

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜTÜB-İ SİTTE'YE DAHİL DÖRT SÜNEN
KİTABININ MUKAYESESİ

İsmail BAŞER

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir EVGİN

Yıl :2006, Sayfa: 70

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir EVGİN
: Prof. Dr. M. Kemal ATİK
: Prof. Dr. H. Ezber BODUR

İslamiyetin ilk yıllarından itibaren Hz. Peygamber'in hadisleri gerek ezberlenmek gerekse yazılmak suretiyle muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Hadis İlmi'nin teşekkül safhalarından tedvin ve tasnif dönemlerinde çok sayıda eser meydana getirilmiştir.

Buhârî ve Müslim'in "el-Câmiu's-Sahih" isimli eserleri ile İbn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin "Sünen" isimli eserleri İslami İlimler alanında çalışma yapanlar için Kur'ân-ı Kerim'den sonraki en muteber kaynaklar olarak kabul edilmiştir.

Bu bağlamda Hz. Peygamber'in ahkâm ile ilgili hadislerini ihtiva eden bu dört sünen kitabı muhteva bakımından mukayese edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kütüb-i Sitte, Sünen, İbn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî.

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCE
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM

ABSTRACT

MA Thesis

THE COMPARISON OF FOUR SUNAN BOOKS FROM THE KUTUB-I SITTE

İsmail BAŞER

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Abdülkadir EVGİN

Year : 2006, Pages: 70

Jury : Assist. Prof. Dr. Abdülkadir EVGİN
: Prof. Dr. M. Kemal ATİK
: Prof. Dr. H. Ezber BODUR

From the early years of Islam, the hadiths of Prophet Muhammad have been kept both memorizing and writting. Especially from the formation stages of the Science of Hadith to compilation and classification stages lots of hadith books had been produced.

Buhârî and Muslim’s books called “el-Câmiu’s-Sahih”, and Ibn Mâce, Ebû Davud, Tirmizî and Nesâî’s books called “Sunen” have been accepted as the best sources after the Holy Quran for those who study in the field of Islamic Studies.

In this context, these four Sunen books including Prophet Muhammad’s hadiths dealing with principles (ahkâms) have been tried to be compared in regard of contents.

Keywords: The Kutub-i Sitte, Sunen, Ibn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî.

ÖNSÖZ

Sünen kitapları, adından da anlaşılacağı üzere, sadece Hz. Peygamber'e ait söz, fiil ve takrirleri ihtiva etmeleri açısından, İslam Dini'nin en önemli kaynakları arasında yer almaktadır. İslam Tarihi'nin ilk dönemlerinde hadis literatürünün oluşması esnasında çok sayıda sünen türü eser meydana getirilmiş olmasına rağmen, Kütüb-i Sitte içinde mütalaa edilen dört sünen, diğerlerine göre daha fazla tanınmıştır. Hatta bu sünenleri ifade etmek için hadis literatüründe "Sünen-i Erbaa" şeklinde bir ıstılahın kullanıldığı da bilinmektedir.

Hz. Peygamber döneminden itibaren, ona isnad edilen çok sayıda hadis önce ezberlenmiş, sonra yazılmış, ardından bir araya getirilmiş ve nihayet çeşitli özelliklerine göre kitaplarda tasnif edilmiştir. Hadislerin kitaplarda tasnifi de konularına veya hadisi rivayet eden sahabe rivayerine göre olmak üzere, genellikle iki şekilde yapılmıştır. Neticede de tasnif sürecinin son dönemi olan hicri dördüncü asrın başlangıcına kadar önemli eserler meydana getirilmiştir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri ile Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Sünen'leri bu dönemde telif edilen ve "Kütüb-i Sitte" ismiyle meşhur olan eserlerdir.

İşte aynı asırda telif edilip "Kütüb-i Sitte" içinde mütalaa edilmelerine rağmen Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinden daha geri planda kalan dört sünen kitabının bu durumu, öteden beri hep dikkatimizi çekmiştir. Dolayısıyla hem bu kitapları daha yakından tanımak ve tanıtmak hem de imkanımız ölçüsünde birbirleriyle mukayese edebilmek için, böyle bir çalışma yapmayı düşündük. Bizi bu çalışmayı yapmaya sevkeden bir başka sebep de İbn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî tarafından meydana getirilen bu sünenlerin, özellikle birbirine çok yakın dönemlerde, yani hicri üçüncü asrın son elli yılında telif edilmiş olmalarıdır.

Çalışmamızda öncelikle "sünen" kelimesinin lügat ve ıstılah manaları üzerinde durduk. Daha sonra da araştırmamıza asıl konu olarak seçtiğimiz dört sünen sahibinin kısa biyografilerini ve hadis ilmindeki yerlerini, vefat tarihlerini de göz önünde bulundurarak ele almaya çalıştık. Bu arada diğer bazı sünen örnekleri de vererek, sünen kitaplarının genel özellikleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Son bölümde ise gerek şekil gerekse muhteva bakımından dört sünen kitabında tespit edebildiğimiz benzer ve farklı yönleri, örnekleriyle birlikte maddeler halinde sıralamaya çalıştık. Araştırmamızda ismi geçen kişilerden vefat tarihlerini tespit edebildiklerimizi, hicri ve miladi takvimleri esas alarak vermeye gayret ettik.

Çalışmalarım boyunca bana her konuda yardımcı olan ve özellikle kütüphanesini benden esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir EVGİN'e; pek çok konuda bana yol gösteren değerli hocalarım Prof. Dr. M. Kemal ATİK, Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR, Yrd. Doç. Dr. Nuri KAHVECİ ve Yrd. Doç. Dr. İzzet SARGIN'a; ayrıca bu güne kadarki tahsil hayatım boyunca bana emeği geçen tüm hocalarıma ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail BAŞER

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Konunun Önemi ve Amacı	2
1.3. Konunun Kapsamı	2
1.4. Tanımlar.....	2
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	5
3. SÜNEN	6
3.1. “Sünen” Kelimesinin Lügat Manası	6
3.2. “Sünen” Kelimesinin İstılahi Anlamı	7
3.3. Hadis Edebiyatında Sünenler.....	7
3.3.1. Said bin Mansur’un Sünen’i	9
3.3.2. Dârimî’nin Sünen’i	9
3.3.3. Dârekutnî’nin Sünen’i.....	10
3.3.4. Beyhâkî’nin Sünen’i	10
3.4. Sünen Türü Eserlerin Özellikleri	11
4. İBN MÂCE	12
4.1. Hayatı.....	12
4.1.1. Adı, Ailesi ve Nesebi	12
4.1.2. Şahsiyeti.....	12
4.1.3. Vefatı	12
4.2. Hadis İlmi’ndeki Yeri	12
4.2.1. Hadis Eğitimi	12
4.2.2. Hocaları.....	13
4.2.3. Talebeleri	13
4.2.4. Hadis İlmine Katkıları	14
4.2.5. Cerh –Ta’dil Açısından İbn Mâce	14
4.2.6. Eserleri	14
5. İBN MÂCE’NİN SÜNEN’İ.....	15
5.1. Genel Özellikleri.....	15
5.2. Sünen’in İçeriği.....	16
6. EBÛ DÂVUD	22
6.1. Hayatı.....	22

6.1.1. Adı, Ailesi ve Nesebi	22
6.1.2. Şahsiyeti.....	22
6.1.3. Vefatı	23
6.2. Hadis İlmi'ndeki Yeri	23
6.2.1. Hadis Eğitimi	23
6.2.2. Hocaları.....	23
6.2.3. Talebeleri	24
6.2.4. Hadis İlmine Katkıları	25
6.2.5. Cerh-Ta'dil Açısından Ebû Dâvud	25
6.2.6. Eserleri	26
7. EBÛ DÂVUD'UN SÛNEN'İ.....	27
7.1. Genel Özellikleri.....	27
7.2. Sünen'in İçeriği.....	28
8. TİRMİZÎ	35
8.1. Hayatı.....	35
8.1.1. Adı, Ailesi ve Nesebi	35
8.1.2. Şahsiyeti.....	35
8.1.3. Vefatı	36
8.2. Hadis İlmi'ndeki Yeri	36
8.2.1. Hadis Eğitimi	36
8.2.2. Hocaları.....	36
8.2.3. Talebeleri	37
8.2.4. Hadis İlmine Katkıları	37
8.2.5. Cerh-Ta'dil Açısından Tirmizî	38
8.2.6. Eserleri	38
9. TİRMİZÎ'NİN SÛNEN'İ.....	39
9.1. Genel özellikleri.....	39
9.2. Sünen'in İçeriği.....	39
10. NESÂÎ.....	47
10.1. Hayatı.....	47
10.1.1. Adı, Ailesi ve Nesebi	47
10.1.2. Şahsiyeti.....	47
10.1.3. Vefatı	47
10.2. Hadis İlmi'ndeki Yeri	48
10.2.1. Hadis Eğitimi	48
10.2.2. Hocaları.....	48
10.2.3. Talebeleri	49
10.2.4. Hadis İlmine Katkıları	49
10.2.5. Cerh-Ta'dil Açısından Nesâî	49
10.2.6. Eserleri	50
11. NESÂÎ'NİN SÛNEN'İ	51

11.1. Genel Özellikleri	51
11.2. Sünen'in İçeriği.....	51
12. DÖRT SÜNEN'İN MUKAYESESİ.....	59
12.1. Şekil Bakımından Mukayese	59
12.2. Muhteva Bakımından Mukayese	63
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	67
ÖZGEÇMİŞ	70

KISALTMALAR

as	: Aleyhi's-Selam
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
cc	: Celle celalühü
Çev	: Çeviren
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Hız	: Hazreti
mad	: Maddesi
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
s	: Sayfa
sav	: Sallallahu aleyhi vesellem
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
trs	: Tarihsiz
v	: Vefatı
vb	: ve benzeri

1. GİRİŞ

1.1. Problem

İslam Dini'nde Kur'ân-ı Kerim'den sonraki en muteber kaynak Hz. Peygamber'in sünnetidir. Dolayısıyla İslam Dini'nin iyi anlaşılabilmesi, gerek Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin gerekse Hz. Peygamber'in sünnetinin doğru olarak anlaşılmasına bağlıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Peygamber zamanında yirmi üç yıl gibi uzun bir sürede ayet ayet nazil olması, ayetlerin hem Hz. Peygamber hem de bazı sahabiler tarafından ezberlenmesi ve nazil oldukları şekliyle yazılarak muhafaza edilmesi, müslümanları ayetlerin sıhhati açısından en küçük tereddütte dahi bırakmamıştır.

Ancak aynı şeyi Hz. Peygamber'in sünneti için söylememiz mümkün değildir. Zira sünnetin İslamiyetin ilk yıllarında yazı ile kayıt altına alınması bir müddet geciktirilmiştir. Hadislerin Kur'an ayetleri ile karışmasını ve Kur'an ayetlerinin ikinci plana bırakılmasını önlemek amacıyla Hz. Peygamber tarafından alınan bu tedbir, hadislerin bir müddet sadece rivayet yolu ile nakledilmesine sebep olmuştur. Bu durum daha sonraki zamanlarda müslümanları sünnetin sıhhati açısından endişeye sevk etmiştir.

Özellikle Hz. Peygamber'in vefatından sonra, gerek sahabenin büyüklerinin azalması, gerekse yapılan fetihler neticesinde İslam topraklarının genişlemesi, hadislerin tedvin edilmesini bir bakıma zorunlu kılmıştır. Yapılan hummalı çalışmalar ile hadisler bir araya getirilmiş, onları rivayet eden ravilere ya da ihtiva ettikleri konulara göre tasnif edilmişlerdir. Neticede de Hz. Peygamber'in hadislerinden müteşekkil Cüz, Müsned, Cami, *Sünen*, Musannef, Muvatta, Müstedrek ve Müstahreç türünde çok sayıda eser meydana getirilmiştir.

Bu tür eserler arasında en dikkat çekici olanların, sadece Hz. Peygamber'e ait olan söz, fiil ve takrirleri ihtiva ettikleri için, *sünen* türü eserler olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak sünenler, uzun bir dönem içerisinde farklı kişiler tarafından telif edildikleri için, nitelik bakımından birbirlerinden farklı özelliklere sahiptirler. Mesela hicri üçüncü asrın ikinci yarısında telif edilen ve "Sünen-i Erbaa" olarak tanınan dört meşhur sünen kitabı arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

1.2. Konunun Önemi ve Amacı

Hicri üçüncü asırda telif edilen Buhârî ve Müslim'in "el-Câmi'us-Sahih" isimli eserleri ile Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin "Sünen" isimli eserleri İslam Dini'nin Kur'ân-ı Kerim'den sonraki en muteber kaynakları olarak kabul edilmiştir.

Hadis literatüründe "Kütüb-i Sitte" ismiyle de meşhur olan bu altı eserden Buhârî ve Müslim'in eserleri bilimsel çalışmalarda kaynak gösterme açısından daima ön planda tutulmuş, buna mukabil Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin eserleri biraz daha geri planda kalmıştır. Oysa taharetten vasiyete kadar pek çok fıkhi meseleye ışık tutan bu eserlerin de diğerleri kadar önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Amacımız, aşağı yukarı aynı dönemde yazılan, aynı adı taşıyan ve hadis literatüründe "Sünen-i Erbaa" ismi ile meşhur olan bu dört eseri muhteva açısından birbiri ile mukayese ederek daha yakından tanımaya ve tanıtmaya çalışmaktır.

1.3. Konunun Kapsamı

"Kütüb-i Sitte'ye Dahil Dört Sünen Kitabının Mukayese" konulu yüksek lisans tez çalışmamızda Hadis İlmi'nin önde gelen muhaddislerinden Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tarafından hicri üçüncü asırda telif edilen ve bugün bile hâlâ dünyanın pek çok yerinde hüsnü kabul gören sünen kitapları, mümkün olduğunca objektif olarak mukayese edilmeye çalışılacaktır. Ancak bu mukayese daha ziyade muhteva ile ilgili olduğu için, eserlerde yer alan kitap ve bab başlıkları ön planda tutulmuştur.

1.4. Tanımlar

Bilimsel araştırmalarda araştırmacı ister istemez gerek araştırma yaptığı alan ile ilgili gerekse araştırma yaptığı konu ile ilgili bazı ıstılahi kavramları kullanmak zorunda kalır. Ancak bu kavramların ne manaya geldikleri çoğu kimse tarafından bilinemeyebilir. Bu bakımdan araştırmamızda yer alan ıstılahi kavramlardan bazıları alfabetik olarak bir arada verilmek suretiyle aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

Akıka: Yeni doğan bir çocuk için şükran ifadesi olarak kesilen kurbandır (Erdoğan, 1998: 11).

Arâyâ: Bir kimsenin yoksul birisine bir yıl süre ile hurma ağacının meyvelerinden istifade etme hakkı tanınmasıdır (Erdoğan, 1998: 18).

Atüre: Müşriklerin Recep Ayı'nda tanrıları için kestikleri kurbandır (Erdoğan, 1998: 25).

Diyet: Öldürme ve yaralama gibi olaylar sebebiyle, mağdura veya varislerine bir tür tazminat mahiyetinde ödenmesi gereken maldır (Erdoğan, 1998: 82).

Ferâ: Cahiliye devrinde ilk doğan hayvanların kurban edilmesidir (Ateş, 1996: 218).

Hasen-Garib: Metin yönünden hasen, isnad yönünden de garib olan hadistir (Koçyiğit, 1985: 130).

Hasen Hadis: Adalet sahibi olan ancak zapt yönünden kusuru bulunan bir ravi tarafından şaz ve illetten uzak olarak muttasıl bir senetle rivayet edilen hadistir (Tahhan, 1996: 45).

Hasen-Sahih: Bu tabir doğrudan doğruya isnadla ilgilidir. İki farklı isnadla rivayet olunan bir hadisin, isnadlarından birisi hasen diğeri sahih olursa, bu hadise hasen sahih demek doğru olur (Koçyiğit, 1985: 135).

Hasen-Sahih-Garib: Hadisin hasen, sahih ve garib olmak üzere üç farklı rivayet zinciri var demektir (Çakan, 1996: 75).

Hibe: Bir kimseye istifade edeceği bir şeyi lütuf ve ihsan olarak vermektir (Bilmen, 1968: IV, 223).

İddet: Bir erkeğin veya kadının evlilik sona erdikten sonra belirli bir süre başkasıyla evlenmeyip beklemede bulunmasıdır (Erdoğan, 1998: 179).

Îlâ: Zevceye tekarrüb etmemek üzere yapılan yemindir (Bilmen, 1968: II,178).

Lian: Kocanın karısına zina isnadında bulunması ve dört şahit getirememesi sonucunda karı ile kocanın hakim huzurunda şer-i usulüne uygun olarak dörder defa şهادette bulunduktan sonra kendilerine lanet ve gazap okumalarıdır (Erdoğan, 1998: 260).

Maktû Hadis: Tabiundan mevkuf olarak rivayet edilen söz ve fiillerdir (Koçyiğit, 1985: 210).

Merfû Hadis: Rivayet zinciri Hz. Peygamber'e kadar uzanan hadislerdir (Koçyiğit, 1985: 217).

Matl: Vadesi gelmiş borcu ödemeyip sürüncemede bırakmaktır (Erdoğan, 1998: 276).

Mehir: Kadının nikah akdi ile eşinden alması gerektiği maldır (Bilmen, 1968: II,10).

Mevkuf Hadis: İsnadı ister muttasıl isterse munkatı olsun sahabe tarafından rivayet edilen hadislerdir (Koçyiğit, 1985: 224).

Nâsibîlik: Hz. Ali'ye düşmanlık gösteren mezhebe verilen isimdir (Bağdâdî, 1991: 177).

Nebiz: İçine hurma, kuru üzüm vb. atılıp bekletilen ve henüz sarhoşluk verici duruma ulaşmamış içecektir (Erdoğan, 1998: 363).

Nikâh-ı Mut'a: Velilerin onayına gerek görülmeksizin belirli bir süre için akdedilen nikahtır (Günaltay, 1997: 152).

Nikâh-ı Sığar: Mehirsiz olarak iki kadını karşılıklı mübadele suretiyle nikahlamaktır (Günaltay, 1997: 123).

Rukba: Bir kişinin diğerine, evini "Eğer ben senden önce ölürsem senin olsun, sen benden önce ölürsen benim olsun" diyerek vermesidir. Bu durumda biri diğerinin ölümünü gözleyeceğinden, bu sözleşmeye bu ad verilmiştir (Erdoğan, 1998: 388).

Sahih Hadis: Adalet ve zapt sahibi bir ravi tarafından şaz ve illetten uzak olarak muttasıl bir senetle rivayet edilen hadistir (Tahhan, 1996: 34).

Şîlik: Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'yi imamet için en layık kişi olarak gören ve onu halife kabul eden; ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inananların müşterek adıdır (Fığlalı, 1993: 118).

Umra: Bir evde oturma hakkı gibi bir menfaati, bir kimseye ömrü boyunca kullanmak üzere hibe etmektir (Erdoğan, 1998: 470).

Velîme: Nikah akdine çağırılan davetlilere ikram edilen düğün yemeğidir (Ateş, 1996: 286).

Zayıf Hadis: Hasen hadisin şartlarını tamamıyla ihtiva etmeyen hadistir (Tahhan, 1996: 63).

Zihar: Kocanın karısını neseb, süt emme veya sıhriyet sebebiyle ebediyyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadının kendisine bakılması caiz olmayan arkası, karnı ve uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir (Erdoğan, 1998: 494).

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Geçmişte ve günümüzde, gerek Kütüb-i Sitte'nin tamamı gerekse Kütüb-i Sitte'ye dahil olan dört sünen kitabı ile ilgili çeşitli çalışmaların yapıldığı bilinmektedir.

Abdurrahman İbnu Ali el-Ma'ruf bin Deybâ eş-Şeybânî (v.944) tarafından telif edilen “Teyşîru'l-Vusûl ilâ Câmi'il-Usûl min Hadisi'r-Rasul” isimli eser, bu alanda telif edilen en önemli eserlerden birisidir. Müellif eserinde Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'leri ile İmam-ı Mâlik'in Muvattâ'ında yer alan hadisleri mükerrer olanları zikretmeksizin bir araya getirerek farklı bir metodla tanzim etmiştir. Zira hadisler ihtiva ettikleri konulara göre alfabetik olarak tertip edilmiştir. Bu eser 1988 yılında İbrahim Canan tarafından “Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi” ismi ile İbn Mâce'nin Sünen'i de ilave edilerek, XVIII cilt halinde Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Kütüb-i Sitte'ye dahil olan eserler içerisinde özellikle Buhârî'nin Sahih'i üzerinde çok sayıda çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmalar Kemal Sandıkçı tarafından telif edilen “Sahih-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar” (1991) isimli eserde bir araya getirilerek tanıtılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan Kütüb-i Sitte'ye dahil sünen kitapları içerisinde Tirmizî'nin Sünen'i ile ilgili bazı çalışmaların yapıldığı da bilinmektedir. Bunlardan birisi de Erdoğan Köycü tarafından yapılan “Sünenü't-Tirmizî'nin Metod Yönünden İncelenmesi” (1993), konulu yüksek lisans çalışmasıdır. Araştırmacı eserinde Tirmizî'nin nesebi, hadis tahsili için yapmış olduğu yolculuklar, hocaları, talebeleri, alimlerin Tirmizî hakkındaki görüşleri, vefatı ve eserlerine dair bilgi vermiş, sünen kelimesinin lügat ve ıstılah manalarına temas etmiş, Tirmizî'nin Sünen'ini metod yönünden inceleme yoluna gitmiştir.

Tirmizî'nin eseri üzerine yapılan bir başka çalışma da Özcan Hıdır tarafından “Tirmizî'nin Câmiindeki Mevkuf ve Maktu Rivayetler” (1995) adıyla hazırlanan yüksek lisans çalışmasıdır.

3. SÜNEN

3.1. “Sünen” Kelimesinin Lügat Manası

Sünen kelimesini anlayabilmek için, aynı kökten gelen ve onun müfredi olan sünnet kelimesini de tetkik etmek gerekir. Bu nedenle biz burada sünnet kelimesinden hareketle sünen kelimesini tetkik etmenin daha faydalı olacağını düşünüyoruz.

Sünnet, Arapça “s-n-n” kökünden türemiş bir kelime olup lügatte iyi olsun kötü olsun (yani ister öğülmeye ister yerilmeye layık olsun) gidilen yol, yön, devamlı gidiş anlamlarına gelmektedir (Zebîdî, 1994 :XVIII, 300). Bu mananın yavaşça dökülen suyun gidişatından alındığı söylenir (İbn Manzur, 1994: 13, 226). Araplar takip edilen yolu ve sürekli gidişatı dökülmüş bir suyun bütün katrelerinin sanki tek ve aynı şeymiş gibi belirli bir yol üzerinde gidişine benzetmişlerdir.

Öte yandan sünnet kelimesinin kullanımı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Atalarının gelenek ve göreneklerine bağlılıklarıyla bilinen Araplar “Bu, atalarımızın sünnetidir.” tabirini sık sık kullanmışlardır.

Lügatte yukarıda zikredilen manalarda kullanılan sünnet kelimesi, İslamiyetin ilk yıllarından itibaren hususi bir mana kazanmış, yine tarîk (yol) ve sîret (gidiş) manalarını muhafaza etmekle beraber bu manalar sadece Hz. Peygamber’in tarîk ve sîretine tahsis olunmuştur. Ancak Hz. Peygamber’in tarîk ve sîretinin, tebliği ile görevlendirildiği İslam Dini ile sınırlı olması, kelimenin lügatte görülen “kötü” veya “mezmum yol” manalarını ıstılahi mananın dışında bırakmıştır (Koçyiğit, 1985: 400).

Sünnet kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de; “sünnetullah” (Ahzap, 33 / 38), “sünnetünâ” (İsrâ, 17 / 77), “sünnetü’l-evvelîn” (Fâtır, 35 / 43), “sünenillezîne min gabliküm” (Nisa, 4 / 26), gibi ifadelerle geçmektedir. Söz konusu ayetler siyak ve sibaklarıyla birlikte ele alındıklarında bu tabirin; “Allah’ın değişmeyen hükmü, O’nun değişmeyen icraatı, öteden beri cereyan eden adeti, evvelki ümmetlere tatbik edilen kanunu ilahi” gibi manalar taşıdığı anlaşılmaktadır (Yardım, 1997: I, 30).

Kelimenin aynı lügat manalarını Hz. Peygamber’in hadislerinde de görmek mümkündür. Nitekim bazı hadis metinleri içerisinde “senne”, “sünne” ve “sünneten” gibi kelimelerin geçtiği bilinmektedir. “Her kim İslam’da iyi bir çıkış açarsa ona hem onun sevabı, hem de kıyamete kadar onu işleyenlerin sevabı vardır. Her kim de İslam’da kötü bir çıkış açarsa ona bu yolda amel edenlerin günahı kadar günah yazılır.” (Müslim, 1992: III, 2059) ve “Allah’a insanların en sevimsiz olanları; harem bölgesinde zulüm ve haksızlık edenler, cahiliye sünnetini yaşatmak isteyenler ve haksız yere kan dökmek için gayret sarfedenlerdir.” (Buhârî, 1992: VIII, 39) şeklindeki hadis-i şeriflerde kelime “örnek alınacak davranış” ve “öteden beri süregelen adet” manalarında kullanılmıştır (Toksarı, 1994: 5).

Önceleri Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takririne hasrolunan “sünnet” tabiri, tedvin devrinin başlamasından ve çeşitli ilimlerin ortaya çıkıp tedvin edilmesinden sonra farklı ıstılahi manalar kazanmıştır:

Kelam İlmi ile meşgul olanlar sünneti bidatın zıddı olarak telakki ederken, Fıkıh İlmi ile meşgul olanlar onu; farz, vacip, mendub ve haram gibi şer’î ahkâmın bir çeşidi olarak telakki etmişlerdir (Koçyiğit, 1985: 401). Karşılaştıkları problemleri Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirlerinde arayarak çözüm yolu bulmaya çalışan fâkihler, zamanla ahkâma yönelik hadislere ayrı bir önem vermişlerdir. Zira onların nazarında pratik değeri olmayan, tarihi olaylardan bahseden hadislerden ziyade, abdest, namaz, oruç, zekat, hac, alışveriş ve nikah gibi konularda müslümanlara ışık tutacak hadisler daha kıymetliydi. Hz. Peygamber’in Bedir’den ne zaman ayrıldığıнын, Uhut Savaşı’nın hangi gün yapıldığının bir müslüman için pek fazla önemi yoktu.

Fâkihlerin ahkâm hadisleriyle ilgili bu tutumları muhaddislerce de kabul edilmiş, öteden beri Hz. Peygamber'in her hadisini öğrenmeyi ve kayıt altına almayı kendilerine düstur edinen muhaddisler, fikhî hükümler hakkında bilgi veren hadislere, siyer ve meğazi hakkında bilgi veren hadislerden daha çok önem vermişler ve zamanla faaliyetlerini sadece ahkâm hadisleri üzerine yoğunlaştırmışlardır (Sıddıkî, 1966: 100).

Artık Hz. Peygamber'in sünneti denilince daha ziyade dinin pratiklerini ihtiva eden rivayetler anlaşılır olmuştur. Bu tür rivayetler sünnet kelimesinin de çoğulu olan sünen kelimesi ile ifade edilmiştir.

3.2. “Sünen” Kelimesinin İstılahi Anlamı

Hadis literatüründe “sünen” kelimesi, “Fikhî bir hüküm ihtiva eden hadisler” ve “Ahkâm hadislerini ihtiva eden kitaplar” olmak üzere iki farklı manada kullanılmıştır (Aydınlı, 1987: 140).

Her ne kadar “sünen” kelimesi önceleri fikhî bir hüküm ihtiva eden hadisler manasında kullanılmışsa da Hadis Edebiyatı'nın oluşum safhalarından tasnif döneminde çeşitli kitapların yazılmasıyla daha çok ahkam hadislerinin fikhî konulara göre tertip edildiği kitap manasında kullanılmıştır. Gerek hadis ıstılahları ile ilgili kitaplarda, gerekse hadis usul ve tarihi ile ilgili kaynaklarda kelimenin bu anlamda kullanıldığı aşağıdaki örneklerden de açıkça anlaşılmaktadır:

Hz. Peygamber'in sünnetini aksettiren hadislerin yazılı olduğu kitaba sünen denir (Uğur, 1992: 363).

Fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş ahkâm hadislerini muhtevi kitaplara sünen adı verilmiştir (Koçyiğit, 1985: 398).

Taharetten vasiyete kadar bütün fikhî konulara dair hadisleri ihtiva eden eserlere sünen denilmektedir (Çakan, 1996: 81).

İman, ibadet, muamelat ve ukûbât konularındaki hadislerin yer aldığı kitaplara sünen adı verilmiştir (Yardım, 1997: 85).

Muhaddislerin ıstılahında fikhî bablara göre tertip edilmiş kitaplara sünen denir (Tahhan, 1983: 131).

Hadisçilerin ıstılahında sünenin manası: İman, taharet, namaz ve zekat gibi fikhî bablara göre tertip edilmiş kitaplardır (Kettânî, 1994: 24).

3.3. Hadis Edebiyatında Sünenler

Sünen türü eserlerin kaleme alınma fikri, İslamiyetin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Nitekim titizliği ile bilinen Halife Ömer bin Hattab (v.23 / 643), bir sünen yazmak için sahabenin önde gelenleri ile istişarede bulunmuş, onların teşviklerine rağmen aradan bir ay geçtikten sonra bu düşüncesinden vazgeçmiştir (Sofuoğlu, 1989: 43). Kendisine niçin sünen yazmaktan vazgeçtiği sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

“Size bir sünen kitabı yazmak istediğimden bahsetmiştim. Fakat sonradan düşündüm ki, sizden önceki ehli kitap, Allah'ın kendilerine gönderdiği kitaptan başka kitaplar yazmışlar. O kitaplar üzerine düşerek Allah'ın kitabını terketmişlerdi. Ben yemin ederim ki Allah'ın kitabını hiçbir şeyle gölgelemem.” (Bağdâdî, 1974: 49).

Hz. Ömer'in sünen yazma düşüncesi her ne kadar umumi manaya muhtevi olsa da, daha sonra kaleme alınan eserlere ışık tutma açısından bir hayli önem arz etmektedir.

Özellikle hadis çalışmalarının yoğunlaşmaya başladığı hicri ikinci asırda çok sayıda sünen kitabının telif edildiği bilinmektedir. Mekhul bin Abdullah eş-Şâmî (v.116 / 734), Abdulmelik bin Abdulaziz İbn Cüreyc (v.150 / 767), Said bin Ebî Arûbe (v.157 / 773), İbn Ebi Zi'b (v.159 / 775), Zaide bin Kudâme (v.161 / 777), İbrahim İbn Tahman (v.163 / 779),

Hammad bin Seleme (v.167 / 783), Abdullah İbnü'l-Mübârek (v.181 / 797), el-Huşeym bin Beşir el-Vâsıtî (v.183 / 799), el-Velid İbn Müslim (v.195 / 810), Muhammed İbn Fudayl (v.195 / 810), el-Vekî İbnü'l-Cerrah (v.197 / 812) ve Abdulvehhab bin Ata el-İclî (v.204 / 819)'nin telif ettikleri "Kitâbu's-Sünen" isimli kitaplar ile Evzâî (v.157 / 773)'nin "Kitâbu's-Sünen fi'l-Fıkh" isimli kitabı ve İmam Şafîî (v.204 / 819)'nin "Sünen-i Me'sûre" isimli kitabını sünen türünün ilk örnekleri arasında zikretmemiz mümkündür (Kandemir, 1997: XV, 50).

Bu kitaplardan bazıları tahkik edilerek yayımlanmıştır. Nitekim Evzâî'nin "Kitâbu's-Sünen fi'l-Fıkh" isimli eseri çeşitli kaynaklardan iktibas edilen rivayetlerin bir araya getirilmesiyle, Mervan bin Muhammed eş-Şa'âr tarafından yetmiş altı kitap halinde düzenlenerek "Sünenü'l-Evzâî" adıyla yayımlanmıştır. Yine İmam-ı Şafîî'nin "Sünenü Me'sûre" isimli eseri de Abdülmûti Emin Kal'acı tarafından neşredilmiştir (Kandemir, 1997: XV, 50).

Hadis Edebiyatı'nın altın çağı olarak isimlendirildiği hicri üçüncü asırda sünen türü eserlerin telifi artarak devam etmiş ve bu asrın ikinci yarısında Hadis Edebiyatı'nın en meşhur sünenleri telif edilmiştir. Muhammed İbn Sabbah ed-Dulâbî el-Bezzar (v.227 / 841)'in "Sünenü'l-Bezzar" isimli eseri, Said bin Mansur bin Şu'be el-Mervezî (v.229 / 843)'nin "Süneni Said bin Mansur" isimli eseri, Ebû Amr er-Razî (v.240 / 854)'nin "Sünen Ebû Amr" isimli eseri, el-Hasen bin Ali el-Huzelî el-Hallal (v.242 / 856)'in "Sünenü'l-Hallal" isimli eseri, Ahmet Muhammed bin Hânî et-Tâî el-İskaf el-Esrem (v.273 / 886)'in "Sünen Esrem" isimli eseri, İbrahim bin Abdullah bin Müslim el-Keşşî (v.292)'nin "Sünenü'l-Keşşî" isimli eseri ile İbn Mâce (v.273 / 886), Ebû Dâvud (v.275 / 888), Tirmizî (v.279 / 892) ve Nesâî (v.303 / 915)'nin Sünen'leri bu asırda telif edilen ve müelliflerinin isimleri ile anılan sünen kitaplarındandır (Kettânî, 1994: 27).

Ayrıca hicri ikinci asırda olduğu gibi hicri üçüncü asırda da "Kitab-ı Sünen" adı altında çok sayıda sünen kitabının telif edildiği bilinmektedir. Nitekim Ahmet bin Muhammed (v.270 / 883), İsmail bin İshak el-Ezdî (v.282 / 895), Ahmet bin Umer eş-Şeybânî (v.287 / 900), Ahmet bin Amr el-Bezzar (v.292 / 904), İbrahim bin Muhammed el-Keccî (v.292 / 904), el-Hakem bin Huzâî (v.295 / 907), Muhammed bin Abdullah el-Mutayyen (v.297 / 909), Yusuf bin Yakub el-Ezdî (v.297 / 909), Ebû Bekr el-Hallal (v.311 / 923), Abdullah bin Süleyman bin Ebû Dâvud (v.316 / 928) ve Muhammed bin Abdülmelik İbn Eymen el-Kurtubî (v.328 / 939) telif ettikleri eserlere "Kitâb-ı Sünen" ismini vermişlerdir (Uğur, 1996: 291).

Sünen türü kitapların telifine hicri üçüncü asırdan sonra da devam edilmiştir. Ahmet bin Abid es-Saffar (v.341 / 952)'in "Sünenü's-Saffar" isimli eseri, Muhammed bin Yahya el-Hamadânî (v.347 / 958)'nin "Sünenü Ebûbekir el-Hamadânî" isimli eseri, Ahmet bin Süleyman en-Neccâd (v.348 / 959)'in "Sünenü'n-Neccâd" isimli eseri, Ali bin Umer ed-Darekutnî (v.385 / 995)'nin "Sünenü Darekutnî" isimli eseri ve Ahmet bin Ali bin Ahmed el-Hamadânî İbn Lal (v.398 / 1007)'in "Sünen İbn Lal" isimli eseri hicri üçüncü asırdan sonra telif edilen ve müelliflerinin isimleriyle anılan sünen kitaplarındandır (Kettânî, 1994: 29).

Önceki asırlarda olduğu gibi hicri üçüncü asırdan sonra da "Kitâb-ı Sünen" ismi altında çok sayıda sünen kitabı telif edilmiştir. Said bin Osman İbnu's-Seken (v.353 / 964), Muhammed bin Hibban el-Bustî İbn Hibban (v.354 / 965), Muhammed bin Ali el-Kassab (v.360 / 970) ve el-Hasen bin Muhammed Ebû'l-Kasım en-Nîsabûrî (v.460 / 1067) tarafından telif edilen eserlere "Kitâb-ı Sünen" denilmiştir (Uğur, 1996: 291).

Ayrıca Abdullah bin Muhammed Ebû's-Şeyh el-İsbehânî (v.369 / 979)'nin telif ettiği "Kitab-ı Sünen el-Muazzam", Ahmet bin Muhammed el-Hattâbî (v.388 / 998)'nin telif ettiği "Marifetü's-Sünen ve'l-Âsâr", Ahmed İbnu'l-Hüseyn el-Beyhâkî (v.458 / 1065)'nin telif ettiği "Sünenü's-Suğrâ" ve "Sünenü'l-Kübrâ" isimli eserleri ile İsmail bin Umer el-Kureşî (v.744 / 1343)'nin telif ettiği "Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen" isimli eseri hicri üçüncü asırdan sonra farklı isimler altında telif edilen sünen kitaplarındandır (Uğur, 1996: 292).

Telif edilen sünen kitaplarından bazıları diğerlerine oranla daha çok kabul görmüş ve İslami konularla ilgili araştırma yapanların başvuru kaynağı olmuştur. Özellikle Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn-i Mâce ve Nesâî'nin kaleme aldıkları sünen kitapları, telif edildikleri çağlardan günümüze kadar pek çok konuda müslümanlara rehber olmuştur. “Sünen-i Erbaa” adıyla meşhur olan ve İslam Dini'nde Kur'ân-ı Kerim'den sonra ikinci kaynak olarak gösterilen “Kütüb-i Sitte” ye de dahil olan bu eserlerin yanı sıra, Said bin Mansur, Dârimî, Dârekutnî ve Beyhâkî tarafından telif edilen sünen kitapları bunlar içerisinde en meşhur olanlarıdır. Araştırmamızın esasını teşkil eden Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin sünen kitapları hakkında daha sonraki bölümlerde detaylı bilgilere yer verileceği için, biz burada bunların dışındaki meşhur sünen kitaplarından bazıları hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz:

3.3.1. Said bin Mansur'un Sünen'i

Ebû Osman Said bin Mansur bin Şûbe el-Mervezî (v.227 / 841) tarafından Mekke'de telif edilmiştir. Eser çok miktarda mu'dal, munkatı ve mürsel hadis ihtiva etmektedir (Kettânî, 1994: 27). Eser, Hz. Peygamber'in ahkâma dair hadislerinin yanı sıra sahabe devrindeki günlük hayatın çeşitli meseleleri hakkında diğer kaynaklarda yer almayan bilgileri de ihtiva etmesi bakımından önemlidir (Kandemir, 1997: XV, 50).

Tamamı zamanımıza kadar ulaşamamış olan eserin el yazması olarak günümüze ulaşan tek cildi İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nin Köprülü Bölümü'ndedir. Bu cilt Habibürrahman el-A'zamî'nin tahkikiyle, Hindistan'da neşredilmiştir (Kettânî, 1994: 27).

3.3.2. Dârimî'nin Sünen'i

Ebû Muhammed Abdullah bin Abdurrahman bin Fadl bin Behram bin Abdussamet ed-Dârimî et-Temîmî es-Semerkindî (v.255 / 868) tarafından telif edilmiştir.

Eserin, diğer sünen kitaplarından farklı olarak, kendisine has bazı özellikleri vardır. Bunların başında 129 sayfa tutarındaki mukaddime kısmı yer alır. Bu bölümde cahiliye dönemine ait haberlerden tutun da Hz. Peygamber'in hayatı ve ahlakı ile ilgili haberlere, hadis kitabeti ve ilmin fazileti ile ilgili çok sayıda hadise yer verilmiştir (Dârimî, 1992: 1-129).

Eser, kendisine özgü ve gerçekten kıymetli mukaddimesi dışında, taharetten vasiyete kadar uzanan fikhî bölümleri, fıkıh kitaplarındaki sıralanışlarına uygun biçimde ihtiva etmektedir.

Müellif, eserin son kitabını Kur'ân-ı Kerim'in faziletlerine ayırmış, bu bölümde Kur'ân öğrenmenin ve onu başkalarına öğretmenin faziletlerinin yanı sıra bazı surelerin diğerlerine oranla daha faziletli olduklarına dikkat çekmiştir. Yirmi üç kitaptan oluşan eserde 1403 bab başlığı altında 3500 kadar hadis yer almaktadır (Dârimî, 1992: 1-129).

Dârimî'nin Sünen'ini diğerlerinden farklı kılan bazı özellikleri daha vardır; O, bir kısım hadislere notlar eklemiş ve o konu ile ilgili olarak kendi görüşünü belirtmiştir. Bazı hadislerin ravileri hakkında bilgiler vermiş ve ravileri tenkit süzgecinden geçirmiştir. Ayrıca bazı hadislerin de rivayetleri arasındaki farklara işaret etmiştir (Yardım, 1997: II, 90).

Dârimî'nin Sünen'i mevsuk bir hadis kitabı olarak kabul edilmiş ve bazı muhaddislere göre Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olmaya layık görülmüştür (İbn Salah, 1986: 38).

Eser Hindistan'da hicri 1293, 1309, 1337, 1349 senelerinde iki cilt halinde birkaç defa basılmıştır. Bildiğimiz kadarıyla en son olarak tahkikli bir neşri, 1386 senesinde Medîne-i Münevvere'de Abdullah bin Hâşim Yemânî tarafından yapılmıştır (Yardım, 1997: II, 91).

3.3.3. Dârekutnî'nin Sünen'i

Eser Ebû'l-Hasen Ali bin Ömer ed-Dârekutnî (v.385 / 995) tarafından telif edilmiştir. Tasnif devrinin Kütüb-i Sitte'den sonraki döneminde vücuda getirilen önemli sünen kitaplarından birisidir (Uğur, 1996: 291).

Dârekutnî, Sünen'inde mevsukiyetine inandığı hadisleri değil, illetli hadisleri biraraya getirmeye, hadislerin çeşitli isnat ve rivayetlerini vermeye gayret etmiştir. Örneğin kitabının ilk hadisi olan “Su iki kulle miktarına ulaşırsa pislik tutmaz.” şeklindeki hadisin beş değişik rivayetine ait kırk farklı isnadını zikretmiştir (Çakan, 1996: 101).

Dârekutnî'nin Sünen'i rivayet tekniği itibarı ile her ne kadar Kütüb-i Sitte çapında mevsuk addedilmemişse de onlardan çok da aşağı değildir. Eser önceki dönemde telif edilen bazı sünen kitaplarında olduğu gibi, kendi sahası dışındaki konulara yer vermemiş, sadece önemli fikhî meselelere ait rivayetleri ihtiva etmiştir (Yardım, 1997: II, 91).

El yazması nüshalardan birisinin İstanbul Nûru Osmaniye Kütüphanesi 829 numarada kayıtlı olduğu Sünen, ilk defa hicri 1306 yılında Hindistan'ın Delhi eyaletinde basılmıştır. Daha sonra 4 cilt halinde Ebûttayyip Muhammet Şemsü'l-Hak el-Âzîmâbâdî (v.1315)'nin “et-Talîku'l-Muğnâ ale'd-Dârekutnî” isimli eseri ile birlikte basılmış bulunmaktadır. Daha sonraki zamanlarda Seyyid Abdullah Hâşim Yemânî'nin tahkikiyle 1386 yılında Kahire'de de basılan eserin çeşitli baskıları günümüze kadar uzanmaktadır (Kettânî, 1994: 28).

3.3.4. Beyhâkî'nin Sünen'i

Eser, meşhur hadis hafızı ve şeyhi Ebûbekir Ahmet bin el Hüseyin bin Ali bin Abdullah bin Musa el-Beyhâkî (v.458 / 1065) tarafından telif edilmiştir.

Beyhâkî, hayatında en çok hadisle meşgul olmuştur. Eserlerinde hadisle fıkhu'l- hadisi birlikte işlemiş, hadislerde yer alan illetleri, sıhhat ve zaafı göstermiş, hadisler arasındaki ihtilafları te'lif etmeye çalışmıştır (Dehlevî, 1997: 103).

Beyhâkî'nin yaşadığı asır İslami eserlerin olgunluk dönemine rastlar. Zira o, tasnif döneminin son simalarından birisidir. Böyle bir dönemde yetişmesi kendisine büyük avantajlar sağlamıştır. Belki de bu avantajların en önemlisi, başlangıçtan kendi zamanına kadar olan sürede meydana getirilen eserleri toplu halde tetkik edebilme avantajıdır. Böylesine önemli bir avantaj Beyhâkî'nin daha hacimli ve metodik eserler vermesine zemin hazırlamıştır (Yardım, 1997: II, 93).

Beyhâkî'nin umumi planı ve metodu açısından orijinal bulunan en meşhur eseri “Sünenü'l-Kübrâ” dır. Bilinen hadis kitaplarındaki hadislerden çok daha fazla hadis ihtiva etmesi, Buhârî ve Müslim'in eserlerinde yer alan hadisleri verirken durumu açıklaması, hadis ve rical değerlendirmelerine ait nakillere sıkça yer vermesi, fikhî meseleleri açıklarken konu ile ilgili ayet ve hadisleri delil olarak zikretmesi, bab başlıklarıyla bu başlıklar altında zikredilen hadislerin uyumlu olması, sahabe, tabiin ve daha sonraki dönemde yaşayan imamların görüşlerine de yer vermesi “Sünenü'l-Kübrâ”nın önemli özelliklerindendir (Çakan, 1996: 103).

Eser İlk kez 1344 yılında Haydarabat'da 10 büyük cilt halinde basılmıştır. Bu baskının sayfa altlarında İbn Türkmanî diye meşhur olan Hanefî Alim Alaaddin bin Ali bin Osman el-Mardînî (v.745 / 1344) tarafından telif edilen, bir bakıma şerh niteliği taşıyan ve Beyhâkî'ye olan itirazlarını da dile getirdiği “el-Cevherü'l-Nakiyy Fi'r-Reddi Ale'l-Beyhâkî” adlı eser yer almaktadır. Eserin bu baskısı daha sonra Beyrut'ta ofset yoluyla tekrarlanmıştır (Kettânî, 1994: 26).

3.4. Sünen Türü Eserlerin Özellikleri

Sünen türü eserler Hadis Edebiyatı'nın en zengin dalını teşkil ederler. İslam Tarihi'nin en eski devirlerinden itibaren muhaddislerin fikhî mevzulara yönelik hadislerle önem vermeleri, özellikle hicri ikinci asırda çok sayıda sünen türü eserin telif edilmesine zemin hazırlamıştır (Sıddıkî, 1966: 100).

Sünen adı altında telif edilen hadis kitapları daha ziyade ibadet, muamelet ve ukûbât konularındaki hadislerin biraraya getirildiği eserlerdir. Bu konular dışındaki diğer bazı konulara yer veren sünen kitaplarının varlığı da bilinmektedir. Ancak her ne şekilde olursa olsun sünen türü eserlerin ağırlık merkezini hukuki konular teşkil eder. Zira bu tür eserlerde amaç hukuki konulara ışık tutan ahkâm hadislerini biraraya getirmektir (Yardım, 1997: II, 85). Bu hususu, Kütüb-i Sitte Musannıfları'ndan Ebû Dâvud gayet açık bir şekilde anlatır o, telif ettiği sünen kitabında sadece ahkâm ile ilgili hadislerle yer verdiğini; zühd, amellerin faziletleri ve diğer mevzularla ilgili bölümlere ise hiç yer vermediğini ifade eder (Ebû Dâvud, 1974: 34).

Sünen türü bir esere şöyle bir göz gezdirilecek olursa “kitap” adı verilen ana bölümlerle bu bölümlerin alt başlıkları niteliğindeki “bâb” adı verilen bölümlerden müteşekkil oldukları görülür. Her kitaba ihtiva ettiği hadislerin konusuna uygun bir isim verilir. Sonra o konu ile ilgili bütün hadisler bu isim altında ilgili oldukları mevzuların ayrıntılarına göre bab başlıkları ile sistematize edilir. Bir örnek vererek konumuzu somutlaştıracak olursak mesele daha iyi anlaşılacaktır. Sünen türü eserlerde “Kitâbu's-Salât” adı altında namaz ile ilgili hadislerin yer aldığı genişçe bir bölüm bulunur. Ancak bu bölümde yer alan hadisler, rastgele sıralanmış hadisler değildir. Namaz ile ilgili ihtiva ettikleri mevzulara göre “Bâb-u Salâti'l-Cuma”, “Bâb-u Salâti'l-Cenâiz” ve “Bâb-u Salâti'l-Vitr” gibi bab başlıkları altında tertip edilmiş hadislerdir. Dolayısıyla sünen türü eserlerden faydalanmak isteyen birisi aradığı konu ile ilgili rivayetleri kısa sürede elde etme imkanına sahiptir.

Bir sünen kitabında genellikle şu isimleri taşıyan bölümler bulunur:

“Kitâbu't-Taharet, Kitâbu's-Salât, Kitâbu's-Savm, Kitâbu'z-Zekat, Kitâbu'l-Hac, Kitâbu'n-Nikah, Kitâbu't-Talak, Kitâbu'l-Cihad, Kitâbu'l-Libas, Kitâbu'l-Et'ime, Kitâbu'l-Eşribe, Kitâbu'l-Hudûd, Kitâbu'l-Dahâyâ, Kitâbu's-Sayd, Kitâbu'l-Eymân, Kitâbu'l-Lukâtâ, Kitâbu'l-Ferâiz, Kitâbu'l-Vasâyâ”

Sünen türü eserlerde yer alan hadisler genellikle Hz.Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden ibaret olan merfû hadislerdir. Bu bakımdan sünenlerde mevkuf ve maktû olan, yani sahabe ve tâbiûnun kendilerine ait olan söz ve fiillere pek rastlanmaz (Koçyiğit, 1998: 210).

Sünen hakkında vermiş olduğumuz bu genel bilgilerden sonra şimdi, asıl çalışma konumuz olan dört sünen kitabını müellifleriyle birlikte yakından tanıtmak istiyoruz.

4. İBN MÂCE

4.1. Hayatı

4.1.1. Adı, Ailesi ve Nesebi

Kısaca İbn Mâce olarak da bilinen, hadis, tefsir ve tarih alanında eser sahibi olan ünlü muhaddisin tam adı; Ebû Abdullah Muhammed bin Yezid bin Mâce el-Kazvî'nî'dir (Ebû Zehv, 1984: 361).

Hicri 209 / 824 yılında Acem Irak'ındaki meşhur şehirlerden olan Kazvin'de dünyaya gelmiştir. Aslen Rebiâ kabilesine mensuptur. Araplar arasında bu ismi taşıyan pek çok kabilenin bulunduğu fakat İbn Mâce'nin bunlardan hangisine mensup olduğu bilinmemektedir (Dehlevî, 1997: 201).

Zamanın meşhur muhaddislerinden birisi olmasına rağmen kaynaklarda ailesi ile ilgili derli toplu bilgiler yer almamaktadır. Hatta kendisine neden İbn Mâce denildiği bile tahminlere dayandırılmaktadır. Mâce isminin annesinin ismi olmasından dolayı kendisine izafe edilmiş olabileceğini ifade edenler (Dehlevî, 1997: 201) olduğu gibi, dedesinin ismi veya babasının lakabı olabileceğini ifade edenler (Kandemir, 1999: XX, 161) de olmuştur. Ayrıca onun Ebûbekir adında bir kardeşi, Abdullah adında da bir oğlunun olduğu bilinmektedir (İbn Mâce, 1992: I, 13).

Kaynaklarda zaman zaman onun şu değişik nisbelerle anıldığı da görülmektedir:

1-Ebû Abdullah Muhammed bin Yezid el-Kazvî'nî (Zehebî, 1998: I, 155).

2-Ebû Abdullah Muhammed bin Yezid el-Kazvî'nî er-Rebiî (Dehlevî, 1997: 201).

3-Ebû Abdullah Muhammed bin Yezid (Utba, trs: 412).

4.1.2. Şahsiyeti

İbn Mâce, güçlü hafızasıyla zühd ve verasıyla yaşadığı asrın en önemli muhaddislerinden birisi olmuştur. İlme büyük önem vermiş, küçük yaşta memleketinden ayrılarak zamanın ilim merkezlerini dolaşmış ve çok sayıda muhaddisin hadis meclislerine iştirak etmiştir (Sezgin, 1991: I, 285).

Hadis ve ona taalluk eden her konuda söz sahibi olan İbn Mâce, muhaddislerin en büyüklerinden ve sikalarından birisi olarak itibar görmüştür (İbn Hallikan, trs: IV, 279).

4.1.3. Vefatı

Ömrünün son yıllarında memleketi Kazvin'e geri dönen İbn Mâce, hicri 273 / 886 yılı Ramazan Ayı'nın yirmibirinci günü vefat etmiştir. Naaşı kardeşi Ebûbekir'in kıldırıldığı cenaze namazının ardından oğlu Abdullah'ın da yardımlarıyla Kazvin'de defnedilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 13).

4.2. Hadis İlmi'ndeki Yeri

4.2.1. Hadis Eğitimi

Pek çok muhaddis gibi İbn Mâce de küçük yaşta hafızlığını tamamlamış, temel dini bilgiler ile bazı beşeri ilimleri öğrenmiştir. Gün geçtikçe hadis ilmine olan merakı artmış ve Kazvin'de düzenlenen hadis meclislerine iştirak etmiştir. İlk olarak Kazvinli muhaddis Hafız Ali bin Muhammed et-Tanâfisî (v.233 / 847)'nin hadis meclislerine katılan İbn Mâce, onun vefatından sonra yarım kalan hadis derslerine yine Kazvin'in saygın muhaddislerinden olan

Ebû Hucr Amr bin Râfi el-Becelî (v.237 / 851)'nin yanında devam etmiştir (Kandemir, 1999: XX, 161).

Dönemin ilmi geleneğine uygun olarak İbn Mâce de ilim tahsil etmek için genç yaşta yola çıkmış ve zamanın ilim merkezlerinden olan Kûfe, Basra, Bağdat, Mekke, Medine, Şam, Mısır, Vâsıt, Humus, Rey ve Nişabur'a giderek çok sayıda muhaddisle görüşmüş ve onlardan hadis dersleri almıştır (Ebû Zehv, 1984: 361).

Kaynaklarda onun bu ilim merkezlerinde ne kadar kaldığı hakkında bilgi yer almazken, hangi muhaddislerden hadis tahsil ettiği konusunda detaylı bilgilere rastlanmaktadır. Nitekim onun Kûfe'de Ebûbekir bin Ebû Şeybe (v.235 / 849) ve Osman bin Ebû Şeybe (v.239 / 853); Basra'da Bûndar diye bilinen Muhammed bin Beşşar (v.252 / 866) ve Abdullah bin Muaviye el-Cumehî (v.243 / 857); Bağdat'ta Ebû Heyseme Züheyr bin Harb (v.234 / 848); Mekke'de Mus'ab bin Abdullah ez-Zübeyrî (v.219 / 834); Medine'de Ebû Mus'ab ez-Zührî (v.242 / 856); Şam'da Hişam bin Ammar (v.245 / 859) ve Duhaym (v.245 / 859); Mısır'da Muhammed bin Rumh (v.242 / 856), Ebû Tahir bin Serh (v.250 / 864) ve Yunus bin Abdü'l-Â'lâ (v.264 / 877); Vâsıt'ta Ahmed bin Sinan el-Kattan (v.259 / 872); Humus'ta Muhammed bin Musaffâ el-Hımsî (v.272 / 885); Rey'de Muhammed bin Humeyd er-Razî (v.264 / 877); Nişabur'da Muhammed bin Yahya ez-Zührlî (v.267 / 880)'den hadis dersleri aldığı bilinmektedir (Kandemir, 1999: XX, 161).

Tahsil hayatında tefsir ve tarih ilimlerine de yer ayıran İbn Mâce, uzun süren bu yorucu yolculukların ardından doğduğu yer olan Kazvin'e geri dönmüş ve vefatına kadar burada kalmıştır (İbn Mace, 1992: I, 13).

4.2.2. Hocaları

İbn Mâce dönemin önde gelen muhaddislerinden hadis dersleri almış ve hadis alanında kendisini yetiştirmiştir. Onun yukarıda isimleri zikredilenler dışında, kaynaklarda tespit edebildiğimiz hocalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1-Muhammed bin Abdullah bin Numeyr (v.234 / 848)
- 2-Cebbâre bin Muğlis (v.241 / 855)
- 3-İbrahim bin el Münzir el-Hazzâmî (v.236 / 850)
- 4-Abdulah bin Muâviye (v.243 / 857)
- 5-Hişam bin Ammar (v.245 / 859)
- 6-Muhammed bin Ramah (v.242 / 856)
- 7-Davud bin Reşid (v.239 / 853)
- 8-Ebûbekir bin Ebû Şeybe (v.235 / 849) (Zehebî, 1998: I, 155).

4.2.3. Talebeleri

Hadis ilmi konusunda hayli mesafe kateden İbn Mâce, çeşitli beldeleri dolaşarak çok sayıda muhaddisten elde ettiği bilgileri başkalarına da öğretmek amacıyla hadis meclisleri tertip etmiş ve öğrenciler yetiştirmiştir. Onun kaynaklarda tespit edebildiğimiz belli başlı öğrencilerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- 1-Muhammed bin İsa el-Ebherî (v.276 / 889)
- 2-Ebû Amr Ahmet bin Muhammed bin Hâkim el-Medenî (v.242 / 856)
- 3-Ahmed bin Muhammed bin Hâkim (v.261 / 874)
- 4-Ebû Hasel el-Kattan (v.?)
- 5-Süleyman bin Yezid el-Fêmî (v.?)
- 6-Ahmed bin Ravh el-Bağdâdî (v.275) (Zehebî, 1998: I, 155).
- 7-İbn Sibeveyh (v.?)
- 8-Muhammed bin İsa es-Saffar (v.276 / 889)

- 9-İshak bin Muhammed (v.270 / 883)
- 10-Ali bin İbrahim bin Seleme (v.286 / 889)
- 11-Ahmed bin İbrahim (v.246 / 860)
- 12-Hafız bin Kesir (v.256 / 869) (Ebû Zehv, 1984: 361).
- 13-Ali bin Said bin Abdullah el-Ğadanî (v.256 / 869)
- 14-İbrahim bin Dinar el-Cersî el-Hamadânî (v.281 / 894)
- 15-Ebû't-Tayyip Ahmed bin Ravh el-Meş'arânî (v.?)
- 16-Cafer bin İdris (v.?)
- 17-Hüseyin bin Ali bin Beranya (v.288 / 900) (İbn Mâce, 1992: I, 14).

4.2.4. Hadis İlmine Katkıları

İbn Mâce, Hz. Peygamber'in hadislerine büyük önem vermiş, küçük yaştan itibaren hadis tahsil etmek için gayret sarfetmiştir. Dönemin önemli ilim merkezlerini bir bir dolaşmış, buralarda rastladığı muhaddislerden hadis dersleri almıştır (A'zamî, 1998: 171).

Çeşitli sıkıntılara katlanarak hadis konusunda elde ettiği bilgileri zaman zaman hadis meclisleri tertip ederek başkalarına da öğreten İbn Mâce, çok sayıda muhaddisin yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Şüphesiz onun hadis ilmine en büyük katkısı, yaşadığı dönemden yüzyıllar sonra bile, kütüphane raflarında rastlanabilen ve dini konularda müslümanlara ışık tutan “Sünen” adlı meşhur kitabıdır.

4.2.5. Cerh –Ta'dil Açısından İbn Mâce

İbn Mâce, gerek hafızasıyla gerekse hadisleri muhafaza etme hususundaki titizliği ile hadis imamlarının övgüsüne mazhar olmuştur. Kendisinin güvenilir bir ravi olduğu ve görüşlerinin delil kabul edilebileceği konusunda alimler hemfikirdir (Koçyiğit, 1998: 249). Mesela Ebû Yâla el-Halîlî ve İbn Hallikan bu hususta şunları dile getirmektedir:

Ebû Yala el-Halîlî (v.446 / 1054): “İbn Mâce, rivayet ettiği hadislerin dini konularda delil olarak kabul edildiği büyük bir muhaddistir. Irak'a Mısır'a, Mekke'ye ve Şam'a hadis öğrenmek amacıyla yolculuklar yapmıştır.” (Zehebî, 1998: I, 155) diyerek onun hadis ilminin en önemli şahsiyetlerinden birisi olduğunu dile getirmiştir.

İbn Hallikan (v.681 / 1282) ise: “İbn Mâce, hadis ilminde imam ve hadis ilmi ile ilgili bütün disiplinlerde otorite sahibiydi.” (İbn Hallikan, trs: III, 407) şeklindeki ifadesiyle onun hadis ilmine olan vukufiyetini belirtmiştir.

4.2.6. Eserleri

Hadis İlmi ile meşgul olan pek çok muhaddis gibi İbn Mâce'nin de bazı eserlerinin olduğu bilinmektedir. Kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla eserlerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- 1.Sünen
- 2.Tefsîru'l-Kur'ân
- 3.Târîhu Kazvin (İbn Hallikan, trs: IV, 279).

5. İBN MÂCE'NİN SÜNEN'İ

5.1. Genel Özellikleri

İbn Mâce'nin fıkıh bablarına göre tasnif ettiği Sünen'i, mukaddimesi hariç 37 kitap ve yaklaşık 4341 hadisten müteşekkildir. Bu hadislerden 3002 tanesinin Kütüb-i Sitte müelliflerinin ya tamamı ya da bir kısmı tarafından rivayet edildiği, geriye kalan 1339 hadisin ise sadece İbn Mâce tarafından rivayet edildiği bilinmektedir. Zevâid olarak isimlendirilen bu 1339 hadisten de 428'inin isnadının sahih, 199'unun isnadının hasen, 613'ünün isnadının zayıf ve 99'unun isnadının ise münker olduğu ifade edilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1520).

İbn Mâce, telif etmiş olduğu bu eseri dönemin hadis tenkitçilerinden Ebû Zür'a er-Râzî'ye (v.264) takdim etmiş, o da eser hakkında şunları söylemiştir: “Öyle zannediyorum ki bu eser, insanların rağbet ettikleri hadis kitaplarının çoğunu geride bırakacaktır. Ayrıca bu eserde isnadı zayıf otuz kadar hadisin olduğu belirtilmektedir.” (Zehebî, 1998: I, 156).

İbn Mâce'nin Sünen'i hicri altıncı asrın başlarına kadar Kütüb-i Sitte'ye dahil edilmemiştir. Zira o zamana kadar muhaddislerce Buhârî ve Müslim'in “el-Câmi'us-Sahih” isimli eserleri ile Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin “Sünen” isimli eserleri, hadis konusundaki en sahih kaynaklar olarak kabul edilmiştir. Ancak Ebû'l-Fazl ibn Tahir el-Makdîsî (v.507 / 1113)'nin bu beş kitaba tahsis ettiği “Etraf” isimli eserine İbn Mâce'nin Sünen' ini de eklemesinden ve “Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte” adlı risalesini telif etmesinden sonra, İbn Mâce'nin Sünen'i de muteber hadis kitapları arasında zikredilmeye başlamıştır (Koçyiğit, 1998: 249).

Öte yandan, İbnü'l-Esîr (v.606 / 1209), Mahlâtî (v.762 / 1360), İbn Hacer (v.852 / 1448) ve Kastallanî (v.913 / 1507) gibi bazı muhaddisler, İbn Mâce'nin eserinde mevzu hadislere yer verdiği, oysa Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin kendi eserlerinde bu tür hadislerin akabinde açıklamalarda bulundukları, İbn Mâce'nin ise bu tür hadisleri açıklamayarak sadece sened ve metin vermekle yetindiğini gerekçe göstererek bu kitabın diğer beş kitapla birlikte zikredilmesini kerih görmüşlerdir (A'zamî, 1998: 174). Hatta İbn Salah (v.643 / 1245) ve Nevevî (v.676 / 1277) gibi bazı muhaddisler, Kütüb-i Sitte'ye İmam-ı Mâlik (v.179 / 795)'in “Muvattâ” isimli eserinin ya da Dârimî (v.255 / 868)'nin “Sünen” isimli eserinin dahil edilmesi gerektiğini, zira bu eserlerin daha az zayıf rivayet içerdiklerini ifade etmişlerdir (Canan, 1998: 226).

Aslında İbn Mâce'nin Sünen'i, gerek hadislerin tertibi, gerekse tekrarlardan uzak ve kısa oluşu ile oldukça değerlidir. Fıkıh meselelerle ilgili diğer hadis kitaplarında bulunmayan çok sayıda hadisi ihtiva etmektedir. Ayrıca bab başlıkları konuların inceliklerini dile getirecek kadar özlü ve düzgün bir şekilde tanzim edilmiştir (Uğur, 1996: 287).

Ancak, İbnü'l-Cevzî (v.597 / 1200) gibi mevzuat yazarları, eserde yer alan şahıslar, kabileler ve şehirlerin faziletleri ile ilgili hadislerin uydurma olduğunu ifade etmişlerdir (Çakan, 1996: 95).

Eserin hayli geniş bir alana şâmil olan mukaddime kısmında, sünnete ittiba etmenin önemi, bidattan sakınmanın gereği, sahabenin fazileti ve ilim tahsil etmenin ehemmiyeti gibi konularla ilgili hadislere yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 3-98).

Eserin mevcut baskısındaki bazı hadis metnlerinin hemen altında küçük puntolarla yazılmış satırlardaki “ve fi'z-zevâid” ibaresi ile başlayan bilgiler, Kütüb-i Sitte içerisinde sadece İbn Mâce'de bulunan hadislerin sıhhat derecelerini gösterir (Çakan, 1996: 95).

5.2. Sünen'in İçeriği

1-Kitâbu't-Taharet ve Sünenihe

Temizlik ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, abdest ve gusül abdesti almak için gerekli olan su miktarı, misvak kullanmanın önemi, def-i hâcet esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, abdest alırken dikkat edilmesi gereken hususlar, yeniden abdest almayı gerektiren meseleler, gusül abdesti almayı gerektiren durumlar ve teyemmümü gerektiren durumlar ile kadınlara mahsus haller hakkında 139 bab başlığı altında toplam 666 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 99-218).

2- Kitâbu's-Salât

Namaz ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının vakitleri ile hava şartlarına göre namazların takdim ve tehir edilmesi hakkında 13 bab başlığı altında toplam 40 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 219-231).

3- Kitâbu'l-Ezan ve's-Sünneti Fîhe

Ezan ve kamet ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, ezanın okunuşu, ezan duası, ezanın fazileti ve müezziniğin sevabı ile kamet hakkında 7 bab başlığı altında toplam 29 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 232-242).

4- Kitâbu'l-Mesâcid ve'l-Cemaat

Mescidler ve cemaatler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, mescid yaptırmanın fazileti, mescid yapılmaya uygun olan yerler, mescid yapılmaya uygun olmayan yerler, mescidlerin temizliği, mescid adabı ve namaza yürüyerek gitmenin sevabı ile cemaatle namaz kılmanın faziletleri hakkında 19 bab başlığı altında toplam 68 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 243-263).

5- Kitâbu İkâmeti's-Salât

Namazların kılınması ile ilgili hadislerin yer aldığı oldukça geniş bir alana şamil olan bu bölümde, namazın farzları, namaz kılarken dikkat edilmesi gereken hususlar, cemaatle namaz kılmanın önemi, imamlığın şartları, safların tertibi, seferi durumunda olan kişilerin namazı nasıl kılmaları gerektiği, hasta olan kişilerin namazı nasıl kılmaları gerektiği, cuma namazı, vitir namazı, küsuf namazı, istiska namazı, bayram namazları, teheccüt namazı, duha namazı, istihare namazı, tesbih namazı, şükür namazı ve nafil ibadetler ile tilavet ve sehiv secdeleri hakkında 205 bab başlığı altında toplam 630 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 264-460).

6- Kitâbu'l-Cenâiz

Cenazeler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hasta ziyareti, hasta ziyaretinin fazileti, hasta ziyaretinin adabı, sekaret halindeki kişiye yapılması gereken şeyler, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesi, cenaze namazı, kabir adabı ve taziye ile Hz. Peygamber'in vefatı hakkında 65 bab başlığı altında toplam 305 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 461-524).

7- Kitâbu's-Sıyam

Oruç ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, oruç tutmanın fazileti, Ramazan Ayı'nın fazileti, oruç tutmamayı mübah kılan mazeretler, oruç tutarken dikkat edilmesi gereken hususlar, oruç çeşitleri, iftar ve sahur yapmanın önemi ile itikaf hakkında 68 bab başlığı altında toplam 145 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 525-567).

8- Kitâbu'z-Zekat

Zekat ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, zekatın farziyeti, zekat verilen mallar ve bu malların nisap miktarları ile sadaka vermek hakkında 28 bab başlığı altında toplam 62 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 568-591).

9- Kitâbu'n-Nikah

Evlenme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, evlenmenin fazileti, evlenilecek kişilerde bulunması gereken özellikler, eşlerin birbirleri üzerindeki hakları, mehir, velime, oyun ve eğlence, cinsel meseleler, nikah çeşitleri ve evlenme engelleri ile eşlerin birbirlerini anlayışla karşılamaları gerektiği hakkında 63 bab başlığı hakkında toplam 171 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 592-649).

10- Kitâbu't-Talak

Boşanma ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, boşanma çeşitleri, boşanırken dikkat edilmesi gereken hususlar, iddet, îlâ, lian ve zihar ile köle ve cariyelerin boşanmaları hakkında 36 bab başlığı altında toplam 74 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 650-675).

11- Kitâbu'l-Kefâret

Yeminler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Hz. Peygamber'in yemin ediş tarzı, yemin ederken kullanılan lafızlar ve yemin kefâreti ile nezir hakkında 21 bab başlığı altında toplam 47 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 676-722).

12- Kitâbu't-Ticaret

Ticaret ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, helal yoldan kazanç sağlamak, pazarlık yapmak, yapılan pazarlığı bozmak, ölçü ve tartıda adaletli olmak, altın, gümüş, hurma ve buğday gibi malları mübadele etmek, faiz ve vadeli alışveriş ile ortaklık hakkında 69 bab başlığı altında toplam 268 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 723-773).

13- Kitâbu'l-Ahkâm

Hükümler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hakimlerin hüküm verirken dikkat etmeleri gereken hususlar, zulüm ve haksızlık, komşu hakları, şahitlik ve yalancı şahitlik ile haciz hakkında 33 bab başlığı altında toplam 77 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 774-794).

14- Kitâbu'l-Hîbât

Hîbeler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kişinin kendi çocuğuna hîbede bulunması, hîbeden vazgeçmesi, umra ve rukba konuları ile karşılık bekleyerek hîbede bulunma hakkında 7 bab başlığı altında toplam 15 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992 :II, 795-798).

15- Kitâbu's-Sadakât

Sadakalar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, sadaka vermek, vakfetmek, emanet bırakmak ve boçlanmak ile borçlu-alacaklı ilişkileri hakkında 21 bab başlığı altında toplam 46 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 799-814).

16- Kitâbu'r-Rühun

Rehinler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, malların rehin olarak bırakılması, rehin olarak bırakılan malların tasarruf hakları, arazilerin kiraya verilmesi, sulanması ve sınırlandırılması ile ağaçların aşılınması hakkında 24 bab başlığı altında toplam 56 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 815-832).

17- Kitâbu's-Şuf'a

Taşınmaz malların satış usulü ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, satışa çıkarılan bir malın öncelikle satan kişinin ortağına, ortağı yoksa da komşusuna teklif etmesi gerektiği hususunda 4 bab başlığı altında toplam 10 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 833-835).

18- Kitâbu'l-Lukâtâ

Kayıp mallar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, deve, sığır, koyun ve keçi gibi malların kaybolması, kaybolan bir malı bulan kişinin yapması gereken şeyler ile defineler hakkında 4 bab başlığı altında toplam 10 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 836-839).

19- Kitâbu'l-İtk

Köle ve cariye azad etme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kölelerin sahibinin ölümü üzerine azad edilmeleri, sahiplerinden çocukları olan cariyelerin azad edilmeleri, köle ve cariye azad etmenin fazileti ile kölelerin yazışma ile azad edilmeleri hakkında 10 bab başlığı altında toplam 20 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 840-846).

20- Kitâbu'l-Hudud

Cezalar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, geçerli bir sebep olmadıkça müslüman kanı akıtmanın helal olmadığı, zina, iftira, sarhoşluk, hırsızlık ve ihanet gibi suçlar ile tazir hakkında 28 bab başlığı altında toplam 82 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 847-872).

21- Kitâbu'd-Diyât

Diyetler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, bir müslümanı kasten öldürmenin vebali, hata sonucu öldürme, maktûlün diyeti, ceninin diyeti, kısas ve organların kısası ile suçların bağışlanması hakkında 36 bab başlığı altında toplam 70 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 873-898).

22- Kitâbu'l-Vasâyâ

Vasiyetler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, vasiyet etmeye teşvik etmek ve vasiyette adaletin gözetilmesi ile yetim malı hakkında 9 bab başlığı altında toplam 24 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 899-907).

23- Kitâbu'l-Ferâiz

Miras ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, ferâiz ilmini öğrenmeye teşvik etmek ve miras taksimi ile ilgili meseleler hakkında 17 bab başlığı altında toplam 34 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 908-919).

24- Kitâbu'l-Cihad

Savaşmak ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Allah yolunda savaşmanın fazileti, savaş techizatına katkıda bulunmanın sevabı, savaştan geri kalmanın keraheti, savaş teknikleri, savaş sonrası esirlere yapılacak muameleler, ganimet paylaşımı ve biat ile komutanlara itaat hakkında 46 bab başlığı altında toplam 129 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 920-961).

25- Kitâbu'l-Menâsik

Hac ile ilgili hadislerin yer aldığı hayli geniş bir alana şamil olan bu bölümde, hacca gitmeye niyet etmek, haccın farziyeti, haccın rükünleri, ihramlıyken dikkat edilmesi gereken hususlar, tavaf, telbiye, say, vakfe, şeytan taşlama ve kurban kesme ile Mekke ve Medine şehirlerinin faziletleri hakkında 108 bab başlığı altında toplam 238 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 962-1042).

26- Kitâbu'l-Edâhî

Kurban bayramı günlerinde kesilen hayvanlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Hz. Peygamber'in kurban bayramında kestiği kurbanlar, kurban bayramında kurban kesmenin sevabı ve kesilecek hayvanlarda bulunması gereken özellikler ile kurban etlerinin tasarrufu hakkında 15 bab başlığı altında toplam 42 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1043-1055).

27- Kitâbu'z-Zebâih

Kurban bayramı günleri haricinde, kesilen hayvanlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Akîka, Ferâ ve Atîre kurbanları, kurban keserken dikkat edilmesi gereken hususlar, etleri yenilen ve yenilmeyen hayvanlar ile hayvanlara işkence etmenin nehyi hakkında 15 bab başlığı altında toplam 38 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1056-1067).

28- Kitâbu's-Sayd

Avlanma ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, av köpeği, ziraat köpeği ve davar köpeği haricinde köpek edinmenin nehyi, köpeğin avladığı hayvanın durumu, av malzemeleri ve av hayvanları ile eti yenilen ve yenilmeyen hayvanlar hakkında 20 bab başlığı altında toplam 50 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1068-1082).

29- Kitâbu'l-Et'ime

Yiyecekler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, muhtaçlara yemek yedirmenin fazileti, yemek yeme adabı, yemek çeşitleri ve yemek israfının nehyi ile misafire ikramda bulunma hakkında 62 bab başlığı altında toplam 110 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1083-1118).

30- Kitâbu'l-Eşribe

İçecekler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, içki içmenin zararları, içki yapılan maddeler, içki içilen kaplar ve içki çeşitleri ile su içmenin adabı hakkında 27 bab başlığı altında toplam 65 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1119-1136).

31- Kitâbu't-Tıbb

Hastalıklar ve tedavi yöntemleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hastaya hürmet etmek, hastalık çeşitleri ve tedavi yöntemleri ile nazar ve büyü hakkında 46 bab başlığı altında toplam 114 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1137-1175).

32- Kitâbu'l-Libas

Giyecikler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Hz. Peygamber'in giyiniş tarzı, elbise çeşitleri, elbise renkleri, elbise yapılan maddeler, ayakkabılar, mestler, ayakkabı ve mest yapımında kullanılan deriler, saç ve sakal ile ilgili hususlar ile yüzükler hakkında 47 bab başlığı altında toplam 106 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1176-1205).

33- Kitâbu'l-Edeb

Edeb ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, anne-baba hakkı, komşuluk hakkı, yetim hakkı, selamlaşmak, tokalaşmak, el öpmek, ağır başlı olmak, toplum kurallarına riayet etmek, tavla ve güvercin oyunları oynamak ile Kur'ân-ı Kerim okumak ve Allah'ı zikretmenin faziletleri hakkında 59 bab başlığı altında toplam 170 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1206-1257).

34- Kitâbu'd-Dua

Dualar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, duanın fazileti, Hz. Peygamber'in yaptığı dualar, değişik zaman ve mekanlarda yapılan dualar ile Allah'ın isimleri hakkında 22 bab başlığı altında toplam 66 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1258-1281).

35- Kitâbu Tabiri'r-Rüya

Rüya tabirleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, müslümanların gördüğü salih rüyalar ve Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi ile rüya tabirleri hakkında 10 bab başlığı altında toplam 34 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1282-1294).

36- Kitâbu'l-Fiten

Toplumu huzursuz eden ve insanları kaosa sürükleyen meseleler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, haksız yere müslüman kanı akıtmanın helal olmadığı, başkasına ait bir malı zorla almanın caiz olmadığı, fitnelerden uzak durulması gerektiği, fitnelere karşı sabırlı olunması gerektiği, kıyamet alametleri, deccal ve mehdî ile melâhim hakkında 35 bab başlığı altında toplam 173 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1295-1372).

37- Kitâbu'z-Zühd

Dünyanın geçici zevklerine önem vermeyip ahiret hayatına önem vermek ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, dünya hayatının fani ahiret hayatının baki oluşu, Hz. Peygamber'in yaşam tarzı, tevekkül, hikmet, kibir, haya, hilim, riya ve haset ile ilgili hadisler ile ahiret hayatı hakkında 39 bab başlığı altında toplam 242 hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 1373-1453).

6. EBÛ DÂVUD

6.1. Hayatı

6.1.1. Adı, Ailesi ve Nesebi

Kısaca Ebû Dâvud olarak bilinen sünen sahibi ünlü muhaddisin tam adı; Süleyman bin el-Eş'as bin İshak bin Beşir bin Şeddad bin Amr bin İmran Ebû Dâvud el-Ezdî es-Sicistânî'dir (Bağdâdî, trs: IX, 55).

Hicri 202 / 817 yılında Sicistan'da dünyaya gelmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 11). Ancak Sicistan'ın nerede olduğu konusunda müellifler arasında ihtilaf söz konusudur. Ünlü tarihçi İbn Hallikan ve onu takiben de müsteşrik Wüstenfeld, Sicistan'ın Basra yakınlarında bir köy olduğunu söylerken, büyük coğrafyacı Yakut el-Sem'âni ve biyografi alimi Subkî ise Sicistan'ın Horasan'daki meşhur bir şehir olduğunu belirtmişlerdir (Sıddıkî, 1966: 101). Kaynaklara bakıldığında Sicistan'ın Basra yakınlarında bir köy olmadığı, Herat'ın güneyinde büyük bir şehir olduğu görülmektedir (Hamevî, 1957: III, 190; Taha, 1990: 121).

Ebû Dâvud son derece zengin ve soylu bir ailenin çocuğudur. Kurdukları vakıflar uzun yıllar devam etmiştir. Ailesi aslen Yemen'in Ezd kabilesindendir. Büyük dedesi İmran'ın Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali taraftarı olarak öldüğü rivayet edilmektedir (Kandemir, 1992: X, 119).

Kaynaklarda Ebû Dâvud'un aile efradı ile ilgili çok az bilgi yer almaktadır. Ancak onun evli ve iki çocuk babası olduğu, Abdullah ve Ebûbekir adındaki bu çocukların zaman zaman babalarıyla birlikte hadis öğrenmek için muhaddislerin meclislerine katıldıkları zikredilmektedir (A'zamî, 1998: 163).

Ebû Dâvud yukarıda da işaret ettiğimiz tam adının yanısıra şu isimlerle de anılmaktadır:

1-Ebû Dâvud es-Sicistânî Süleyman bin el-Eş'as bin İshak bin Beşir el-Ezdî (İbn İmad, 1972: I, 167).

2-Süleyman bin el-Eş'as bin Şeddad bin Amr bin Amir (İbn Hacer, 1993: II, 389).

3-Süleyman bin el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî (Reyye, 1995: 333).

4-Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî (Çelebi, 1943: II, 1040).

Bu isimlerde de açıkça görüldüğü gibi Ebû Dâvud müellifler tarafından değişik nisbelerle zikredilmiştir. Nitekim o Sicistanlı olması sebebiyle zaman zaman "sicistânî" veya "siczî", Ezd kabilesi mensubu olması sebebiyle "ezdî", künyesinde yer alan Amr bin Amir ismi nedeniyle de "imran" nisbeleriyle anılmıştır.

6.1.2. Şahsiyeti

Ebû Dâvud verasıyla, takvasıyla ve Resulullah'a olan bağlılığıyla çok sayıda insanın sevgisini kazanmıştır. Hiçbir zaman kendisini dünyanın geçici zevklerine kaptırmamış, gizli şehvetin riyaset sevgisinden kaynaklandığını ifade etmiştir (Taha, 1990: 122).

İlme büyük önem vermiş ve insanların ilim öğrenme konusunda eşit haklara sahip olduklarını belirtmiştir. Bu hususta zamanın emiri Ebû Ahmet Muvaffık ile aralarında cereyan eden şu diyalog bir hayli ilgi çekicidir:

Ebû Dâvud Bağdat'ta ikamet ederken bir akşam üzeri Emir Ebû Ahmet Muaffık izin isteyerek içeri girer.

Ebû Dâvud: "Bu vakitte Emiri buraya getiren şey nedir?" diye sorar.

Emir : "Halledilmesi gereken üç şey" diye cevap verir.

Ebû Dâvud: "Nedir bu üç şey?"

Emir : "Basra'ya geldin ve burayı vatan edindin. Halbuki ilim adamı, yeryüzünün diğer bölgelerine de yolculuk yapar." der.

Ebû Dâvud: “Sorulardan birisi bu, ya diğerleri? Onları da bilmek istiyorum.” der.

Emir : “İkinci sorum, çocuklarımın senden hadis dersleri alıp alamayacağı? Üçüncüsü ise; onlara özel ders verip veremeyeceğindir? Zira halifenin çocukları sıradan insanların çocuklarıyla bir arada oturamaz.” der.

Ebû Dâvud: “İşte bu söylediğinizi yapamam. Çünkü herkes ilim öğrenme hususunda eşittir.” cevabını verir (Ebû Dâvud, 1992: I, 15).

Ebû Dâvud’un elbisesinin kollarından birisinin dar, diğerinin ise geniş olduğu söylenmektedir. Kendisine bu farkın ne manaya geldiği sorulunca “Geniş kol, kitapları muhafaza etmek içindir. Diğer kolun geniş olmasına ise hiç lüzum yoktur.” der (Dehlevî, 1997: 193).

6.1.3. Vefatı

Kaynaklara göre Ebû Dâvud’un yetmiş üç yıl yaşadığı, Hicri 275 / 888 yılının Şevval Ayı’nın onbeşinde Cuma günü vefat ettiği bilinmektedir (İbn Hallikan, trs: II, 405).

6.2. Hadis İlmî’ndeki Yeri

6.2.1. Hadis Eğitimi

Yaşadığı devrin adeti olduğu üzere Ebû Dâvud hadis tahsiline başlamadan önce küçük yaşta Kur’ân-ı Kerim’i hıfzetmiş, temel dini bilgileri, Arapça’yı ve bazı beşeri ilimleri öğrenmiştir (A’zamî, 1998: 163).

Daha sonra Nişabur’daki bir mektebe kaydolmuş, orada Muhammed bin Eslem (v.242 / 856)’in yanında tahsil hayatına devam etmiştir (Sıddıkî, 1966: 101).

H.z.Peygamber’in “Kim ilim talep etmek üzere yola düşerse, Allah onun cennet yolunu kolaylaştırır.” (Buhârî, 1992: I, 27) şeklindeki hadis-i şerifini kendisine düstur edinen Ebû Dâvud, henüz onsekiz yaşında olduğu halde hadisleri derlemek, kaydetmek ve ravilerin hallerini araştırmak maksadıyla yola çıkmış (Sandıkçı, 1991: 178), hicri 220 / 835 yılında Bağdat’a, 221 / 836 yılında da Kûfe’ye gitmiştir (Ebû Dâvud, 1979: 123). Daha sonra Basra’ya gitmiş ve orada uzun yıllar ikamet etmiştir. Basra’da en çok faydalandığı hocası kabul edilen hadis hafızı Müslim bin İbrahim el-Ezdî (v.222 / 836) başta olmak üzere, Tebüzekî (v.223 / 837), Ârim el-Basrî (v.252 / 866) ve Ebû’l-Velid et-Tayâlisî (v.277 / 890) gibi muhaddislerin derslerine iştirak etmiştir (Kandemir, 1992: X, 169).

Ebû Dâvud’un hadis öğrenmek maksadıyla yaptığı seyahatler yalnızca Irak Bölgesi ile sınırlı kalmamıştır. Bilakis o, Mekke, Halep, Harran, Humus, Şam, Belh ve Mısır gibi dönemin önemli ilim merkezlerini dolaşmış, çok sayıda muhaddisten hadis dersleri almıştır (Çakan, 2002: 132).

6.2.2. Hocaları

Ebû Dâvud, hadis öğrenmek amacıyla dolaştığı beldelerde Mekke’de Ka’nebî (v.221 / 835) ve Süleyman bin Harb (v.224 / 838), Kûfe’de Hasan bin Rebî el-Becelî (v.224 / 838) ve Ahmet bin Yunus el-Yerbuî (v.225 / 839), Halep’te Ebû Tevbe el-Halebî (v.227 / 841), Harran’da Ebû Cafer en-Nüfeylî (v.?), Humus’ta Hayve bin Şüreyh bin Yezid (v.258 / 871) ve Yezid bin Abdurabbih (v.224 / 838), Şam’da Hişam bin Ammar (v.245 / 859), Horasan’da İshak bin Râhuye (v.238 / 852), Belh’de Kuteybe bin Said (v.240 / 854), Mısır’da Ahmed bin Salih (v.261 / 874) gibi birçoğu Buhârî ve Müslim’in de hocası olan hadis hafızlarının rahle-i tedrisatında bulunmuştur. Ayrıca onun Ali bin Medinî (v.234 / 848), Said bin Mansur (v.227 /

841), Yahya bin Main (v.223 / 837) ve Ahmed bin Hanbel (v.273 / 886) gibi tanınmış muhaddislerden hadis dersleri aldığı da rivayet edilmektedir (Kandemir, 1992: X, 120).

Ebû Dâvud'un hocaları sadece bunlarla sınırlı değildir. Bu bakımdan biz burada yukarıda zikrettiklerimiz dışında, kaynaklarda tespit edebildiklerimizi de sıralayarak bu konuya nihayet vermek istiyoruz:

- 1-Ebî Seleme et-Tebûzekî (v.247 / 861)
- 2-Muhammed bin Kesir el-Abdî (v.249 / 863)
- 3-Ebî Ömer el-Havdî (v.220 / 835)
- 4-Süleyman bin Abdurrahman ed-Dımeşkî (v.233 / 847)
- 5-Said bin Süleyman el-Vâsîfî (v.225 / 868)
- 6-Safvan bin Salih ed-Dımeşkî (v.?)
- 7-Musa bin İsmail et-Tebûzekî (v.223 / 837)
- 8-Ahmet bin Yunus (v.213 / 828)
- 9-Osman bin Ebî Şeybe (v.235 / 849)
- 10-İbrahim bin Musa el-Ferâî (v.230 / 844) (İbn Hacer , 1993: II, 389).
- 11-İbrahim bin Beşşar er-Ramâdî (v.?)
- 12-Hakem bin Musa (v.?)
- 13-Hallaf bin Hişam (v.?)
- 14-Abdullah bin Mübârek el-Iyşî (v.?)
- 15-Sehl bin Bekkar (v.240 / 854)
- 16-Şaz bin Feyyaz (v.?)
- 17-Abdullah bin Amr el-Mag'ad (v.?)
- 18-Abdüsselam bin Mütahher (v.?)
- 19-Abdülvehhab bin Necde (v.251 / 865)
- 20-Müsedded bin Müserhed (v.228 / 842)
- 21-Amr bin Merzug (v.248 / 862) (Bağdâdî, trs: IX, 55).

6.2.3. Talebeleri

İçlerinde Ebû İsa et-Tirmizî ve Ebû Abdurrahman en-Nesâî gibi meşhur hadis hafızlarının da bulunduğu çok sayıda muhaddis, Ebû Dâvud es-Sicistânî'den hadis rivayetinde bulunmuştur. Onun başlıca talebelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1-Ebû İsa et-Tirmizî (v.279 / 892)
- 2-Abdurrahman en-Nesâî (v.303 / 915)
- 3-Ebûbekir bin Ebî Dâvud (v.316 / 928)
- 4-Ebû Ali el-Lü'lûî (v.?)
- 5-Ebû Said bin el-Arâbî (v.340 / 951)
- 6-Ebûbekir bin Dâse (v.346 / 957)
- 7-Ebû Avâne (v.316 / 928)
- 8-Ebûbekir ed-Dulâbî (v.?)
- 9-Ali bin Hasan bin el-Abd (v.?)
- 10-Ebû Üsâme Muhammed bin Abdülmelik (v.?)
- 11-Ebû Salim Muhammed bin Said el-Celûdî (v.?)
- 12-Ebû Amr Ahmet bin Ali (v.?)
- 13-Muhammed bin Yahya es-Sûlî (v.?)
- 14-Ebûbekir en-Necad (v.?)
- 15-Muhammed bin Ahmet bin Yakup el-Mütevessî (Zehebî, 1998: I, 127).
- 16-Ebû İsa İshak bin Musa bin Said er-Remlî (v.?)

17-Ebû Tayyip Ahmet bin İbrahim bin Abdurrahman el-Esnânî (v.?) (İbn Hacer, 1993: II, 390).

6.2.4. Hadis İlmine Katkıları

Ebû Dâvud yaşadığı asrın önde gelen muhaddislerindendi. Hadis ilmini çok iyi bilir, hadis öğrenimine büyük önem verirdi. Nitekim Sehl bin Abdullah et-Tüsterî ile aralarında geçen şu konuşma, onun hadis öğrenimine verdiği önemi açıkça göstermektedir:

Ebû Dâvud’a Sehl bin Abdullah et-Tüsterî adında birisinin kendisiyle görüşmek istediği haber verilir. Ebû Dâvud gayet misafirperver bir şekilde onu karşılar ve birlikte otururlar. Sonra Sehl, Ebû Dâvud’a dönerek “Ya Ebû Dâvud! Sana bir sorum olacak. Bana tam olarak yapabileceğim bir şeyi emret!” der. Bunun üzerine Ebû Dâvud gayet sakin bir tavırla “Buradan çık ve Hz. Peygamber (sav)’ in hadislerinden bellemedikçe buraya gelme!” der (İbn Hallikan, trs: II, 405).

Hadis ilminin temel direklerinden birisi olan Ebû Dâvud, rivayet ve dirayet ilimlerinin üstadı olarak da bilinirdi. Hadisleri gerek senetleriyle, gerek metinleriyle, gerekse illetleriyle çok iyi bilirdi (Sandıkçı, 1991: 178). Onun hadis tenkidi yaparken zaman zaman malzemenin tarihini tesbit edebilmek amacıyla, yazılı malzemeleri ve yazıda kullanılan mürekkebi kontrol ettiği, bu konuda kendi oğlu Abdullah’ı bile eleştirdiği söylenmektedir (A’zamî, 1998: 163).

Ebû Dâvud’un nazarında, hakkında kendisinden başka rivayet bulunmayan zayıf bir hadis, fâkihlerin kıyasından daha üstündür. Onun bu prensibini doğrulayan bir rivayet, oğlu Abdullah tarafından şu şekilde nakledilir:

Babama “Hadis ilminin inceliklerini anlayamayan birisi, herhangi bir belde bir problemle karşılaştığı zaman orada ikamet eden ve hadis ilmiyle meşgul olanlara mı yoksa orada yaşayan fâkihlere mi müracaat etmelidir?” diye sordum. Babam da cevaben: “Hadis ilmiyle meşgul olanlara müracaat etmelidir. Zira zayıf bile olsa hadis, insanların görüşlerinden daha kuvvetlidir.” dedi (Canan, 1998: 109).

6.2.5. Cerh-Ta’dil Açısından Ebû Dâvud

Alimler Ebû Dâvud’un dirayeti, güvenilirliği, dürüstlüğü ve hafızasının güçlü olduğu hususunda hemfikirdir. Bu bakımdan onu bir çok yönüyle övmüş ve takdir etmişlerdir (Taha, 1990: 125).

İbn İshak es-Sağânî (v.325 / 936) ve İbrahim el-Harbî (v.329 / 940): “Hz. Dâvud (as)’a demirin yumuşatıldığı gibi Ebû Dâvud’a da hadis yumuşatılmıştır.” (Subkî, 1964: II, 294) şeklindeki sözleriyle onun hadisleri anlayıp yorumlamadaki maharetini dile getirmişlerdir.

Abdullah İbn Mende (v.395 / 1004): “Hadislerin sahih ya da illetli olup olmadıklarını, senetlerinde veya metinlerinde herhangi bir hatanın bulunup bulunmadığını anlayan dört kişi vardır: Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî.” (Ebû Dâvud, 1992: I, 15) diyerek, onun hadis ilminin inceliklerini çok iyi bilen nadir muhaddislerden birisi olduğuna işaret etmiştir.

Hakim Ebû Abdullah (v.405 / 1014): “Ebû Dâvud asrının tartışmasız hadis imamıdır.” (İbn Âsâkir, trs: VI, 246) diyerek onun yaşadığı asırda bulunduğu konuma dikkat çekmiştir.

Hafız Musa bin Harun (v.): “Ebû Dâvud dünyada hadis için, ahirette cennet için yaratılmıştır. Ondan daha faziletisini görmedim.” (İbn Âsâkir, trs:VI, 247) sözüyle onun hayatı boyunca hadis ilmiyle meşgul olduğunu, yaşantısı ile de herkese örnek teşkil edecek bir fazilete sahip olduğunu ifade etmiştir.

6.2.6. Eserleri

Ebû Dâvud'un, kaynaklarda tespit edebildiğimiz eserlerinden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1-Kitâbu's-Sünen
- 2-Kitâbu'l-Mesâil
- 3-Kitâbu'l-Merâsil
- 4-Kitâbu'l-Kader
- 5-Kitâbu'z-Zühhd
- 6-Kitâbu fi'r-Ricâl
- 7-Kitâbu Nâsîh ve Mensuh
- 8-Kitâbu Ashabu's-Şâbi
- 9-Müsnedü Mâlik bin Enes
- 10-Risaletü Ebî Dâvud ilâ Ehli Mekke
- 11-İcabe Ebî Dâvud an Suâlâtı Acurrî (Ebû Dâvud, 1992: I, 17).
- 12-Kitâbu'l-Erbain
- 13-Kitâbu'l-Ba's ve'n-Nuşur
- 14-Kitâbu'd-Deavât
- 15-Fedâilu'l-Ensar
- 16-Mârifetü'l-Evkât (Sandıkçı, 1991: 181).

7. EBÛ DÂVUD'UN SÛNEN'İ

7.1. Genel Özellikleri

Telif edildiği zamandan günümüze kadar dünyanın birçok bölgesinde standart bir hadis kitabı olarak hüsnü kabul görmüş ve çokça okunmuş olan (Çakan, 1996: 82) Ebû Dâvud'un Sûnen'i 41 kitap (ana başlık) ve 4800 civarında hadisten müteşekkil bir eserdir.

Ebû Dâvud, tahsil hayatı boyunca elde ettiği 500.000 hadis içerisinde yirmi yıl gibi hayli uzun bir zaman çalışarak yalnız 4800 kadarını sahih hadisler kategorisine dahil etmiş ve bu hadisleri de sûneninde tasnif etmiştir (Sıddıkî, 1966: 100; Robson, 1956: 173).

Onun bu eseri özellikle Mekke civarında ses getirmiş ve kendisine telif ettiği sûnen hakkında çok sayıda soru yöneltmiştir. Bu sorulara cevap verme gereği hisseden Ebû Dâvud, Mekkelilere yazdığı mektubunda sûnen hakkında merak edilen pek çok konuya açıklık getirerek eserin özelliklerini bizatihi şu şekilde ifade etmiştir:

Sizler Sûnen isimli kitabımdaki hadislerin, sûnen konusunda bildiklerimin en sahihi olup olmadığını soruyor ve benden açıklama istiyorsunuz. Sorularınızı dikkatle inceledim. Eserin tamamının bildiğim en sahih hadislerden müteşekkil olduğuna emin olabilirsiniz. Ancak bir hadis iki ayrı senetle rivayet edilmiş olur da birisinin isnadı daha kuvvetli, diğerinin de ravisi hıfz yönünden daha ileri ise, bu durumda çoğu kere hıfzı kuvvetli olanı tercih ettim. Kitabımda bu türden on kadar hadis vardır. Bir konuda birçok sahih hadis mevcut olsa da bir bab başlığı altında bir veya iki hadis verdim. Şayet böyle yapmamış olsaydım kitabın hacmi büyürdü. Ayrıca bu durum kitaptan istifade etmeyi de kolaylaştırdı. Kitapta bir hadisi iki veya üç değişik senetle tekrar etmişsem, sebebi her birinin farklı ve daha fazla bilgi ihtiva etmesidir. Zira aynı konudaki herhangi bir hadis, değişik senetle rivayet edilmesinden dolayı diğerlerinde olmayan daha fazla malumat ihtiva edebilir. Çoğu kez uzun hadisleri ihtisar ettim. Zira hadisi bütün uzunluğuyla verseydim, hadisi duyan ve okuyanlardan bazıları, konuya ait hükmü belirleyen kısmın neresi olduğunu bilemezdi. İşte bundan dolayı uzun hadislerin sadece o babla ilgili kısmını aldım. Kitabımda Metrûku'l-Hadis (Ulemanın terkinde ittifak ettikleri) raviden alınma herhangi bir rivayet yoktur. Aynı konuda kendisinden başka, ona benzer herhangi bir hadis bulamadığımdan dolayı münker bir hadise yer vermişsem onun münker olduğunu mutlaka açıkladım. Elde ettiğim hadisleri düzenli bir şekilde telif ettim. Değişik bir tarikle yer almış olması durumu hariç, kitabıma almadığım bir hadis hatırlatılacak olursa, bil ki o hadis değeri olmayan bir rivayetten ibarettir. Zira ben, okuyup öğrenmek isteyenlere karşı kitabın hacmi büyür düşüncesiyle hadisin bütün tariklerini vermedim. Kendimden başka da kılı kırk yararcasına bir araştırmayla hadis toplayan birini tanımıyorum. Kitabımda yer alıp da kendisinde şiddetli vehn (zayıflık) bulunan hadislere işaret ettim. Senedi sahih olmayanlar da bunlara dahildir. Hakkında bir şey söylemediklerim salihdir. Eserimi ben değil de bir başkası telif etseydi, bu söylediklerimden çok daha fazlasını söyler överdim. Bu öyle bir kitaptır ki Nebi (sav)'den salih isnadla varid olan sünnet onda mevcuttur. Ancak hadisten çıkarılmış sözlere pek yer verilmez. Bunlar yok denecek kadar azdır. Sûnen'e aldığım hadislerin büyük çoğunluğu meşhur hadislerdir. Bunlar hadislerle ilgili eser yazan herkesçe de meşhurdur. Ne var ki, bu hadisleri temyîze her alim muktedir olamaz. Sûnen'de yer alan hadisler içerisinde mürsel ve müdelles gibi muttasıl olmayanlar da vardır. Muhaddislerin büyük bir çoğunluğunun nezdinde sahih hadisin bulunmadığı yerde mürsel hadisler muttasıl muâmelesi görür. Kitabımdaki hadislerin sayısı 4800 kadardır. Bunlardan yaklaşık 600'ü mürsel rivayetlerdir. Hadisleri lafızlarına göre bir sınıflama ve tetkike tabi

tutmak isteyen kimse, kitabımızdaki şu inceliği unutmamalıdır. Bazen bir hadis, herkesin tanıdığı meşhur imamlar kanalıyla rivayet edildiği halde ben, özellikle fikhî seçicilikten dolayı manaları daha fazla olan metinleri tercih etmişimdir. Sünen'e sadece ahkâm hadislerini aldım. Zühd ve amellerin faziletleri ile diğer konuları işlemedim. Eserde mevcut 4800 hadisin tamamı ahkâma aittir (Ebû Dâvud, 1974: 17-18; Çakan, 1996: 83-86).

7.2. Sünen'in İçeriği

1- Kitâbu't-Taharet

Temizlik ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, def-i hâcet esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, def-i hâcet sonrasında temizlenmenin adabı, abdest alınacak suda bulunması gereken özellikler, abdest alırken dikkat edilmesi gereken şeyler, misvak kullanmanın önemi, mest üzerine mesh etmenin şartları, boy abdesti almayı gerektirecek haller ve cünüp olan kişinin yapıp yapamayacağı şeyler ile kadınlara mahsus haller hakkında 139 bab başlığı altında toplam 390 hadis yer almaktadır (Ebû Dâvud, 1992: I, 14-270).

2- Kitâbu's-Salât

Namaz ile ilgili hadislerin yer aldığı hayli geniş bir alana şamil olan bu bölümde, namaz vakitleri, namaz vakitlerine dikkat etmenin önemi, mescitlerin imarı, mescitlerin temizliği ve aydınlatılması, ezanın keyfiyeti, ezan duası, cemaatle namaz kılmanın fazileti, namaz kılarken dikkat edilmesi gereken hususlar, namazların farzları ve sünnetleri ile cuma ve bayram namazları hakkında 250 bab başlığı altında toplam 770 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 271-686).

3. Kitâbu Salâti'l-İstiskâ

Yağmur duası ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, yağmur duasına çıkılacak vakitler ve yağmur duasında yapılacak uygulamalar ile küsuf namazı hakkında 11 bab başlığı altında toplam 37 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 687-706).

4. Kitâbu Salâti's-Sefer

Seferilikte kılınan namazlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, seferi durumda olan bir insanın namazı nasıl kılması gerektiği, namazların cem edilmesi ve düşman korkusu halinde nasıl namaz kılınacağı hakkında 20 bab başlığı altında toplam 53 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 5-42).

5. Kitâbu't-Tatavvû

Nafile namazlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, vakit namazlarının sünnetleri, duha namazı, tesbih namazı ve teheccüt namazı hakkında 27 bab başlığı altında toplam 121 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 43-102).

6-Kitâbu Şehri Ramazan

Ramazan Ayı ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Ramazan Ayı'nda sahura kalkmanın fazileti ve oruç tutmanın mükafatı ile kadir gecesini hakkında 10 bab başlığı altında toplam 31 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 103-119).

7-Kitâbu Sücûdi'l-Kur'an

Kur'ân-ı Kerim'de bulunan tilavet secdeleri ile hadislerin yer aldığı bu bölümde, Kur'ân-ı Kerim'de kaç yerde tilavet secdesinin olduğu ve tilavet secdesi okunduğunda ne yapılması gerektiği hakkında 8 bab başlığı altında toplam 16 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 120-127).

8-Kitâbu'l-Vitir

Vitir namazı ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, vitir namazının vakti, vitir namazının kılınışı ve vitir namazında okunan kunut duaları ile istihare namazı hakkında 32 bab başlığı altında toplam 140 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 128-196).

9-Kitâbu'z-Zekat

Zekat ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, zekatın vucûbiyeti, nelerden zekat verilmesi gerektiği, zekat verilecek hayvanların cinsleri, yaşları ve zekat nisap miktarları, zekat verilecek tahıl ürünlerinin cinsleri ve nisap miktarları, zekat verirken dikkat edilmesi gereken hususlar ve fitır sadakası vermek ile cimrilik yapmak hakkında 46 bab başlığı altında toplam 144 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 198-326).

10-Kitâbu'l-Lukâtâ

Kayıp eşyalar hakkındaki rivayetlerin yer aldığı bu bölümde, "Lukâtânın tarifi" isimli tek bab başlığı altında, kaybolan eşyanın tarifi ve onu bulan kişinin ne yapması gerektiği hakkında toplam 20 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 328-341).

11-Kitâbu'l-Menâsik

Hac ibadeti ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hac ibadetinin farziyeti, haccın rükünleri ve hac çeşitleriyle hac ibadeti esnasında dikkat edilmesi gereken hususlara muhtevî hadislerle yer verilmiştir. Ayrıca namazların cem edilmesi, haram aylar ve kabirleri ziyaret etmenin adabı ile ilgili rivayetlere de temas edilmiştir. Bu bölümde 97 bab başlığı altında toplam 324 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 344-536).

12-Kitâbu'n-Nikah

Evlenme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, evlenmeye teşvik etmek, evlenilecek kişide bulunması gereken özellikler, evlenecek kişiler arasında denkliğin gözetilmesi, evlenecek kişilerin birbirlerini görüp tanımaları, mehir hakkının gözetilmesi, eşlerin birbirleri üzerindeki hakları ile cahiliye dönemine ait olan Mut'a ve Sığar nikahları gibi önemli konular hakkında 49 bab başlığı altında toplam 128 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 538-628).

13-Kitâbu't-Talak

Boşanma ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde eşlerin birbirlerine karşı duydukları sevgi, geçerli bir mazeret olmaksızın boşanmanın kerahiyeti, boşanmanın usulüne uygun olarak yapılması, zina, zihar ve lian ile ilgili 50 bab başlığı altında toplam 137 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 630-734).

14-Kitâbu's-Savm

Oruç ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, oruç ibadetinin farz kılınışı, Ramazan Ayı'nın süresi, hilalin görülmesi, sahura kalkmanın önemi, sahur vakti, iftar vakti, iftarı bir an önce yapmanın önemi, iftar duası, savm-ı visal, oruçlunun dikkat etmesi gereken hususlar, oruçlunun kendisinden kaynaklanmayan özürler (kusma, cünüplük, hayız vb), ve Ramazan Ayı dışında tutulan nafile oruçlar ile itikaf hakkındaki konularla ilgili 81 bab başlığı altında toplam 163 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 736-839).

15-Kitâbu'l-Cihad

Savaşlar hakkındaki hadislerin yer aldığı bu bölümde, cihadın faziletleri, cihat esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, mazeretsiz olarak cihattan geri kalmanın kerahiyeti, savaşırken şehit olmanın sevabı, savaş taktikleri, ve savaş sonrası ganimetin paylaşılması ile hicret hakkında 170 bab başlığı altında toplam 310 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: III, 6-224).

16-Kitâbu'l-Edâhî

Kurban ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kurban kesmenin icabı, kurbanlık hayvanların müstehab olanları, kurbanlık hayvanların yaşları, kurban olabilecek özellikleri taşımayan hayvanlar, birden fazla kişi tarafından kurban edilebilecek hayvanlar, kurban etlerinin dağıtımı, seferi durumda olan kişinin kurban ibadeti ve ehli kitabın kestiği hayvanların yenilmesi ile kurban çeşitlerinden olan Atıra ve Akika kurbanları hakkında 21 bab başlığı altında toplam 55 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: III, 226-264).

17-Kitâbu's-Sayd

Avlanma ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, avlanmak için ve başka sebepler için kişinin köpek beslemesi, köpek tarafından yakalanan av hayvanlarının hangi hallerde yenilip hangi hallerde yenilemeyeceği ve canlı olarak avlanan hayvanların kesilmesi ile av hayvanlarının takip edilmesi hakkında 4 bab başlığı altında toplam 23 hadise yer verilmiştir. Av kitabı bir bakıma kurban kitabının devamı konumundadır (Ebû Dâvud, 1992: III, 266-279).

18-Kitâbu'l-Vasâyâ

Vasiyetler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, muvassinin malı hakkındaki vasiyetinin caiz olduğu, darlık çekerken vasiyet etmenin kerahiyeti, malın miras sahiplerine dağıtımı, yetim malının gözetilmesi ve malın hibe edilmesi ile malın vakfedilmesi hakkında 17 bab başlığı altında toplam 22 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: III, 282-304).

19-Kitâbu'l-Ferâiz

Mirasın paylaşımı ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, miras paylaşım usulünü öğrenmenin önemi ve miras paylaşımının pek çok yönü alternatifleriyle birlikte ele alınmış, 18 bab başlığı altında toplam 47 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: III, 306-340).

20-Kitâbu'l-Harac ve'l-İmârât ve'l-Fey

Devlet yönetimi ve vergi sistemi ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, devlet başkanının yönettiği halka karşı görevleri, devlet başkanının işlerine yardımcı olacak vezirler ve katipler seçmesi, fey taksimatı, yahudilerin Medine'den çıkarılması, müslüman topraklarında yaşayan zımmîler ve cizye gelirleriyle Hayber, Mekke, Taif ve Yemen gibi yerleşim yerleri hakkında 39 bab başlığı altında toplam 161 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: III, 342-465).

21-Kitâbu'l-Cenâiz

Cenazeler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hasta ziyareti ve hasta ziyareti esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, sekaret halinde olan kimseye yapılması gereken şeyler, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesi, cenaze namazının kılınması ve kabir ziyaretlerinin adabı gibi meseleler hakkında 80 bab başlığı altında toplam 152 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: III, 468-561).

22-Kitâbu'l-Eyman ve'n-Nüzur

Yeminler ve adaklar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, yalan yere yemin etmenin vebali, yemin çeşitleri ve yemin kefaretləri ile nezir hakkında 25 bab başlığı altında toplam 84 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: III, 564-617).

23-Kitâbu'l-Buyû ve'l-İcârât

Alışveriş ve kiralar ile ilgili hadislerin yer aldığı hayli geniş alana şamil olan bu bölümde, alışveriş yaparken dikkat edilmesi gereken hususlar, alışveriş esnasında yemin etmenin kerahiyeti, ölçü ve tartıda eşitliğin gözetilmesi, faiz, borçlanma, borcun vadesinde ödenmesi, paranın para ile mübadelesi, hayvanların veresiye alınıp satılması, Arâyâ, Arâyâ'nın miktarı ve Arâyâ'nın şartları, ticarette ortaklık; öğretmenlik, doktorluk hemşirelik ve kahinlik gibi mesleklerden elde edilen kazançların helal olup olmadığı, ticarette aldatma, çalışana hakkını verme ve hediyeleşme ile hibe etme hakkında 90 bab başlığı altında toplam 244 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: III, 620-830).

24-Kitâbu'l-Akdiye

Mahkemeler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, mahkemeye başvurmak, davacı olmak, hüküm vermek, kadıların hüküm verirken dikkat etmesi gereken hususlar, kadı olabilmenin şartları, rüşvet almanın kerahiyeti, şahitlik ve yemin etmek ile vekalet hakkında 31 bab başlığı altında toplam 70 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 4-54).

25-Kitâbu'l-İlm

İlim ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, ilim öğrenmeyi teşvik etmek, Ehli Kitap ile ilgili rivayetler, ilmin kaydedilmesi, Hz. Peygamber'in hadis öğretim metodları, ilim öğrenmeyi engellemenin kerahiyeti, ilmi neşretmenin fazileti ve İsrailoğulları ile ilgili hadisler hakkında 13 bab başlığı altında toplam 47 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 55-75).

26-Kitâbu'l-Eşribe

İçecekler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, şarabın haram kılınışı, üzüm suyunun şarap yapımında kullanılışı, şarabın hangi maddelerden yapıldığı, sarhoş olmanın kerahiyeti, sarhoşluk veren nebiz türü alkollü içecekler, baldan yapılan şerbet, kırılmış bardaktan su içmek, ayakta su içmek ve içilen suyu üflemek gibi konular hakkında 22 bab başlığı altında toplam 66 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 78-119).

27-Kitâbu'l-Et'ime

Yiyecekler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, davete icabet etmek, düğün yemeği vermek, misafire ikram etmek, yemekten önce elleri yıkamak, sofrada başkalarını beklemek, besmele çekmek, sağ el ile yemek, sofraya örtüsü kullanmak, yemekten sonra dua etmek ve toplumu rahatsız edecek yiyeceklerden uzak durmak gibi görgü kurallarını ihtiva eden hadisler ile haksız yere başkalarının malına yeltenmek ve eti yenilip yenilmeyen hayvanlar gibi hukuki konular hakkında 54 bab başlığı altında toplam 118 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 123-189).

28-Kitâbu't-Tıbb

Hastalıklar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, tedavi olmak, kan vermek, yaraları dağılayarak tedavi etmek, burundan ilaç alarak tedavi olmak, panzehir yoluyla tedavi olmak, sülüklerin yardımı ile tedavi olmak, sürme çekmek ve kürtaj yaptırmak gibi tıbbi konuların yanı sıra sihir, büyü, kehanet, yıldız falı ve uğursuzluk gibi bazı inanışlar hakkında 24 bab başlığı altında toplam 125 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 192-239).

29-Kitâbu'l-İtk

Kölelerin azad edilmesi ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, köleler ile efendileri arasında yapılan anlaşmalar ve bu anlaşmaların karşılıklı olarak yerine getirilmesi, kölelerin şartlı olarak salıverilmesi ve köle azad etmenin sevabı ile veled-i zinanın durumu hakkında 15 bab başlığı altında toplam 43 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 241-277).

30-Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kıraat

Kur'an harfleri ve Kıraat İlmi ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, bazı ayetlerin okunuşları ve dil farklılıkları ile ilgili tek bab başlığı altında toplam 39 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 279-297).

31-Kitâbu'l-Hamam

Hamam adabı ile ilgili hadislerin yer aldığı bu kısa bölümde, 2 bab başlığı altında toplam 10 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 300-306).

32-Kitâbu'l-Libas

Giysiler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, yeni elbise giymenin önemi, elbise çeşitleri, elbise yapımında kullanılan kumaş çeşitleri, elbiselerin kalınlıkları ve elbiselerin uzunlukları ile elbiselerin temizlikleri hakkında 45 bab başlığı altında toplam 139 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 309-389).

33-Kitâbu't-Teraccül

Kadınların erkeklere benzemesi ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde erkeklere benzemenin kerahiyeti, saçların taranması, uzatılması, kesilmesi ve boyanması ile ağaran saçların koparılması konularında toplam 45 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 392-420).

34-Kitâbu'l-Hatem

Takılar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, özellikle yüzük takmak ile ilgili hadislerle ağırlık verilmiş, altın ve demir gibi madenlerden yapılan yüzükleri takınmak ve yüzük takınmanın adabı gibi konuların yanı sıra ses çıkaran takılar ile altından yapılan takma burun konularındaki rivayetler hakkında 8 bab başlığı altında toplam 25 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 423-438).

35-Kitâbu'l-Fiten ve'l-Melâhim

Kıyamet alametleri gibi geleceğe yönelik konularda, toplumu huzursuz eden ve insanları kaosa sürükleyen meselelerle ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, fitnenin zikri ve delilleri, fitneye kapılmamak, fitne çıkarmada dilin rolü ve fitnenin etkisiyle mü'minlerin birbirlerini öldürmelerinin vebalı gibi konular hakkında 8 bab başlığı altında toplam 38 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 441-468).

36-Kitâbu'l-Mehdî

İslam inancına göre ahir zamanda ortaya çıkacak zulüm, haksızlık ve fakirlik gibi sıkıntılardan insanları kurtaracak, dünyayı adaletle dolduracak bolluk ve bereket getirecek bir mehdî beklentisi söz konusudur (İlhan, 1992: 15). İşte insanları böyle bir inanca sevk eden rivayetlerin bir arada yer aldığı bu bölümde, yeryüzünde adaletle hükmeden halifeler ve ahir zamanda ortaya çıkması beklenen mehdî adındaki kurtarıcı ile ilgili tek bab başlığı altında toplam 11 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 471-477).

37-Kitâbu'l-Melâhim

Kıyamete yakın zamanda meydana geleceği dile getirilen savaş ve mücadelelerle ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Allah (cc)'ın her yüz yılda bir insanları uyaran müceddid gönderdiği, insanların müslüman olmaları için İslam Dini'ne davet edileceği, fitnenin artacağı, insanların kolayca heyecana kapılıp taşkınlık yapacağı, Fırat Nehri'nin altında

hazinelerin bulunacağı ve deccalın ortaya çıkacağı ile kıyamet saati hakkında 18 bab başlığı altında toplam 60 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 479-518).

38-Kitâbu'l-Hudud

Cezalar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, dinden dönmenin cezası, Hz. Peygamber'e küfretmenin hükmü, Allah ve Resulü ile savaşmanın cezası, cezalandırmada adil olunması, suçluya telkinde bulunmak, suçlunun suçunu itiraf etmesi, hırsızın elinin kesilmesi, yolsuzluk yapmak, hıyanet etmek ve akıl baliğ olmayanların işlediği suçlar ile iftira, zina ve recm cezaları hakkında 38 bab başlığı altında toplam 142 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 520-632).

39-Kitâbu'd-Diyât

Kasıtlı ya da kasıtsız olarak başkalarına zarar vermek ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, diyetin alınmasından sonra diyet ödeyen tarafa zarar vermek, kölelerin diyeti ve hata yoluyla zarar vermenin bedeli ile kısas ve affedip bağışlama hakkında 28 bab başlığı altında toplam 102 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: IV, 634-718).

40-Kitâbu's-Sünnet

Sünnetin yanısıra kelami meseleleri ilgilendiren hadislerin de yer aldığı hayli geniş bir alana şamil olan bu bölümde, sünnetin gerekliliği, sünnete uymak ve Ashab-ı Kiram'ın faziletleri ile ilgili hadisler ile iman, kader, ru'yet, şefaât, ölüm, bas ve kabir hayatı gibi çeşitli kelimeler hakkında 28 bab başlığı altında toplam 176 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: V, 4-129).

41-Kitâbu'l-Edeb

Edeb ile ilgili hadislerin yer aldığı hayli geniş bir alana şamil olan bu bölümde, Hz. Peygamber'in ahlakı, hilm, rıfk, vakar, haya; kin, haset, gıybet, lanet, zan, yalan, medih-zem, iyilik-kötülük, oturma-kalkma, yeme-içme, giyinme ve uyuma adabı hakkında 168 bab başlığı altında toplam 502 hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: V, 132-424).

8. TİRMİZİ

8.1. Hayatı

8.1.1. Adı, Ailesi ve Nesebi

Tam adı; Muhammed bin İsa bin Sevre bin Musa bin Dahhak es-Sülemî ed-Darîr el-Buğî et-Tirmizî'dir (Kehhâle, 1953: III, 573).

Tirmizî'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda çok farklı bilgilere rastlanmaktadır. Bazı kaynaklar onun hicri 200 / 815 yılının Zilhicce ayında doğduğunu (Özek, 1967: 111) ifade ederken, bazıları hicri 206 / 821 yılında (Sıddıkî, 1966: 101), bazıları hicri 209 / 824 yılında (Ebû Zehv, 1984: 360), bazıları da 210 / 825 yılında (Kehhâle, 1953: III, 573) doğduğunu ifade etmektedir. Bunlardan hangisinin tam olarak doğruyu yansıttığını anlamamız pek mümkün görünmemektedir. Ancak söz konusu tarihlerden ve ulaşabildiğimiz kaynakların çoğundaki bilgilerden yola çıkarak onun hicri üçüncü asrın başlarında doğduğunu söylememiz mümkündür.

Tıpkı doğum tarihinde olduğu gibi doğum yeri hakkında da kaynaklar değişik bilgiler ihtiva etmektedir. Bazı kaynaklar onun Mekke'de (Sıddıkî, 1966: 104) doğduğuna işaret ederken, bazıları Tirmiz'e altı fersah uzaklıktaki Buğ köyünde doğduğuna (Sezgin, 1991: I, 229), bazıları da Ceyhun Nehri üzerinde yer alan ve eski bir şehir olan Tirmiz'de (Hamevî, 1957: II, 26) doğduğuna işaret etmişlerdir.

Ancak büyük dedesi Servet'übnü Musa'nın aslen Mervli olması, el-Leys bin Seyyar zamanında Merv'den Tirmiz'e göçmesi ve oraya yerleşmesi (Cebeci, 1980: 287), Muhammed bin İsa'nın Tirmiz'de doğmuş olma ihtimalini güçlü kılmaktadır.

Meşhur bir muhaddis olmasına rağmen biyografik eserlerde onun aile efradıyla ilgili çok az bilgi yer almaktadır. Bu bakımdan babasının ne iş yaptığını, ailesinin maddi durumunu kardeşlerinin olup olmadığını ondan bahseden eserlerde göremedik.

Tirmizî'nin zaman zaman değişik nispe ve isimlerle de ifade edildiği bilinmektedir. Özellikle alfabetik olarak telif edilen biyografi kitaplarında onun ismini farklı farklı harflerin altında görmek mümkündür. Kaynaklarda tespit edebildiğimiz isimlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Muhammed bin İsa bin Sevre et-Tirmizî (Zehebî, trs: III, 678).

2-Ebû İsa, Muhammed bin İsa bin Sevre bin Musa ibni Dahhak es-Sülemî (Ebû Zehv, 1984: 30).

3-Ebû İsa Muhammed bin İsa bin Sevre bin Musa bin Dahhak es Sülemî el-Buğî et Tirmizî ed-Darîr (Tirmizî, 1992: I, 93).

8.1.2. Şahsiyeti

Muhammed bin İsa et-Tirmizî fevkalade bir karaktere sahipti (Sıddıkî, 1966:103). Kendisini başkalarından üstün görmezdi. Gayet mütevazı ve kibar birisiydi. Yufka yürekli bir mizacı vardı (Cebeci, 1980: 294).

Zaidhane bir yaşantıyı tercih eder, Allah'tan gereğinden fazla sakınırdı. Hatta öyle ki bazı kaynaklarda onun çok fazla göz yaşı döktüğü, bu yüzden ömrünün sonlarına doğru ama olduğu zikredilmektedir (Ebû Zehv, 1984: 361).

Öte yandan Muhammed bin İsa et-Tirmizî'nin oldukça güçlü bir hafızaya sahip olduğu da bilinmektedir. Onun bu özelliğini teyid eder mahiyette bazı menkıbeler anlatılmaktadır. Bu menkıbelerden birisi şöyledir:

Tirmizî Mekke'nin bir caddesinde gezerken daha önce kendisinden iki defter dolusu hadis yazdığı bir muhaddise rastlar. Yazdığı hadis defterlerinin yanında olduğunu zannederek,

rivayetleri tekrarlaması için ondan ricada bulunur. O da Tirmizî'nin ricasını kabul ederek hadisleri tekrarlamaya başlar. Ancak bir süre sonra defterlerin yazılı olmadığını gören muhaddis, Tirmizî'ye kızarak: “Yoksa sen benimle alay mı ediyorsun? Yaptığına utanmıyor musun?” der. Bunun üzerine Tirmizî durumu izah eder ve isterse hadisleri kendisine aynen terkar edebileceğini söyler. Muhaddis, hadisleri rivayet ettiği şekliyle Tirmizî'nin ezbere okuduğunu görünce daha önce bu hadislere çalışmış olabileceğini düşünerek onu imtihana tabi tutar. Birbirinden ayırt edilmesi zor kırk farklı hadisi okuyarak ondan bu hadisleri de aynen tekrar etmesini ister. Tirmizî bu hadisleri de hatasız olarak tekrar edince, muhaddis hayretini gizleyemeyerek “Şimdiye kadar senin gibi birisini görmedim.” der (İbn Hacer, 1993: V, 249).

Tirmizî'nin buna benzer diğer bir menkıbesi de şu şekildedir: Tirmizî hac farızasını ifâ etmek için yola çıkar. Yolda muhaddislerden birisine rastlar ve bildiği hadisleri ondan dinlemek ister. Muhaddis buna razı olur ve başlar hadisleri bir bir rivayet etmeye. Ancak Tirmizî yanında mürekkep ve kalem olmadığı için bu hadisleri defterine kaydedemez. Durumu farkedenden muhaddis bir ara duraklayarak okuduğu hadisleri Tirmizî'den dinlemek istediğini söyler. Onun hadisleri hiç şaşırmadan ezbere tekrar ettiğini görünce de hıfzının kuvvetine hayran kalır (Mübârekfûrî, 1963: I, 339).

Gerçekten de Tirmizî hakkında anlatılan bu menkıbeler onun ne denli güçlü bir hafızaya sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

8.1.3. Vefatı

Tirmizî'nin doğum tarihi hakkında olduğu gibi ölüm tarihi hakkında da kaynakların farklı farklı bilgiler ihtiva ettikleri görülmektedir. Bir rivayete göre hicri 270 / 883 yılının Kurban Bayramı günü (İbn Hacer, 1993: V, 249), bir başka rivayete göre ise hicri 279 / 892 yılının Recep Ayının yedinci günü (Dehlevî, 1997: 318), racih olan rivayete göre ise hicri 279 / 892 yılının Recep Ayının 13. günü Salı gecesi kendi memleketi olan Tirmiz'in Buğ köyünde (Zehebî, trs: III, 678) vefat ettiği belirtilmektedir.

8.2. Hadis İlmi'ndeki Yeri

8.2.1. Hadis Eğitimi

Tirmizî ailesinden aldığı iptidai bilgilerden sonra hafızlığını tamamlamış, temel dini bilgiler ile bazı beşeri ilimleri tahsil etmiştir (Dehlevî, 1997: 318).

Küçük yaşta hadis ilmine merak sarmış, memleketinde düzenlenen hadis meclislerine iştirak etmiştir. Hicri 235 / 849 yılında hadis ilmini geliştirmek maksadıyla yola çıkmış, yaşadığı asrın en önemli ilim merkezlerinden olan ve günümüzde Suudi Arabistan, Irak ve İran topraklarında yer alan Mekke, Medine, Kûfe, Basra, Bağdat, Vâsıt ve Rey'de yıllarca hadis tahsil etmiştir. Bu süre zarfında karşılaştığı bütün şeyhlerden mümkün mertebe istifade etmeye çalışan Tirmizî, hicri 250 / 864 yılından önce tekrar memleketine dönmüş ve el-Buhârî'nin Nisabur'da kaldığı süre zarfında sürekli ondan ders almıştır (Sandıkçı, 1991: 442).

Tirmizî, Buhârî'nin en meşhur talebesidir. Fıkhu'l-hadisi ve hadislerde yer alan manaların inceliklerini kavrayabilme melekesini ondan öğrenmiştir. Hatta öyle ki bazıları onu Buhârî'nin halifesi olarak göstermişlerdir (İbn Hacer, 1993: V, 249).

8.2.2. Hocaları

Tirmizî hadis öğrenmek amacıyla dolaştığı beldelerde Ahmet bin Hanbel (v.241 / 855), Buhârî (v.256 / 869), Müslim (v.261 / 874) ve Ebû Dâvud (v.275 / 888) gibi zamanın tanınmış

muhaddisleriyle hemhal olmuş ve onlardan hadis dersleri almıştır (Sıddıkî, 1966: 104). Özellikle Buhârî'nin engin hadis bilgilerinden istifa etmiş ve hadis ilminin inceliklerini öğrenerek bu sahada önemli ölçüde mesafe kat etmiştir (Çetres, 1992: 69). Nitekim o, bu hususa eserinde değinmiş, hadis usulü ve hadis tarihi ile ilgili bilgilerinin çoğunun Buhârî ile yaptığı hadis müzakerelerinin mahsûlü olduğunu ifade etmiştir (Tirmizî, 1992: V, 738).

Onun, kaynaklarda isimlerini tespit edebildiğimiz belli başlı hocaları şunlardır:

- 1-Muhammed bin Beşşar Bünder (v.252 / 866)
- 2-Muhammed bin Müsennâ Ebû Musa (v.252 / 866)
- 3-Ziyad bin Yahya el-Hisânî (v.254 / 868)
- 4-Abbas Bin Abdülazim el-Anberî (v.246 / 860)
- 5-Ebû Said el-Eşec Abdullah bin Said el-Kindî (v.257 / 870)
- 6-Ebû Hafs Amr bin Ali el-Fellas (v.249 / 863)
- 7-Yakub bin İbrahim ed-Devrâkî (v.252 / 866)
- 8-Muhammed bin Mamer el-Kaysî el-Bahrânî (v.252 / 866)
- 9-Nasr bin Ali el-Cehdâmî (v.250 / 864)
- 10-Abdullah bin Muaviye el-Cümeihî (v.243 / 857)
- 11-Ali bin Hucr el-Mervezî (v.240 / 854)
- 12-Süveyd bin Nasr bin Süveyd el-Mervezî (v.240 / 854)
- 13-Kuteybe bin Said es-Sakafî (v.240 / 854)
- 14-Ebû Mus'ab Ahmet bin Ebûbekir ez-Zührî el-Medenî (v.242 / 856)
- 15-Muhammed bin Abdülmelik bin Ebi Şevârib (v.244 / 858)
- 16-İbrahim bin Abdullah bin Hatim el-Hârâmî (v.244 / 858)
- 17-İsmail bin Musa es-Süddî (v.245 / 859) (Tirmizî, 1992: I, 98).

8.2.3. Talebeleri

Tirmizî diğer birçok muhaddisin yaptığı gibi talebeliği ve muallimliği bir arada yürütmüştür. Bir taraftan diyar diyar gezerek hadis öğrenimine devam etmiş, diğer taraftan kendisinden hadis öğrenme talebinde bulunan çok sayıda öğrenciye hadis dersleri vermiştir (Çetres, 1992: 68). Onun kaynaklarda isimlerini tespit edebildiğimiz öğrencilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1-Ebû Hamit Ahmet bin Abdullah bin Dâvud el-Mervezî et-Tâcir (v.?)
- 2-Heysem bin Kuleyb eş-Şâmî (v.?)
- 3-Muhammed bin Mahmud Ebû Abbas el-Mahmudî el-Mervezî (v.?)
- 4-Ahmet bin Yusuf en-Neseî (v.?)
- 5-Ebû'l-Hâris Esed bin Hamdevî (v.?)
- 6-Davud bin Nasr bin Süheyl el-Bezdevî (v.?)
- 7-Adb bin Muhammed bin Mahmud en-Neseî (v.?)
- 8-Mahmud bin Nemir (v.?)
- 9-Muhammed bin Mahmud (v.?)
- 10-Muhammed bin Mekkî (v.?)
- 11-Muhammed bin Münzir bin Said el-Herevî (v.303 / 915)
- 12-Ebû Cafer Muhammed bin Süfyan (v.?) (İbn Hacer, 1993: V, 248).

8.2.4. Hadis İlmine Katkıları

Tirmizî güçlü hafızasıyla keskin zekasıyla züht ve verasıyla yaşadığı asrın en büyük muhaddislerinden birisi olmuştur. O, sadece hadisleri cem ve telif etmekle yetinmemiş aynı zamanda hadis ilminin gelişmesi için de uğraş vermiştir. Nitekim o zamana kadar “sahih” ve “zayıf” olarak iki kısımda mütalaa edilen sıhhat bakımından hadis çeşitleri onun “hasen”

tabirini kullanmasıyla üç kısımda mütalaa edilmeye başlamıştır (Canan, 1998: 216) Her ne kadar “hasen hadis” tabiri kendisinden önce İmam-ı Şafiî (v.204 / 819), Ahmet bin Hanbel (v.241 / 855) ve Buhârî (v.256 / 869) tarafından kullanılmış ise de, o bu tabiri “hasen sahih” ve “hasen garib” gibi mürekkeb isimlerle sıkça kullanarak muhaddisler arasında yaygınlaşmasını sağlamıştır (Cebeci, 1980: 300).

Öte yandan Tirmizî’nin rivayet metodunun kendisinden sonra telif edilen eserlere tesir ettiği de bilinmektedir. Özellikle Dârekutnî (v.385 / 995)’nin “Sünen” isimli eseri ile Münzirî (v.656 / 1258)’nin “et-Terğib ve’t-Terhib” isimli eserinde bu husus açıkça görülmektedir. Zira her iki müellif de eserlerinde Tirmizî’nin yaptığı gibi, hadislerin sıhhat durumunu belirtmeye önem vermişlerdir (Canan, 1998: 217).

Bazı alimler sahabenin hayatına dair müstakil olarak tahsis edilen ilk eserin Tirmizî tarafından kaleme alındığını ve kitabın adının da “Kitâbu Esmâi’s-Sahabi” olduğunu belirtmişlerdir (Canan, 1998: 217).

8.2.5. Cerh-Ta’dil Açısından Tirmizî

Alimler Tirmizî’den övgü dolu sözlerle bahsetmişlerdir. Nitekim Hakim Ebû Ahmet (v.378 / 988): “Buhârî vefat ettiğinde geriye ilim, zühd ve vera sahibi Tirmizî’den başka bir şey bırakmadı.” (İbn Hacer, 1993: V, 249) sözüyle onun hadis ilmindeki yeri ve önemine işaret etmiştir.

Hafız Ebû Fadl Muhammed bin Tahir el-Makdisî (v.507 / 1113): “Hadis ilmi konusunda kendisine iktida olunacak imamlardan birisidir.” diyerek onun zamanın tanınmış muhaddislerinden olduğuna işaret etmiş, Sem’ânî (v.562 / 1166) de Makdisî’nin bu görüşüne katılarak Tirmizî’nin asrının tartışmasız hadis imamı olduğunu söylemiştir (Tirmizî, 1992: 100-101).

Mizzî (v.742 / 1341) Tirmizî’yi tavsif ederken; “Hafız, çok sayıda eser sahibi ve Allah’ın kendisi ile insanları faydalandırdığı ender imamlardandı.” ifadesini kullanmıştır (Tirmizî, 1992: 101).

8.2.6. Eserleri

Tirmizî’nin kaynaklarda tespit edebildiğimiz eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1-el-Câmi’us-Sahih (Sünen)
- 2-eş-Şemâilü’n-Nebeviyye
- 3-Kitâbu’l-İlâl
- 4-Kitâbu’t-Tarih
- 5-Kitâbu’l-Esmâ ve’l-Künâ
- 6-Kitâbu’z-Zühd (Tirmizî, 1992: I, 106).
- 7-Tesmiyetü Ashâbı Rasulillah
- 8-er-Rubaiyyât fi’l-Hadis
- 9-er-Risale fi’l-Hilâf ve’l-Cedel (Sandıkçı, 1991: 445).

9. TİRMİZÎ'NİN SÜNEN'İ

9.1. Genel özellikleri

Tirmizî'nin fıkıh bablarına göre tasnif ettiği sünen kitabı, değişik konulardaki babları da ihtiva etmesi sebebiyle İslam aleminde “el-Câmiu's-Sahih” ismi ile de meşhur olmuştur.

Tirmizî eserini telif ettiği zaman onu Hicaz, Irak ve Horasan alimlerine arzetmiş, eseri inceleyen alimler de onun bu eserinden memnun kaldıklarını ifade etmişlerdir (İbn Hacer, 1993: V, 249).

Eser, telif edildiği yıllarda meşhur olmamış, ancak hicri beşinci asırdan sonra rağbet kazanarak Kütüb-i Sitte arasındaki yerini almıştır (Çakan, 1993: 129).

Ancak eserin Kütüb-i Sitte içerisindeki konumu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nitekim, İbnü'l-Ârâbî, Kâtip Çelebi ve Nurettin İtr gibi bazı müellifler, eserin Buhârî ve Müslim'in eserlerinden sonra üçüncü sırada yer alması gerektiğini ifade ederken; Zehebî ve Mübârekfûrî gibi müellifler ise eserin Ebû Dâvud'un Sünen'inin ardından dördüncü sırada yer alması gerektiğini ifade etmişlerdir (Zehrânî, trs: 138).

Eser, 46 kitap ve yaklaşık 3954 hadis ihtiva etmektedir. Diğer birçok hadis kitabından farklı olarak Tirmizî, hadislerin sonunda, o hadisin sıhhati ile ilgili çeşitli değerlendirmeler yapmıştır. Yerine göre hadislerle birlikte bazı alimlerin görüşlerine de yer vermiştir. Ayrıca birçok hadisin değişik rivayet zincirlerini de vermiş, varsa hadislerde yer alan illetlere işaret etmiştir (Uğur, 1996: 283).

Metod olarak genelde bir sahabiden sahih olarak rivayet edilen meşhur bir hadisin konusu bab başlığı olarak zikredilmiştir. Ayrıca o konu hakkında diğer sahabilerden gelen rivayetler varsa onlara da “ve fi'l-babı an fûlan” şeklinde sahabe isimleri zikredilerek işaret edilmiştir. Sadece Tirmizî'nin eserinde görülen bu uygulama hadislerin bir nevi tahriri niteliğindedir (Çakan, 1993: 130).

9.2. Sünen'in İçeriği

1-Kitâbu't-Taharet

Temizlik ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, taharetin fazileti, def-i hâcet esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, def-i hâcet sonrası yapılması gereken şeyler, misvak kullanımı (dış ve ağız temizliği), abdest alırken dikkat edilmesi gereken meseleler, abdest sonrası dua okumak ve kurulanmak, abdesti bozan şeyler, kedi ve köpeğin artığı, mest kullanımına ilişkin meseleler, gusül abdesti ve gusül abdestini gerektiren haller, cünüp olan kişinin dikkat etmesi gereken hususlar ve kadınlara mahsus haller ile teyemmüm hakkında 112 bab başlığı altında toplam 148 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: I, 5-277).

2-Kitâbu's-Salât

Namaz ile ilgili hadislerin yer aldığı oldukça geniş bir alana şamil olan bu bölümde, sırasıyla sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının vakitleri, namazların cem edilmesi, ezan okuma ve kâmet getirme ile ilgili meseleler, cemaat ile namaz kılmanın fazileti, imamlık, namazın rükünleri, mescit yapımı ile ilgili hususlar, namazda suture ve tessettür, namazı bozan şeyler, sehiv secdesi ve vakit namazlarının sünnetleri ile ilgili 213 bab başlığı altında toplam 302 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: I, 278-464; II: 3-313).

3-Kitâbu'l-Vitir

Namaz kitabının devamı olan fakat ayrı bir kitap başlığı ile ele alınan bu bölümde, vitir namazının fazileti, vitir namazının mahiyeti, vitir namazının keyfiyeti ve vitir namazının vakti ile ilgili hadislerin yanısıra, duha namazı, hacet namazı, istihare namazı ve tesbih namazı ile Hz.Peygamber'e salevat getirmenin fazileti hakkında 21 bab başlığı altında toplam 135 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: II, 314-358).

4-Kitâbu'l-Cuma

Namaz kitabının devamı olduğu halde ayrı bir kitap başlığı halinde ele alınan bu bölümde, cuma namazının fazileti, cuma namazına hazırlık, cuma namazının vakti, cuma namazı'nın rükünleri ve cuma namazında dikkat edilmesi gereken hususlar ile bayram namazı ve bayram namazının rükünleri, seferi olan kişinin namazları, husuf ve küsuf namazları, yağmur duası ve tilavet secdesi hakkında 80 bab başlığı altında toplam 134 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: II, 359-517).

5-Kitâbu'z-Zekat

Zekat ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, zekat vermenin önemi, zekat verilen mallar ve bu malların nisap miktarları ile sadakayla ilgili hususlar hakkında 38 bab başlığı altında toplam 75 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: II, 359-517).

6-Kitâbu's-Savm

Oruç ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Ramazan Ayı'nın fazileti, Ramazan Ayı'nın başlangıcı, sahur ve iftar zamanlarıyla ilgili meseleler, oruçlunun dikkat etmesi gereken hususlar, orucu bozan ve bozmayan şeyler, oruç tutmanın fazileti, oruç tutmanın müstehap olduğu ve kerih görüldüğü zamanlar ile iftar davetleri hakkında 83 bab başlığı altında toplam 123 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 22-172).

7-Kitâbu'l-Hac

Hac ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Mekke'nin kutsiyeti, hac ve umre yapmanın sevabı, haccın farziyeti, haccın rükünleri, ihramlıyken dikkat edilmesi gereken hususlar, hac ve umre çeşitleri, hac esnasında kadınlara mahsus haller ile hac emirine tabi olmak hakkında 116 bab başlığı altında toplam 156 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 173-296).

8-Kitâbu'l-Cenâiz

Cenaze ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hasta ziyareti, hasta ziyareti esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, sekaret halinde olan kişiye yapılması gereken şeyler, ölüm haberinin birdenbire duyurulmasının kerahiyeti, cenâzenin gaslı, kefenlenmesi ve defnedilmesi sırasında dikkat edilmesi gereken meseleler, kabir ziyaretleri ve kabir ziyaretlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar ile taziye hakkında 76 bab başlığı altında toplam 114 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 297-390).

9-Kitâbu'n-Nikah

Evlenme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, evlenmenin fazileti, evlenmeye teşvik, evlenilecek kişide bulunması gereken özellikler, evlenecek kişilerin birbirleri ile görüşmeleri, evlilik kararında anne ve babanın izni, nikah çeşitleri, düğün ziyafeti, mehir ve cinsel ilişki ile ilgili konular hakkında 44 bab başlığı altında toplam 66 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 391-451).

10-Kitâbu'r-Radâ

Süt emmeden kaynaklanan mahremiyetler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, aynı anneden süt emen kız ve erkeğin evlenemeyeceği, süt emmenin mahiyeti ve keyfiyeti ile erkek ve kadının birbirleri üzerindeki hakları gibi konularda 19 bab başlığı altında toplam 29 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 452-477).

11-Kitâbu't-Talak ve'l-Lian

Boşanma ve karşılıklı lanetleşme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, boşama çeşitlerinden sünnete uygun olan boşama, boşama konusunun ciddiyeti, boşamada muhayyerlik, nafaka hakkı, zihar, iddet, ila ve lian hakkında 23 bab başlığı altında toplam 30 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 478-510).

12-Kitâbu'l-Buyû

Alışveriş ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, helal mi haram mı olduğundan şüphe edilen şeylerden uzak durulması gerektiği, faiz, ticarete yalan yere yemin etmek, ölçü ve tartıda dürüstlük, veresiye satış, müzayede yolu ile satış, arazi ve hayvan alım satımında dikkat edilmesi gereken hususlar, borçlu-alacaklı ilişkisi ve bu ilişkide borçluya kolaylık sağlanması gibi konularda 76 bab başlığı altında toplam 115 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 511-611).

13-Kitâbu'l-Ahkâm

Hukuki konular ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Hz.Peygamber'in hakimler hakkındaki hadisleri, hakimlerin hüküm verirken dikkat etmeleri gereken hususlar, kararlarında yanılıp yanılmamaları, hükümdarların yönetimleri ve insanların birbirleriyle olan hukuki meseleleri hakkında 42 bab başlığı altında toplam 64 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 612-668).

14-Kitâbu'd-Diyât

Kasıtlı olarak ya da kasıt bulunmaksızın başkasına zarar vermek ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, öldürme ve yaralama ile ilgili fiiller ve kan davaları ile zararın tazmin edilmesi hakkında 22 bab başlığı altında toplam 47 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV: 10-31).

15-Kitâbu'l-Hudud

Cezalar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, herhangi bir cezayı gerektirmeyen durumlar, cezaların önlenmesi, hırsızlık, hainlik, zina ve sarhoşluk gibi suçlar ile bu suçlara

verilen cezalar hakkında 30 bab başlığı altında toplam 41 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 32-63).

16-Kitâbu's-Sayd

Avlanma ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, köpeğin avladığı hayvanların yenilip yenilemeyeceği, şahinin avladığı hayvanların durumu, vurulan av hayvanını ölü olarak bulmak, zıpkınla avlanmak, keler, yılan ve köpeklerin öldürülmesi gibi konular ile ilgili 19 bab başlığı altında toplam 29 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 64-82).

17-Kitâbu'l-Edâhî

Kurban ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kurban kesmenin fazileti, kurbanlık hayvanda bulunması gereken özellikler, kurban kesmenin vakti ve kurban etinin değerlendirilmesine ilişkin rivayetler ile Akîka kurbanı hakkında 22 bab başlığı altında toplam 31 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 83-102).

18-Kitâbu'l-Eyman ve'n-Nüzur

Adaklar ve yeminler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kişinin yapamayacağı şey hakkında adakta bulunmasının caiz olmadığı, lüzumlu lüzumsuz adakta bulunmanın kerahiyeti, niyet edilen adağın yerine getirilmesi ve yemine ilişkin hususlar ile yemin bozmanın kefaretləri hakkında 20 bab başlığı altında toplam 25 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 103-118).

19-Kitâbu's-Siyer

Savaşırken dikkat edilmesi gereken şeyler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, savaş başlamadan önce müslüman olmaya davet etmek, savaş esnasında yapılan baskınlar ve bu baskınlar sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar ile savaştan elde edilen ganimetler ve bu ganimetlerin paylaşımı hakkında 48 bab başlığı altında toplam 81 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 119-163).

20-Kitâbu Fadâili'l-Cihad

Cihadın faziletleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Allah yolunda savaşmanın, techizat ve donanmaya yardım etmenin, savaş esnasında yaralanmanın ve şehit olmanın faziletleri hakkında 26 bab başlığı altında toplam 51 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 164-190).

21-Kitâbu'l-Cihad

Savaş techizatı ve savaş taktikleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, bir özüre bağlı olarak savaştan geri kalmak, sancak, bayrak, zırh, miğfer, kılıç ve kalkan gibi savaş araç gereçleri ile savaş teknikleri ve komutanlara itaat etmek gibi konular hakkında 40 bab başlığı altında toplam 40 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 191-216).

22-Kitâbu'l-Libas

Giyecekler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, erkeklerin ipek elbise giymeleri ve altın takı takmaları, giyeceklerin nitelikleri ve çeşitleri, altın ve gümüşten yapılan ziynet eşyaları ile saç, sakal ve diş bakımı gibi konular ile ilgili 45 bab başlığı altında toplam 68 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 217-249).

23-Kitâbu'l-Et'ime

Yiyecekler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Hz. Peygamber'in sofrada adabı ve yemek yemenin adabına ilişkin hadisler ile eti yenilen ve yenilmeyen hayvanlar hakkında 48 bab başlığı altında toplam 73 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 250-289).

24-Kitâbu'l-Eşribe

İçecekler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, şarap gibi sarhoşluk veren içecekler, içecek kapları ve çeşitli içecekleri içmenin adabı hakkında 21 bab başlığı altında toplam 36 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 290-308).

25-Kitâbu'l-Birr ve Sıla

İyilik yapmak ve eşi dostu ziyaret etmek ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, anne ve babaya iyilik etmek, anne-baba hakkı, çocuk sevgisi, çocuk terbiyesi, komşuluk ve sılayı rahim hakkındaki hadislerin yanı sıra, gıybet, haset, kibir, haya, riya, zulüm, sabır ve tevazu gibi çeşitli konularla ilgili 87 bab başlığı altında toplam 139 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 309-380).

26-Kitâbu't-Tıbb

Hastalıklar ve tedavi yöntemleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, perhiz etmenin önemi, ilaç kullanmanın önemi, ilaç kullanmayı teşvik etmek, kan vermek ve nazar, büyü gibi konular hakkında 35 bab başlığı altında toplam 52 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 381-412).

27-Kitâbu'l-Ferâiz

Miras ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, vefat eden kişinin mal varlığının varislerine ait olduğu, feraiz ilmini öğrenmenin önemi ve mirastan pay sahibi olanların almaları gereken hisseler hakkında 23 bab başlığı altında toplam 26 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 413-429).

28-Kitâbu'l-Vasâyâ

Vasiyet ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, malın üçte birini vasiyet etmek, vasiyet etmeyi teşvik etmek ve vasiyetten önce borcun ödenmesi gibi konular hakkında 7 bab başlığı altında toplam 8 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 430-436).

29-Kitâbu'l-Velâ ve'l-Hîbe

Mal üzerindeki tasarruf hakları ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kölelerin azad edilmesi, bir malın satılmadan önce tanıdıklara teklif edilmesi, Hz. Peygamber'in hediyeleşmeyi teşvik etmesi ve bağıştan vazgeçmenin kerahiyeti ile ilgili 7 bab başlığı altında toplam 8 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 437-443).

30-Kitâbu'l-Kader

Kader ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kader konusunda derin mevzulara dalmanın sakıncaları, kaderin değişip değişmeyeceği, hayır ve şer hususunda kadere inanmanın gereği ile kazaya razı olmak hakkında 19 bab başlığı altında toplam 25 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 444-459).

31-Kitâbu'l-Fiten

Toplumu huzursuz eden ve insanları kaosa sürükleyen meseleler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, bir müslümanın ancak makul bir sebebe bağlı olarak öldürülebileceği, cana ve mala tecavüz etmenin haram oluşu, iyiliğin emredilip kötülüğün nehyedilmesi, ve emanete hıyanet edilmesi ile ahir zamanda ortaya çıkması beklenen, mesih, deccal, yecüc ve mecüc gibi şeylerle ilgili 79 bab başlığı altında toplam 112 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 460-531).

32-Kitâbu'r-Rüya

Rüyalar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, mü'minlerin gördüğü rüyaların önemi, Hz. Peygamber'i rüyada görmek, rüyada görülen şeylerin tabirleri ve rüya görmediği halde yalan söylemenin nehyi gibi konularda 10 bab başlığı altında toplam 24 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 532-543).

33-Kitâbu's-Şehadet

Şahitlik ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, şahitliğin önemi, şahitliği kabul edilmeyecek olanlar ve yalan yere şahitlik yapanlar hakkında 4 bab başlığı altında toplam 9 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 544-549).

34-Kitâbu'z-Zühd

Daha ziyade tasavvufi konular ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, ölümü hatırlamak, az yemek, az içmek, az uyumak, dünyanın aldatıcı zevklerine kapılmamak ve dünya malına karşı tamahkar olmamak gibi konular hakkında 65 bab başlığı altında toplam 115 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 550-610).

35-Kitâbu's-Sıfatı'l-Kıyamet

Kıyametin nitelikleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kıyamet gününün şiddeti, mahşer, sıraat, havzu kevser ve şefaath hakkında 60 bab başlığı altında toplam 108 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 611-670).

36-Kitâbu's-Sıfati'l-Cennet

Cennetin nitelikleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, cennet ağaçlarının nitelikleri, cennet nimetleri ve cennetin bölümleri hakkında 27 bab başlığı altında toplam 29 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 671-700).

37-Kitâbu's-Sıfati'l-Cehennem

Cehennemin nitelikleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, cehennem çukuru, cehennem ateşi ve cehennem ehli hakkında 13 bab başlığı altında toplam 83 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: IV, 701-717).

38-Kitâbu'l-İman

İman ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Allah'ın varlığını ve birliğini insanlara anlatmanın önemi, İslam Dini'nin beş temel esası, ile mü'minler, kafirler ve münafıklar hakkında 18 bab başlığı altında toplam 39 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 3-27).

39-Kitâbu'l-İlm

İlim tahsil etmek ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, ilim tahsil etmenin fazileti, Hz. Peygamber'in hadislerini kayıt altına almak, İslam Dini'nin inceliklerini öğrenmek, sünnete tabi olup bidattan uzak durmak gibi konular hakkında 19 bab başlığı altında toplam 43 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 28-51).

40-Kitâbu'l-İsti'zan ve'l-Âdâb

Toplumsal hayat ve toplumsal hayatta dikkat edilmesi gereken görgü kuralları ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, selamlaşmanın önemi, selamlaşmanın adabı, tokalaşma ve sarılmanın usulü ile mektuplaşma hakkında 34 bab başlığı altında toplam 48 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 52-79).

41-Kitâbu'l-Edeb

Edep ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, aksırmak, aksırırken dikkat edilmesi gereken hususlar, saç, sakal ve bıyık bakımı, tırnak kesimi, temizlenmek, güzel koku sürünmek ve giyinmek ile çocuklara isim koymak gibi konularda 82 bab başlığı altında toplam 139 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 80-154).

42-Kitâbu Fadâili'l-Kur'an

Kur'ân-ı Kerim'in faziletleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Fâtihâ, Bakara, Al-î İmran, Kehf, Yasin, Duhan, Mülk, Zilzâl, İhlas, Felak ve Nâs Sureleri'nin faziletleri ile Kur'an okumanın, öğrenmenin ve öğretmenin faziletleri hakkında 25 bab başlığı altında toplam 52 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 155-174).

43-Kitâbu'l-Kıraat

Kur'ân-ı Kerim'in kıraat vecihleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Fâtihâ, Hûd, Kehf, Rûm, Kamer, Vâkıa, Leyl, Zâriyat ve Hac Sureleri'nin bazı ayetlerindeki okunuş

farklılıkları ile yedi harf hakkında 11 bab başlığı altında toplam 22 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 175-197).

44-Kitâbu Tefsîri'l-Kur'an

Fâtihâ Suresi'nden Nâs Suresi'ne kadar Kur'ân-ı Kerim'deki pek çok surenin bazı ayetleri ile ilgili hadislerin yer aldığı oldukça geniş bir alana şamil olan bu bölümde, Kur'an ayetlerinin rastgele tefsir edilemeyeceği ve Kur'ân-ı Kerim'deki birkaç sure haricindeki surelerin hepsinin değişik ayetlerine ilişkin hadisler hakkında 110 bab başlığı altında toplam 120 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 199-454).

45-Kitâbu'd-Deavât

Dualar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, duaların faziletleri, namazlarda okunacak dualardan, yolculuk, hastalık, darlık, sevinç, keder ve öfke gibi çeşitli haleti ruhiyeler esnasında okunacak dualara kadar pek çok dua hakkında 132 bab başlığı altında toplam 235 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 455-582).

46-Kitâbu'l-Menâkıb

Hz. Peygamber'in hayatı ve Sahabe-i Kiram'ın menkıbeleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde Hz.Peygamber'in hayatı, başta Hz.Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olmak üzere sahabenin ileri gelen şahsiyetleri ile Mekke ve Medine gibi şehirlerin faziletleri hakkında 73 bab başlığı altında toplam 357 hadise yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 583-735).

10. NESÂİ

10.1. Hayatı

10.1.1. Adı, Ailesi ve Nesebi

Hadis ilminin tanınmış simalarından olan ve kısaca Nesâî olarak da bilinen muhaddisin tam adı; Ebû Abdurrahman bin Ahmed bin Şuayb bin Sinan bin Bahr el-Horasânî en-Nesâî'dir (Nesâî, 1992: I, 11).

Hicri 215 / 830 yılında Horasan'ın meşhur beldelerinden Nesâ'da dünyaya gelmiştir (Ebû Zehv, 1984: 307). Horasan'ın müslümanlar tarafından fethedilmesi esnasında, erkeklerin savaştan kaçarak geriye kadınları bırakmaları, beldenin bu isimle anılmasına sebep olmuştur (Koçyiğit, 1998: 244).

Nesâî, zamanın meşhur muhaddislerinden birisi olmasına rağmen kaynaklarda ailesi ile ilgili çok az bilgi yer almaktadır. Zira kaynaklar sadece onun dört hanımla evli olduğundan ve hanımlarına karşı sorumluluklarını mümkün mertebe yerine getirmeye çalıştığından söz etmektedir (İbn Hallikan, trs: II, 78).

Yukarıda ifade ettiğimiz tam adının yanısıra zaman zaman kaynaklarda onun şu farklı isimlerle zikredildiği de görülmektedir:

1-Ebû Abdurrahman Ahmet bin Ali bin Şuayb bin Ali en-Nesâî (Sezgin, 1991: I, 327).

2-Ebû Abdurrahman Ahmet bin Şuayb en-Nesâî (Reyye, 1988: 335).

3-Ebû Abdurrahman Ahmet bin Şuayb bin Ali bin Bahr bin Sinan bin Dinar en-Nesâî (Ebû Zehv, 1984: 307).

10.1.2. Şahsiyeti

Şemâil itibariyle yakışıklı ve kırmızı benizli birisi olarak tarif edilen Nesâî'nin temizliğe büyük önem verdiği ve sık sık giysilerini değiştirdiği ifade edilmektedir (Zehebî, 1998: I, 194).

Dört hanımla evli olmasına rağmen büyük bir cesaret örneği göstererek savaşlara iştirak etmiş, askeri kamplarda orduya Hz. Peygamber'in sünnetini öğreterek onlara rehberlik etmiştir (A'zamî, 1998: 159).

Doğruluğu kendisine şiar edinen Nesâî, hiçbir zaman yalana tevessül etmemiştir. Nitekim o, Hz. Muâviye'nin faziletlerine dair hadis rivayet etmesi için baskıya maruz kaldığı halde bu konuda hadis olmadığını açıklamaktan çekinmemiştir (Dehlevî, 1997: 201).

Ayrıca o, aralarındaki bir soğukluk sebebiyle hadislerini dinlemeye resmen mezun olmadığı hocası el-Hâris bin Miskin (v.250 / 864)'in hadislerini gizli gizli dinlemiş, ondan yaptığı rivayetlerde doğrudan doğruya "ahberenâ" ve "haddesenâ" lafızlarını kullanmayarak, "kıraaten aleyhi" ve "ene esmeu" lafızlarını kullanmıştır (Çakan, 1996: 92).

İslam Dini'nin emir ve yasaklarına da elinden geldiğince riayet eden Nesâî, nafile ibadetlere önem vermiş, sağlığı elverdiği ölçüde Savm-ı Dâvûdî olarak bilinen gün aşırı oruç tutma ibadetine devam etmiştir (İbn Hallikan, trs: II, 78).

10.1.3. Vefatı

Vefatından bir sene önce Mısır'dan ayrılıp bugünkü Suriye topraklarında yer alan Şam'a yerleşen Nesâî, uzun müddet Emevi Saltanatı'nın hüküm sürdüğü bu şehirde Nâsibîlik mezhebinin yaygınlaştığını görmüş ve Hz. Ali'nin menâkıbı ile ilgili eserini bitirince de halkı aydınlatmak amacıyla Şam Ümeyye Camii'nde vaaz vermek istemiştir (Dehlevî, 1997: 201).

Oldukça kalabalık bir insan topluluğunun hazır bulunduğu camide kitabından bir bölüm okuyarak konu ile ilgili açıklamalarda bulunduğu bir sırada, cemaatten birisinin ayağa kalkarak “Emîru’l-Mü’minin Muâviye’nin menâkıbına dair de birşeyler yazdın mı?” şeklindeki sorusuna “Bende onun menâkıbına dair hiçbir şey yoktur.” cevabını verince ortam bir anda gerilmiş, tüm şimşekleri üzerine çekmiştir. Halkın avam tabakası onu Şîilikle itham ederek üzerine yürümüş ve tekme tokat kürsüden aşağı indirmiştir. Hayalarına isabet eden şiddetli darbelerin tesiriyle çok ağır bir şekilde yaralanan Nesâî, hizmetçilerinin yardımıyla evine götürülmüşse de buna razı olmamış ve Mekke’ye gitmek istediğini söylemiştir (Nesâî, 1999: 11).

Bu hadiseden sonra Nesâî’nin Mekke’ye ulaşip ulaşmadığı konusunda kaynaklar farklı farklı bilgiler ihtiva etmektedir. Bazı kaynaklar onun Mekke’ye ulaşmadığını, hicri 303 / 915 yılında Filistin’in Remle kasabasında vefat ettiğini (Koçyiğit, 1998: 245) ifade ederken bazıları da aynı yıl Mekke’ye ulaştıktan bir süre sonra Safer ayının 13. günü Pazartesi gecesi vefat ettiğini (İbn Hallikan, trs: II, 78) ifade etmişlerdir. Ancak kabrinin Safâ ile Merve arasında olması (Zehebî, 1998: I, 195) onun Mekke’de vefat etmiş olma ihtimalini güçlü kılmaktadır.

10.2. Hadis İlmi’ndeki Yeri

10.2.1. Hadis Eğitimi

Tahsil hayatına küçük yaşta başlayan Nesâî, kısa sürede hafızlığını tamamlamış, temel dini bilgiler ile bazı beşeri ilimleri öğrenmiştir. Hadis ilmine olan merakı gün geçtikçe artmış ve Hazreti Peygamber’in hadislerini öğrenebilmek için uzun seyahatler yapmıştır.

İlk olarak henüz onbeş yaşında olduğu halde Mâveraünnehir Bölgesi’nde yer alan Belh şehrine giden Nesâî, burada dönemin tanınmış muhaddislerinden olan Kuteybe bin Said el-Belhî (v.240 / 854)’nin yanında bir sene iki ay kalmış ve ondan hadis dersleri almıştır (Ebû Zehv, 1984: 308). Daha sonra Horasan, Irak, Mısır, Hicaz ve Şam gibi dönemin önemli ilim merkezlerine giderek çok sayıda muhaddisin rahle-i tedrisatında bulunmuştur (Koçkuzu, 1983: 319).

Nesâî’nin tahsil hayatının büyük bir kısmını Mısır’da tamamladığı, Zükâku’l-Kanâdîl denilen kitapçılar çarşısında ikamet ettiği ve eserlerinin bir kısmını burada telif ettiği bilinmektedir (Sezgin, 1991: I, 327).

10.2.2. Hocaları

Nesâî, hadis öğrenmek amacıyla dolaştığı beldelede çok sayıda muhaddisle karşılaşmış ve onların hadis meclislerine katılmıştır. İçlerinde İshak bin Râhûye (v.238 / 852), Kuteybe bin Said el-Belhî (v.244 / 858) ve Ebû Dâvud es-Sicistânî (v.275 / 888) gibi tanınmış muhaddislerin de bulunduğu hocalarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- 1-Hişam bin Ammar (v.245 / 859)
- 2-İsa bin Zugbe (v.268 / 881)
- 3-Muhammed bin en Nadr el-Mervezî (v.291 / 903)
- 4-Ebû Kureyb (v.?)
- 5-Süveyd bin Nasr eş-Şâhî (v.240 / 854) (Zehebî, 1998: I, 194).
- 6-Mahmud bin Gaylan (v.?)
- 7-Ali bin Haşrem (v.?) (Çakan, 1996: 91).
- 8-İshak bin Mansur el Kevsec (v.251 / 865)
- 9-İshak bin Habib (v.245 / 859)
- 10-İshak bin Musa (v.295 / 907)

- 11-İbrahim bin Said (v.247 / 861)
- 12-İbrahim bin Yakub (v.259 / 872)
- 13-Ali bin Hucr (v.244 / 858) (Koçyiğit, 1998: 244).
- 14-Yunus bin Abdil-Âlâ (v.250 / 864) (Sıddıkî, 1966: 107).

10.2.3. Talebeleri

Hadis ilminde belirli bir mesafe kateden Nesâî, artık talebeliğin yanısıra muallimlik de yapmaya başlamıştır. Kendisinden hadis dersleri almak isteyenleri geri çevirmemiş, haftanın belirli günlerinde hadis meclisleri tertip ederek bildiklerini onlarla paylaşmıştır. Onun kaynaklardan tespit edebildiğimiz başlıca öğrencileri şunlardır:

- 1-Ebû Beşir ed-Dulâbî (v.320 / 932)
- 2-Ebû Ali el-Hüseyin bin Muhammed en-Nîsabûrî (v.?)
- 3-Hamza el-Kenânî (v.357 / 967)
- 4-Hasan bin el-Hadr es-Suyûtî (v.?)
- 5-Ebûbekir bin es-Sinnî (v.?)
- 6-Ebû'l-Kasım et-Tabarânî (v.360 / 970)
- 7-Muhammed bin Muâviye bin el-Ahmar el-Endülisî (v.?)
- 8-Hasan bin Reşig (v.370 / 980)
- 9-Muhammed bin Abdullah bin Hayviye (v.?) (Zehebî, 1998: I, 194).
- 10-Muhammed bin Harun bin Şuayb (v.321 / 933)
- 11-Ebû Cafer-et Tahavî (v.321 / 933) (Ebû Zehv, 1984: 308).

10.2.4. Hadis İlmine Katkıları

Yaşadığı asrın en büyük muhaddislerinden birisi olan Nesâî, hadis ilmine büyük önem vermiş, uzak yakın demeden dolaştığı ilim merkezlerinde hadisleri sadece senet ve metinleriyle ezberleyerek yetinmemiş, aksine işittiği bütün hadisleri tenkid süzgecinden geçirerek değerlendirmeye tabi tutmuştur (Koçkuzu, 1983: 320).

Hadisleri tenkid edebilmek için hadis ilminin alt dallarını çok iyi bilmek gerekir. Hadislerde yer alan gizli kusurları inceleyen “İlelü'l-hadis” gibi, hadis ravilerinin durumlarını ele alan “Cerh-tadil” gibi ilim dallarını çok iyi bilen Nesâî, işittiği hadisleri tenkit etmekte güçlük çekmemiştir (Sandıkçı, 1991: 331).

O, bir hadisin sahih hadis kategorisinde sayılabilmesi için senedinde kopukluk olmamasının yanısıra alimlerin terkinde ittifak ettikleri bir ravinin de yer almaması gerektiğini ifade etmiştir (Canan, 1979: 121).

10.2.5. Cerh-Ta'dil Açısından Nesâî

Nesâî, dürüstlüğü, takvası ve hadis ilmindeki otoritesi ile ulemanın övgü dolu sözlerine mazhar olmuştur:

Abdullah bin Ahmet bin Hanbel (v.290 / 902) ve Muhammed bin İbrahim (v.291 / 903) gibi muhaddisler, onu devrinin bütün hadis hocalarının en iyisi olarak göstermişlerdir (Sıddıkî, 1966: 107).

Ali bin Ömer (v.291 / 903) onu birkaç defa devrinin en ileri gelen hadisçisi ilan etmiştir (Sıddıkî, 1966: 107).

Horasanlı hafızlardan Ebû Ali en-Nîsabûrî (v.299 / 911), onu asrının en büyük hadis imamlarından birisi olarak tavsif etmiştir (Nesâî, 1992: I, 12).

Hadis ilminin tanınmış muhaddislerinden sünen sahibi Dârekutnî (v.385 / 995), Nesâî'nin yaşadığı asırda bu ilimde adı geçen herkesten üstün olduğunu ifade etmiştir (Zehebî, 1998:

I,195).

10.2.6. Eserleri

Nesâî'nin kaynaklarda tespit edebildiğimiz eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1-es-Sünenü'l-Kübrâ

2-es-Sünenü's-Suğrâ

3-Kitâbu'l-Hasâis fî Fadli Ali bin Ebî Tâlib

4-Kitâbu'l-Esmâ ve'l-Künâ

5-Kitâbu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn

6-Tefsîru'l-Kur'an

7-Fadâilü's-Sahabe (Sandıkçı, 1991: 333).

11. NESÂİ'NİN SÜNEN'İ

11.1. Genel Özellikleri

Sünen konularını ihtiva eden rivayetleri bir araya getirerek hacimli bir eser telif eden Nesâî, Remle Emiri'nin isteği üzerine bu eserdeki sahih rivayetlerden müteşekkil yeni bir eser daha telif etmiştir (Zehebî, trs :III, 940). Telif etmiş olduğu ilk eser “Sünen-i Kübrâ” olarak isimlendirilirken, onun muhtasarı olan diğer eser ise “Sünen-i Suğrâ” olarak isimlendirilmiştir.

Nesâî'nin telif etmiş olduğu bu iki eser, zamanla birtakım karışıklıklara neden olmuştur. Zira onun Kütüb-i Sitte'ye dahil olan eserinin hangisi olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nitekim Suyûtî (v.911 / 1505), Nesâî'nin Kütüb-i Sitte'ye dahil olan eserinin sonradan telif etmiş olduğu “Sünen-i Suğrâ” olduğunu ifade ederken, el-Münzirî ve el-Mizzî gibi alimler ise onun Kütüb-i Sitte'ye dahil olan eserinin “Sünen-i Kübrâ” olduğunu ifade etmişlerdir (Uğur, 1996: 286).

Aslında “Sünen-i Kübra” da Nesâî tarafından terkedilmesi üzerinde herhangi bir görüş bildirilmeyen ravilerden de rivayetler vardır. Ayrıca rical hakkındaki şartları da geniş ve disiplinsiz değildir. Aksine o, Buhârî ve Müslim'in kendilerinden hadis rivayet ettikleri bazı ravilerde bile titizlik göstermiş, onların rivayetlerine itibar etmemiştir. Ancak “Sünen-i Suğrâ” da yer alan rivayetlerin daha sahih addedilmeleri, muhaddislerin nazarında bu eserin kıymetini artırmıştır (Umerî, 1990: 38). Nitekim Ebû Ali en-Neysabûrî (v.299 / 911) Dârekutnî (v.385 / 995) İbn Mende (v.395 / 1004), Hatib el-Bağdâdî (v.463 / 1070) ve İbn Subkî (v.771 / 1369), “Sünen-i Suğrâ” da yer alan bütün hadislerin sahih olduğunu ifade etmişlerdir (Koçyiğit, 1998: 244).

Öte yandan, Nesâî'nin eserinin Kütüb-i Sitte içerisindeki konumu hakkında da farklı görüşlerin olduğu bilinmektedir. “Sünen-i Suğrâ” da yer alan hadislerin hepsinin sahih olması ve rivayet yönünden ciddi manada cerh ve ta'dile tabi tutulması, bazı alimleri onun Buhârî ve Müslim'in eserlerinden sonra Kütüb-i Sitte içerisinde üçüncü sırada yer alması gerektiği fikrine götürmüştür (Ebû Zehv, 1984: 411).

Eser, 51 kitap ve yaklaşık olarak 5756 hadis ihtiva etmektedir. Her kitap diğer sünenlerde olduğu gibi tali bablara ayrılmıştır. Bab başlıkları fıkhi hükümleri ifade edecek şekilde tertip edilmiştir. Hadislerin rivayet yolları mümkün mertebe bir araya getirilerek hadislerde yer alan illetler gösterilmeye çalışılmıştır (Canan, 1998: 224).

11.2. Sünen'in İçeriği

1-Kitâbu't-Taharet

Temizlik ile ilgili hadislerin yer aldığı hayli geniş bir alana şamil olan bu bölümde, misvak kullanımı, vucut temizliği, def-i hâcet esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar, abdest alırken dikkat edilmesi gereken hususlar, abdesti bozan şeyler ve gusül abdesti almayı gerektiren ve gerektirmeyen haller ile teyemmüm hakkında 204 bab başlığı altında toplam 323 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: I, 6-172).

2-Kitâbu'l-Miyâh

Sular ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Mekke civarındaki Budaa Kuyusu ile ilgili hadisler, abdest ve gusül abdesti alınacak suların asgari miktarlarına ilişkin hadisler ile suların temizliği ile ilgili hadisler hakkında 13 bab başlığı altında toplam 23 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: I, 173-180).

3-Kitâbu'l-Hayız ve'l-İstihâze

Kadınların özel durumları ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hayız kanının başlaması ve kesilmesi, hayızlı kadının yapıp yapamayacağı şeyler ile istihaze kanı hakkında 26 bab başlığı altında toplam 47 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: I, 180-196).

4-Kitâbu'l-Gusûl ve't-Teyemmüm

Gusûl abdesti ve teyemmüm ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, gusûl abdesti alınmasını gerektiren durumlar ve gusûl abdesti alırken dikkat edilmesi gereken hususlar ile teyemmüm hakkında 30 bab başlığı altında toplam 52 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: I, 197-216).

5-Kitâbu's-Salât

Namaz ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, namazın nerede ve nasıl farz kılındığı, beş vakit namaz ve namazın faziletleri ile seferilik hakkında 24 bab başlığı altında toplam 46 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: I, 217-244).

6-Kitâbu'l-Mevâkıt

Namaz vakitleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, beş vakit namazın ne zaman kılınıp ne zaman kılınamayacağı, namazların cem edilmesi ve kaza namazları hakkında 55 bab başlığı altında toplam 132 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: I, 245-299).

7-Kitâbu'l-Ezan

Ezan ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, ezanın başlangıcı, ezandaki sözlerin ikişer defa tekrarlanması, ezanın keyfiyeti, ezan vakitleri, ezan okumanın fazileti, ezan duası ve kamet getirme ile ilgili 42 bab başlığı altında toplam 62 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: II, 31).

8-Kitâbu'l-Mesâcid

Mescidler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, mescid yapmanın fazileti, Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksâ'nın faziletleri ile mescidlerde dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında 46 bab başlığı altında toplam 53 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: II, 32-60).

9-Kitâbu'l-Kible

Kible ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kibleye yönelmek, kibleyi tesbit etmek, kabirlere ve resimlere doğru namaz kılmak, geniş mekanda namaz kılanların sütre kullanmaları ve namaz kılarken giyilecek elbiseler ile mestler hakkında 25 bab başlığı altında toplam 27 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: II, 61-73).

10-Kitâbu'l-İmâmet

İmamlık ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, imamlığın fazileti, imamda bulunması gereken vasıflar, imamın namaz kıldırırken dikkat etmesi gereken hususlar,

safların tertibi ve namazı cemaatle kılmanın önemi hakkında 65 bab başlığı altında toplam 99 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: II, 74-120).

11-Kitâbu'l-İftitah

Namazın rükünleri ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, iftitah tekbiri, kıyam, kıraat, rüku, sücud ve kaideler, namaz kılarken dikkat edilmesi gereken hususlar ile namazlarda okunacak sure ve dualar hakkında 106 bab başlığı altında toplam 303 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: II, 121-244).

12-Kitâbu's-Sehv

Sehiv secdesi ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, namazda kasıtlı veya kasıtsız olarak yapılan ameli kesir, namazın rükünlerinin eksik veya fazla olarak yerine getirilmesi, namazdan sonra tesbihat veya dua yapılması ile tevbe ve istiğfar hakkında 105 bab başlığı altında toplam 188 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: III, 2-85).

13-Kitâbu'l-Cuma

Cuma günü ve cuma namazı ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, cuma gününün fazileti, cuma namazının farziyeti, cuma namazına hazırlık ve cuma namazının rükünleri ile cuma namazının farzından sonra kılınan namazlar hakkında 45 bab başlığı altında toplam 66 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: III, 86-115).

14-Kitâbu't-Taksiri's-Salât fi's-Sefer

Seferilikte namazların kısaltılması ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, misafirin namazı, Mekke ve Mina'da kılınan namazlar ile namazın kısaltılmasını gerektiren diğer durumlar hakkında 5 bab başlığı altında toplam 26 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: III, 116-123).

15-Kitâbu'l-Küsuf

Güneş ve Ay tutulması ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Güneş ve Ay tutulmalarının gerçekleştiği dönemlerde kılınan namazlar ve bu namazların nasıl kılınacağı ile ilgili 25 bab başlığı altında toplam 45 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: III, 124-154).

16-Kitâbu'l-İstiskâ

Yağmur duası ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, yağmur duasına çıkmanın adabı ve yağmur duası esnasında yapılması gereken şeyler hakkında 18 bab başlığı altında toplam 25 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: III, 155-167).

17-Kitâbu's-Salâti'l-Havf

Korku namazı olarak da bilinen düşmanın şerrinden emin olunmayan zamanlarda kılınan namazlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, korku namazının hangi şartlarda ve nasıl kılınacağı hakkında bab başlığı bulunmaksızın toplam 27 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: III, 168-178).

18-Kitâbu's-Salâti'l-Iydeyn

Bayram namazları ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, bayram günleri, bayram günlerinde bayram namazları için hazırlanmak, bayram namazları ve kılınışları ile bayram şenlikleri hakkında 36 bab başlığı altında toplam 42 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: III, 179-197).

19-Kitâbu Kıyâmi'l-Leyl

Gece ve gündüz kılınan nafil namazlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, gece ibadetinin önemi, teheccüd namazının vakti, teheccüd namazının kılınışı ve gündüz kılınan nafil namazlar ile vitir namazı hakkında 67 bab başlığı altında toplam 120 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: III, 198-266).

20-Kitâbu'l-Cenâiz

Cenazeler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, ölümü temenni etmenin kerahiyeti, cenazenin arkasından yüksek sesle ağlamanın nehyi, cenazenin yakınlarına duyurulmasının adabı, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesi, cenaze namazının kılınması ve kabirlerin ziyaret edilmesi ile taziye hakkında 121 bab başlığı altında toplam 272 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: IV, 2-120).

21-Kitâbu's-Sıyam

Oruç ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, orucun vucubiyeti, Ramazan Ayı'nın fazileti, hilalin görülmesi, sahur yemeğine uyanmanın önemi ve oruç tutmaya engel olan hususlar ile nafil oruçlar hakkında 85 bab başlığı altında toplam 345 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: IV, 121-225).

22-Kitâbu'z-Zekat

Zekat ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, zekatın vucûbiyeti, zekat verilecek mallar ve nisap miktarları, fitre ve sadaka verme ile zekat fitre ve sadaka verilmesi gereken kişiler hakkında 100 bab başlığı altında toplam 285 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: V, 2-110).

23-Kitâbu Menâsiki'l-Hac

Hac ibadeti ile ilgili hadislerin yer aldığı hayli geniş bir alana şamil olan bu bölümde, hac ibadetinin farziyeti ve fazileti, umre ibadetinin farziyeti ve fazileti, vekalet yoluyla hacca gitme, hac çeşitleri, ihramlıyken yapılabilecek ve yapılamayacak şeyler, tavaf, say ve vakfe ile şeytan taşlama hakkında 231 bab başlığı altında toplam 466 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: V, 111-277).

24-Kitâbu'l-Cihad

Savaşlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, cihadın farziyeti, cihadı terk etmenin cezası, düşman tehlikesine karşı nöbet tutmanın sevabı ve savaşırken dikkat edilmesi gereken hususlar ile şehitlik hakkında 48 bab başlığı altında toplam 111 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 2-50).

25-Kitâbu'n-Nikah

Evlenme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, evlenmeye teşvik, eş seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar, evlenmeye engel olan şeyler, nikah çeşitleri ve düğün hazırlıkları ile mehir hakkında 84 bab başlığı altında toplam 193 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 53-137).

26-Kitâbu't-Talak

Boşanma ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, sünnete uygun olarak boşanmak, ila, zihar, lian ve iddet ile nafaka hakkında 76 bab başlığı altında toplam 172 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 138-213).

27-Kitâbu'l-Hayl

Atlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, at sevgisi, at terbiyesi ve at beslenmesi ile yarış atları hakkında 17 bab başlığı altında toplam 33 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 214-228).

28-Kitâbu'l-Ahbas

Vakfetme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Allah yolunda vakfetme, vakfedilen şeylerin kaydedilmesi ve hisseli olan şeylerin vakfedilmesi ile mescidlere vakfetmek hakkında 4 bab başlığı altında toplam 17 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 229-237).

29-Kitâbu'l-Vasâyâ

Vasiyet ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, vasiyetin geciktirilmemesi, malın bir kısmının vasiyet edilmesi ve mirastan önce borcun ödenmesi ile yetim malı hakkında 12 bab başlığı altında toplam 61 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 238-257).

30-Kitâbu'n-Nahl

Bağışlar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Numan bin Beşir'in köle bağışlaması ile ilgili hadisin tek bab başlığı altında 16 farklı rivayet şekline yer vermiştir (Nesâî, 1992: VI, 258-262).

31-Kitâbu'l-Hibe

Hibe etmek ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, müşterek malların hibe edilmesi ve hibe edilen bir malın geri alınması ile Abdullah bin Abbas ve Tâvus'tan gelen rivayet farklılıkları hakkında 4 bab başlığı altında toplam 18 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 263-268).

32-Kitâbu'r-Rukba

Rukba ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, İbni Ebî Necih ve Ebû Zübeyr'den

gelen rivayetler hakkında 2 bab başlığı altında toplam 14 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 269-271).

33-Kitâbu'l-Umra

Umra ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Câbir, Zührî ve Yahya bin Ebû Kesîr'den gelen rivayetler ile kocasının izni olmaksızın kadının kocasının malından hibe etmesi hakkında 5 bab başlığı altında toplam 41 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VI, 272-280).

34-Kitâbu'l-Eyman-ve'n-Nüzur

Yeminler ve adaklar ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Allah adına yemin etmek, Allah'tan başka şeyler adına yemin etmek, yemin bozmak, yemin bozmanın kefareti, yalan yere yemin etmek, adakta bulunmak, adağı yerine getirmek ve adakta bulunurken dikat edilmesi gereken hususlar hakkında 43 bab başlığı altında toplam 96 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 2-31).

35-Kiyabu'l-Müzârât

Ziraat ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, ziraat ortaklığı, arazilerin kiralanması, iş ortaklığı ve iş ortaklığının sona ermesi ile köle azat etmek hakkında 11 bab başlığı altında toplam 72 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 32-61).

36-Kitâbu İşreti'n-Nîsâ

Kadın sevgisi ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kadınları sevmek ve eşler arasında adaleti gözetmek ile kıskançlık hakkında 4 bab başlığı altında toplam 27 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 62-75).

37-Kitâbu Tahrîmi'd-Dem

Haksız yere kan dökmenin haram oluşu ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, büyük günahlar, haksız yere cana kıymanın büyük günahlardan oluşu, müslüman öldürmeyi gerektiren haller, Allah ve Rasulü'ne karşı gelmenin cezası, dinden dönmesinin cezası ve kutsal değerler uğruna ölen kişilerin durumu ile sihir ve sihirbazlar hakkında 29 bab başlığı altında toplam 166 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 76-128).

38-Kitâbu Kısmı'l-Fey

Ganimet ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, savaşarak ya da savaşmadan elde edilen ganimetler ile ganimetlerin paylaşımı hakkında bab başlığı bulunmaksızın toplam 16 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 129-136).

39-Kitâbu'l-Biat

Allah ve Rasulü'ne gönülden bağlanıp inanmak ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, dinleyip itaat etmek üzere biat etmek, daima gerçekleri söylemek için biat etmek, hicret etmek için biat etmek, savaşmak için biat etmek, kadınların, hastaların, çocukların ve

kölelerin biatı ile biatı bozmak ve ulül emre itaat etmek hakkında 39 bab başlığı altında toplam 62 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 137-162).

40-Kitâbu'l-Akîka

Akîka ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, yeni doğan çocuk için kurban kesmek, erkek ve kız çocukları için kurban kesmek ile kurbanın ne zaman kesilmesi gerektiği hakkında 5 bab başlığı altında toplam 10 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 163-166).

41-Kitâbu'l-Ferâ ve'l-Atîre

Ferâ ve Atîre ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, Ferâ ve Atîre kurbanları ile murdar olarak ölen hayvanların tasarrufu hakkında 11 bab başlığı altında toplam 41 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 167-178).

42-Kitâbu's-Sayd ve'z-Zebâih

Avcılık ve hayvan kesme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, avlanmaya besmele ile çıkmak, av köpeğiyle avlanmak, avlanılması mübah olan ve olmayan hayvanlar ile deniz hayvanları hakkında 38 bab başlığı altında toplam 98 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 179-211).

43-Kitâbu'd-Dahâyâ

Kurban kesme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, kurban kesmenin önemi, kurban edilecek hayvanlar, kurban edilecek hayvanlarda bulunması gereken özellikler, kurban keserken dikkat edilmesi gereken hususlar ve kurban etlerinin değerlendirilmesi ile yahudilerin kestiği hayvanlar hakkında 44 bab başlığı altında toplam 58 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 212-240).

44-Kitâbu'l-Buyû

Alışveriş ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, helal kazanca teşvik etmek, şüpheli şeylerden kaçınmak, ticaret, ticaret ahlakı, dinar, dirhem, altın ve gümüşün mübadelesi, üzüm ve hurma gibi meyvaların selem akdi üzere alınıp satılması ile borçlar hakkında 109 bab başlığı altında toplam 257 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VII, 240-331).

45-Kitâbu'l-Kasame

Cinayet konusundaki yeminler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, cahiliye dönemindeki kasame uygulamaları, kasame yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar, kısas ve kısasa ait uygulamalar ile diyet hakkında 49 bab başlığı altında toplam 164 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VIII, 2-64).

46-Kitâbu Kat-ı Sarik

Hırsızlık ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hırsızlığın büyük günahlardan oluşu, hırsıza verilecek cezalar ve bu cezaların keyfiyetleri hakkında 18 bab başlığı altında toplam 115 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VIII, 65-92).

47-Kitâbu'l-İman ve Şerâihî

İman ve imanın şartları ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, amellerin fazileti, imanın insana verdiği huzur, imanın kuvvetli veya zayıf oluşu, mü'min olmanın vasıfları ve münafıklığın alametleri ile oruç zekat ve cihad gibi ibadetler hakkında 33 bab başlığı altında toplam 155 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VIII, 93-126).

48-Kitâbu'z-Ziynet

Süslenme ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, saç ve sakal bakımı, saç ve sakalın boyanması, peruk takmak, kına yakmak, sürme çekmek, dövme yaptırmak, güzel koku sürünmek ve çeşitli metallerden yapılmış ziynet eşyaları takınmak ile çeşitli kumaşlardan yapılan elbiseleri giymek hakkında 123 bab başlığı altında toplam 339 rivayete yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VIII, 127-220).

49-Kitâbu Âdâbi'l-Kudat

Hakimler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, hüküm vermede adil olan hakimin fazileti, hakimlerin hüküm verirken dikkat etmeleri gereken şeyler ve hakimlerin tarafları barıştırmaları ile hakimlerin yetkileri hakkında 37 bab başlığı altında toplam 49 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VIII, 221-249).

50-Kitâbu'l-İstiâze

Allah'a sığınmak ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, korkaklıktan, cimrilikten, tembellikten, acizlikten, fakirlikten, açlıktan, acı ve kederden, borçtan, zinadan, sapıklıktan, kabir ve cehennem azabı ile kıyamet gününün dehşetinden Allah'a sığınmak hakkında 65 bab başlığı altında toplam 112 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VIII, 250-285).

51-Kitâbu'l-Eşribe

İçecekler ile ilgili hadislerin yer aldığı bu bölümde, şarabın haram kılınması, hurma ve üzümden şarap yapılması, şarabın testi, çömlek ve fıçılarda muhafaza edilmesi, şarap içmenin günahı ve sarhoşun cezası ile meyve suları hakkında 58 bab başlığı altında toplam 220 hadise yer verilmiştir (Nesâî, 1992: VIII, 286-336).

12. DÖRT SÜNEN'İN MUKAYESESİ

Burada araştırmamıza esas olan sünen kitapları hakkında tespit etmiş olduğumuz bazı benzer ve farklı yönleri işaret etmek istiyoruz. Ancak bu benzer ve farklı yönleri şekil ve muhteva bakımından olmak üzere iki kategoride ele almak düşüncesindeyiz.

12.1. Şekil Bakımından Mukayese

Araştırmalarımız neticesinde dört sünen kitabında tespit edebildiğimiz benzer ve farklı yönleri İbn Mâce'nin Sünen'inden başlamak üzere, sırasıyla örnekleriyle birlikte şu şekilde mukayese edebiliriz.

İbn Mâce:

- 1- Hadisler genellikle “haddesenâ” şeklindeki rivayet sîgasıyla başlamaktadır.
- 2- 98 sayfa tutarında oldukça uzun bir mukaddime bölümündeki 24 alt başlık (bab) altında 266 hadis yer almaktadır.
- 3- Zaman zaman hadislerin isnadında yer alan raviler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Mesela “Kitâbu't-Taharet ve Sünenihe” adlı bölümde Hz. Peygamber zamanında erkeklerin ve kadınların aynı kaptan abdest aldıkları ile ilgili 382 numaralı hadis nakledildikten sonra, senedde yer alan Ümmü Subeyhe'nin kimliği hakkında bilgi verilip, diğer adının “Havle binti Kays” olduğu, cerh tadil açısından da doğru sözlü (sadaka) birisi olduğu açıklanmıştır (İbn Mâce, 1992: I, 135). Yine, “Kitâbu't-Taharet ve Sünenihe” bölümünde mestler üzerine mesh edilmesiyle ilgili 543 numaralı hadis zikredildikten sonra Cerir bin Abdullah'ın, abdest ayetini ihtiva eden Mâide Suresi'nin nüzulundan sonra müslüman olduğu belirtilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 180-181).
- 4- Bazen hadislerin metni verilmeksizin, farklı senedlerinin de var olduğu belirtilmek için, sadece senedleri zikredilmiştir. Nitekim “Kitâbu İkâmeti's-Salât ve's-Sünneti Fîhe” adlı bölümde namaz kılarken teşehhüde oturulduğunda tahiyyat okunmasına dair 899 numaralı hadis nakledildikten hemen sonra, bu hadisin metni verilmeksizin farklı bir isnadı daha zikredilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 290-291). Yine, “Kitâbu'l-Cenâiz” bölümünde yer alan, cenazenin arkasından yüksek sesle ağlayan bir kadını bağırarak susturmaya çalışan Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber tarafından uyarıldığı ile ilgili 1587 numaralı hadis zikredildikten hemen sonra, metne yer verilmeksizin farklı bir isnadı daha zikredilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 505-506).
- 5- Zaman zaman ilgili konu başlığı altında sadece bir hadis zikredilmiştir. Bunun sebebi de, İbn Mâce'nin o konuda kendine göre sahih olduğunu kabul ettiği başka bir hadis bulamaması olabilir. Örneğin “Kitâbu's-Sıyam” bölümünün iftar ile ilgili 25. babında oruçlunun orucunu hurma ya da su ile açmasının müstehap olduğuna dair sadece bir hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 542). Aynı şekilde “Kitâbu't-Ticaret” bölümünün 36. babında satış akdinin iptal edilmesini kolaylaştıran bir tâcirin kıyamet günü günahlarından birisinin bağışlanacağına dair, yalnızca bir hadise yer verilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 741).
- 6- Bazen hadisler zikredildikten sonra, tamamı bir daha verilmeksizin, farklı varyantlarına işaret edilmiştir. Mesela “Kitâbu't-Talak” bölümünde yer alan, uyuyan kişinin uyanıncaya kadar; küçük çocuğun büyüyünceye kadar; mecnunun da akıllanıncaya kadar yaptıklarından sorumlu tutulmayacağı ile ilgili 2041 numaralı hadis zikredildikten hemen sonra, hadisin Ebûbekir bin Ebî Şeybe'nin rivayet ettiği “İmtihana tabi tutulup da imtihan bitinceye kadar.” şeklindeki varyantına işaret edilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 658). Aynı şekilde “Kitâbu İkâmeti's- Salât ve's-Sünneti Fîhe” bölümünde yer alan ve namaz kılının önünden geçilmemesi gerektiğini ifade eden 955 numaralı hadis nakledildikten sonra, el-

Münkedirî'nin rivayet ettiği “Uzza onunla beraberdir.” şeklindeki varyantına işaret edilmiştir. (İbn Mâce, 1992: I, 307).

7- Zaman zaman ravi isimlerinin nasıl telaffuz edileceği husuna işaret edilerek, bu konudaki farklı görüşlere yer verilmiştir. Mesela “Kitâbu İkâmeti's-Salât ve's-Sünneti Fîhe” adlı bölümdeki namazlarda nasıl secde edilmesi gerektiği hakkında bilgi veren 881 numaralı hadisin isnadında yer alan Abdilâh ibn Ubeydillâh'ı, insanların “Ubeydullah ibnu Abdillâh” şeklinde telaffuz ettiği, ancak Ebûbekir bin Ebî Şeybe'nin ise onu “Abdilah ibn Ubeydillâh” şeklinde telaffuz ettiği belirtilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 285-286).

8- Bazen hadis metinlerinde yer alan garib kelimeler hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Örneğin, “Kitâbu'l-Mesâcid ve'l-Cemaat” bölümündeki üzerinde namaz kılınabilecek örtülerle ilgili 856 numaralı hadisin metninde yer alan “fahl” kelimesinin, “siyahlaşmış hasır” anlamında kullanıldığı açıklanmıştır (İbn Mâce, 1992: I, 250).

9- Zaman zaman hadislerin sadece bir ravi tarafından rivayet edildiğine işaret edilmiştir. Mesela, “Kitâbu İkâmeti's-Salât ve's-Sünneti Fîhe” bölümünde yer alan ve Hz. Peygamber'in “Gök yarıldığı zaman”(İnşikak, 84 / 1) ayeti okunduktan sonra tilavet secdesi yaptığı hakkındaki 1059 numaralı hadis zikredildikten sonra, bu hadisin sadece Yahya bin Said tarafından rivayet olunduğuna işaret edilmiştir (İbn Mâce, 1992: 336). Yine aynı bölümde yer alan Hz. Peygamber'in cuma hutbesini ayakta irad ettiği hakkındaki 1108 numaralı hadisin de sadece İbn Ebî Şeybe tarafından rivayet edildiği belirtilmiştir (İbn Mâce, 1992: 352).

10- Bazen aynı konu ile ilgili farklı iki rivayet zikredildikten sonra bu rivayetler hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Örneğin, “Kitâbu'l-Cenâiz” bölümünde yer alan ve cenaze namazının mescidin içinde kılınamayacağını ifade eden “Ebû Hureyre” nin rivayeti ile “Süheyl bin Beyza” nın cenazesinin bizatihi Hz. Peygamber tarafından mescidin içinde kaldırıldığını ifade eden “Hz. Aişe” nin rivayetleri zikrolunduktan sonra, “Hz. Aişe” nin rivayetinin daha kuvvetli olduğu belirtilmiştir (İbn Mâce, 1992: I, 486).

11- Zaman zaman birden fazla isnadı tespit edilen hadislerin bu isnadları, aralarına Arapça “ha” (ح) harfi yazılmak suretiyle peşpeşe zikredilmiştir. Mesela, “Kitâbu'l-Ezan ve's-Sünneti Fîhe” bölümünde yer alan ezan okumanın sevabı ile ilgili 727. hadisin iki farklı isnadı peşpeşe verilerek araları “ha” (ح) harfi ile ayrılmıştır (İbn Mâce, 1992: I, 240). Yine, “Kitâbu's-Sadakât” bölümündeki adaletle hüküm vermenin fazileti ile ilgili 2423. hadisin iki farklı isnadı, araları “ha” (ح) harfi ile ayrılmak suretiyle zikredilmiştir (İbn Mâce, 1992: II, 809).

Ebû Dâvud:

1- Hadisler İbn Mâce'nin Sünen'inde olduğu gibi genellikle “haddesenâ” şeklindeki rivayet sîgasıyla başlamaktadır.

2- İbn Mâce'nin Sünen'inde olduğu gibi zaman zaman raviler hakkında bilgilere yer verilmiştir. Nitekim “Kitâbu't-Taharet” bölümünde yer alan ve Hz. Peygamber'in def-i hâcet esnasında kibleye dönülmesini yasakladığına işaret edilen 10 numaralı hadisin isnadındaki “Ebû Zeyd” in, Beni Sâlebe'nin mevlası olduğu açıklanmıştır (Ebû Dâvud, 1992: I, 20). Yine “Kitâbu's-Salât” bölümündeki namazda teşehhüde oturulduğunda tahiyyat okunması gerektiği ile ilgili 975 numaralı hadisin ravilerinden “Süleyman bin Musa” nın aslen Şamlı olduğu ifade edilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 597-598).

3- İbn Mâce'nin Sünen'inde olduğu gibi bazen hadisin isnadında yer alan ravilerin güvenilirliğine işaret edilmek amacıyla cerh-tadil lafızlarına yer verilmiştir. Mesela “Kitâbu't-Taharet” bölümünün de yer alan ve def-i hâcet adabı ile ilgili olan 14 numaralı hadis nakledildikten sonra, aynı hadisin “Abdusselam bin Harb” tarafından da “Âmeş” ve “Enes b.

Mâlik" vasıtasıyla rivayet edildiği, ancak "Abdusselam bin Harb" in zayıf bir ravi olduğu belirtilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 21-22).

4- İbn Mâce' nin Sünen'inde olduğu gibi bazen hadislerin metinleri verilmeksizin sadece farklı rivayet zincirleri zikredilmiştir. Mesela, "Kitâbu't-Taharet" bölümünde yer alan ve kadınların hayızlıyken kılamadıkları namazları daha sonra kaza etmelerine gerek olmadığını ifade eden 262 ve 263 numaralı hadislerden, sadece birincisinin metnine yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 180).

5- İbn Mâce'nin Sünen'inde olduğu gibi zaman zaman ilgili konuların alt başlıklarında sadece bir hadise yer verilmiştir. Nitekim "Kitâbu's-Salât" bölümünün 75. babında namazlarda imamdan önce hareket etmenin nehyi ile ilgili sadece bir hadise yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 413).

6- İbn Mâce'nin Sünen'inde olduğu gibi bazen rivayet edilen hadisin belli bir tabakada sadece bir isnadının bulunduğu dikkat çekilmiştir. Mesela "Kitâbu't-Taharet" bölümünde yer alan ve def-i hâcet esnasında konuşmanın kerahiyyeti ile ilgili olan 15 numaralı hadis nakledildikten sonra, o hadisin sadece "İkrime bin Ammar" vasıtasıyla rivayet edildiğine dikkat çekilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 22).

7- İbn Mâce'nin Sünen'inde olduğu gibi zaman zaman birden fazla senedi tespit edilen hadislerin bu senetleri arasına Arapça "ha" (ح) harfi yazılmak suretiyle peşpeşe zikredilmiştir. Örneğin "Kitâbu'z-Zekat" bölümünde yer alan ve fitır sadakasının kimler tarafından verilmesi gerektiği ile ilgili olan 1213 numaralı hadisin isnadları peşpeşe verilerek araları "ha" (ح) harfi ile ayrılmıştır (Ebû Dâvud, 1992: II, 266).

8- Zaman zaman hadislerin sıhhat dereceleri hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Mesela "Kitâbu's-Salât" bölümünde yer alan ve iftitah tekbiri haricinde namaz esnasında ellerin kaldırılmaması ile ilgili olan 752 numaralı hadisin "sahih" olmadığına işaret edilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: 479).

9- Bazen rivayet edilen hadislerin hemen akabinde, aynı konudaki başka rivayetlerle o hadisi açıklayıcı yorumlar nakledilmiştir. Mesela "Kitâbu't-Taharet" bölümünde yer alan ve Hz. Peygamber'in küçük abdestini yaparken kendisine selam veren kişinin selamını almadığına ilişkin 16 numaralı hadis nakledildikten sonra, İbn Ömer ve diğer sahabilerden rivayet edildiğine göre, "Hz. Peygamber o kişinin selamını, teyemmüm yaptıktan sonra aldı." şeklindeki yoruma yer verilmiştir (Ebû Dâvud, 1992: I, 22-23).

10- Zaman zaman bir bab başlığı iki rakamla verilmekte ancak o başlık altında sadece bir hadis nakledilmektedir (Ebû Dâvud, 1992: I, 556-557).

Tirmizî:

1- İbn Mâce ve Ebû Dâvud'un Sünen'lerinde olduğu gibi Tirmizî'nin Sünen'inde de hadisler genellikle "haddesenâ" şeklindeki rivayet sığasıyla nakledilmiştir.

2- İbn Mâce ve Ebû Dâvud'un Sünen'lerinde olduğu gibi Tirmizî'nin Sünen'inde de hadis nakledildikten sonra, o hadisin isnadında yer alan bazı raviler hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Mesela "Kitâbu't-Taharet" bölümünün ikinci hadisi nakledildikten sonra, hadisin isnadında yer alan "Ebû Salih" in, Süheyl'in babası "Ebû Salih es-Semmân", asıl isminin ise "Zekvân" olduğu belirtilmiştir. Ayrıca "Ebû Hureyre"nin ismi hakkında da ihtilaf olduğu, bazılarının onu "Abdü Şems", bazılarının da "Abdullah bin Amr" olarak kabul ettiği dile getirilmiştir (Tirmizî, 1992: I, 7).

3- İbn Mâce ve Ebû Dâvud'un Sünen'lerinde olduğu gibi bazen hadis metinlerine yer verilmeksizin sadece farklı rivayet zincirleri zikredilmiştir. Mesela "Kitâbu't-Taharet" bölümündeki ikinci hadis nakledildikten sonra bu hadisin "Osman bin Affan, Sevban Sunâbihî, Amr bin Abese, Selman ve Abdullah bin Amr" tarikiyle de nakledildiğine işaret edilmiştir. Dikkat çekici bir özellik olarak, buradaki "Sunâbihî" ismi üzerinde durulmuş, onun

hakkında belki de biyografi kitaplarında bulunamayacak bilgiler verilmiş ve bu isimde iki tane ravi olduğuna işaret edilerek şu ifadelerle yer verilmiştir: “Ebû Bekir’den hadis rivayet eden Sunâbihî, Hz. Peygamberi işitmemiş olup, ismi Abdurrahman bin Useyle, künyesi de Ebâ Abdillâh’dır. Hz. Peygamber’i görmeye giderken, yolda Peygamber’in vefat haberini almıştır. Buna karşın Hz. Peygamber’den birçok hadis naklettiği görülmüştür. Bir başka Sunâbihî de “Sunâbih İbn’u-Â’sar el-Ahmesî” olup, bu kişi Hz. Peygamber’in sahabilerindendir. Onun Hz. Peygamber’den rivayet ettiği en önemli hadis ise : “Ben ümmetimin çokluğu ile övünürüm. Vefatımdan sonra birbirinizle savaşmayın.” şeklindeki hadistir (Tirmizî, 1992: I, 7-8).

4- İbn Mâce ve Ebû Dâvud’un Sünen’lerinde olduğu gibi Tirmizî’nin Sünen’inde de şayet bir hadisin birden fazla senedi tespit edilmişse her sened arasına Arapça bir “ha” (ح) harfî yazılmak suretiyle senetler peşpeşe zikredilmiştir. Bu da yine, bir hadisin değişik senetlerini bir arada bulabilmek açısından, araştırmacılara önemli ölçüde kolaylıklar sağlamaktadır. Mesela “Kitâbu’s-Salât” bölümünde yer alan rûku ve secdelerde kıraatin nehyi hakkındaki 264 numaralı hadisin iki farklı isnadı peşpeşe verilerek araları “ha” harfi ile ayrılmıştır (Tirmizî, 1992: II, 49-50).

5- Tirmizî’nin Sünen’indeki bab başlıkları genellikle babların ihtiva ettikleri hadisleri açıklayacak kadar uzundur. Bu da araştırmacılar açısından önemli bir kolaylık olarak değerlendirilebilir. Mesela “Kitâbu’s-Salât” bölümünün 210. babının başlığı “Kişi uyku nedeniyle kaçıracağı gece namazını gündüz kılar.” şeklindedir (Tirmizî, 1992: II, 306). Yine “Kitâbu’l-Ahkâm” bölümünün 5. babının başlığı “Hakim iki hasmı da dinlemedikçe hüküm veremez.” şeklindedir (Tirmizî, 1992: III, 618).

6- Diğer sünenlerden farklı olarak, nadir de olsa bab başlıklarında ayetlere yer verildiği görülmektedir. Bu hususta onun Buhârî’den etkilenmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Örneğin “Kitâbu’l-Cuma” bölümünün secdelerle ilgili olan 50. bab başlığında Alâk Suresi’nin ilk ayeti ile İnşıkak Suresi’nin ilk ayetine yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: II, 462).

7- Bazen hadis nakledildikten sonra o hadisin sıhhati hakkında ve ravilerinin güvenilirliği hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Mesela “Kitâbu’t-Taharet” bölümünün üçüncü hadisi nakledildikten sonra bu hadisin bu konudaki en sağlam hadis olduğu, isnadında yer alan “Abdullah bin Muhammed bin Ukayl” ın ise, her ne kadar bazıları onun hakkında ileri geri konuşmuşsa da, doğru sözlü bir kişi olduğu belirtilir (Tirmizî, 1992: I, 9).

8- Bunların ötesinde, aslında Tirmizî’nin Sünen’ini diğer sünen kitaplarından ayıran en önemli özellik, hadislerin sonunda yapmış olduğu ikili ve üçlü terimlerden müteşekkil değerlendirme biçimidir. Zira onun hadisler hakkında bazen “hasen-sahih”, bazen “hasen-garib”, bazen de “hasen-sahih-garib” şeklinde ifadeler kullandığı bilinmektedir. Örneğin “Kitâbu’s-Savm” bölümünde yer alan ve bayram günlerinde oruç tutulmasının Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı ile ilgili olan 772 numaralı hadis zikredildikten hemen sonra bu hadisin “hasen-sahih” derecesinde olduğuna ve ilim ehlinin bu hadisle amel ettiğine yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 142). Yine aynı bölümde yer alan Hz. Peygamber’in oruçlu olduğu halde kan verdiği hakkındaki 776 numaralı hadisin “hasen-garib” derecesinde olduğuna işaret edilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 147). Yine aynı bölümdeki kadir gecesinin zamanı ile ilgili olan 796 numaralı hadisin “hasen-sahih-garib” derecesinde olduğuna işaret edilmiştir (Tirmizî, 1992: III, 161).

9- Bazen de iki hadis arasında görülen ihtilaflar, gerek Tirmizî’nin kendi görüşleri gerekse diğer bazı alimlerin görüşleri ışığında giderilmeye çalışılmıştır. Nitekim “Kitâbu’s-Salât” bölümünde yer alan ve şiddetli sıcak nedeniyle öğle namazının tehir edilmesi ile ilgili olan 157 numaralı hadis zikredildikten sonra, bu konuda alimler arasında görüş ayrılıkları olduğuna işaret edilmiştir (Tirmizî, 1992: I, 296-297). Yine “Kitâbu’l-İman” bölümündeki kelime-i şehadet getirerek vefat eden kişiye cehennem ateşinin haram kılınacağı hakkındaki

2638 numaralı hadis zikredildikten sonra bazı alimlerin bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir (Tirmizî, 1992: V, 24).

Nesâî:

1- İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin Sünen'lerinin aksine Nesâî'nin Sünen'inde hadisler genellikle “ahberanâ” şeklindeki rivayet sığasıyla başlamaktadır.

2- Yine İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin Sünen'lerinden farklı olarak, hadisler arasındaki en küçük rivayet farklılıkları bile, hadis baştan aşağıya tekrar edilerek gösterilmiştir. Örneğin “Kitâbu'l-Ezan” bölümünde yer alan ve ezanın keyfiyeti ile ilgili olan hadisler, ezan lafızlarının tamamı tekrar edilmek suretiyle gösterilmiştir (Nesâî, 1992: II, 5-6).

3- Tirmizî'nin Sünen'inde olduğu gibi bazen bölüm başlarında konu ile ilgili ayetlere yer verilmiştir. Mesela, “Kitâbu't-Taharet” bölümünün hemen başında abdest ayetine (Mâide, 5 / 6) yer verilmiştir (Nesâî, 1992: I, 6). Aynı şekilde “Kitâbu'l-Miyah” bölümünün hemen başında da sular ile ilgili ayetlerin (Furkan, 25 / 48; Enfal, 8/11) yer aldığı görülür (Nesâî, 1992: I, 173).

12.2. Muhteva Bakımından Mukayese

İbn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'leri şekil bakımından olduğu gibi muhteva bakımından da birbirleri ile benzerlikler ve az da olsa bazı farklılıklar arz etmektedir. Bu eserlerin muhtevalarına araştırmamızın önceki bölümlerinde ayrı ayrı yer verdiğimiz için, burada onları sadece bir tablo ile göstermek istiyoruz. Söz konusu tabloda, sırasıyla her sünen için bir sütun oluşturduk ve sünenlerde yer alan ana konu başlıklarını, bu sütunlardaki kutucuklara yazdık. Bu tablonun, dört sünenin konu bakımından mukayesesini kuş bakışı şeklinde olsa da kısaca vermesi açısından, faydalı olacağı kanaatindeyiz.

İBN MACE	EBÛ DÂVUD	TİRMİZÎ	NESÂÎ
Taharet	Taharet	Taharet	Taharet
Salât	Salât	Salât	Miyâh
Ezan ve Sünneti	Salâti'l-İstiskâ	Vitir	Hayız ve'l-
Mesâcid ve'l-	Salâti's-Sefer	Cuma	Gusûl ve't-
İkâmeti's-Salât	Tatavvu	Zekat	Salât
Cenâiz	Şehri	Savm	Mevâkıt
Sıyam	Sucûdi'l-	Hac	Ezan
Zekat	Vitir	Cenâiz	Mesâcid
Nikah	Zekat	Nikah	Kible
Talak	Lukâtâ	Radâ	İmâmet
Kefâret	Menâsik	Talak ve'l-Lian	İftitah
Ticaret	Nikah	Buyû	Sehv
Ahkâm	Talak	Ahkâm	Cuma
Hîbat	Savm	Diyât	Taksir fi's-Salât
Sadakât	Cihad	Hudud	Küsuf
Rühun	Edâhi	Sayd	İstiskâ
Şuf'a	Sayd	Edâhi	Salâti'l-Havf
Lukâtâ	Vasâyâ	Eyman ve'n-Nüzur	Salâti'l-Iydeyn
Itk	Ferâiz	Siyer	Kıyâmi'l-Leyl
Hudud	Harac ve'l-	Fedâili'l-Cihad	Cenâiz
Diyât	Cenâiz	Cihad	Sıyam
Vasâyâ	Eyman ve'n-	Libas	Zekat
Ferâiz	Buyû ve'l-	Et'ime	Menâsiki'l-Hac
Cihad	Akdiye	Eşribe	Cihad
Menâsik	İlm	Birr ve Sıla	Nikah
Edâhi	Eşribe	Tıbb	Talak
Zebâih	Et'ime	Ferâiz	Hayl
Sayd	Tıbb	Vasâyâ	Ahbas
Et'ime	Itk	Velâ ve'l-Hîbe	Vasâyâ
Eşribe	Huruf ve'l-	Kader	Nahl
Tıbb	Hamam	Fiten	Hîbe
Libas	Libas	Rüya	Rukba
Edeb	Teraccül	Şehadet	Umra
Dua	Hatem	Zühd	Eyman ve'n-
Tabir-i Rüya	Fiten ve	Sıfati'l-Kıyamet	Müzârât
Fiten	Mehdî	Sıfati'l-Cennet	İşreti'n-Nisâ
Zühd	Melâhim	Sıfati'l-Cehennem	Tahrîmi'd-Dem
	Hudud	İman	Kısmı'l-Fey
	Diyât	İlm	Biat
	Sünnet	İsti'zan ve'l-Âdâb	Akîka

	Edeb	Edeb	Ferâ ve'l-Atîre
		Fedâili'l-Kur'an	Sayd ve'z-
		Kıraat	Dahâyâ
		Tefsîri'l-Kur'an	Buyû
		Deavât	Kasame
		Menâkıb	Kat-i Sarik
			İman ve Şerâihi
			Ziynet
			Âdâbi'l-Kudat
			İstiâze
			Eşribe

SONUÇ

İslam Dini'ni ilgilendiren konularda yapılan hemen her çalışmada, Kur'ân-ı Kerim ayetleri ile Hz. Peygamber'in hadisleri başlıca kaynak olarak gösterilmektedir. Ayetlerin genellikle muhkem oluşu, kaynak gösterilme açısından fazla bir problem teşkil etmezken, özellikle sıhhat bakımından bazı tartışmalara vesile olan hadisler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü hadislerin yazılması ve sonraki nesillere aktarılması, Kur'ân-ı Kerim'in nakli gibi daha kontrollü bir şekilde gerçekleşmemiştir.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde aşağı yukarı aynı dönemde telif edilen ve aynı adı taşıyan dört sünenin gerek şekil gerekse muhteva bakımından bir takım benzer ve farklı yönlerinin bulunduğunu tespit ettik. Bu durum belki tabii bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ancak az da olsa aralarında farklılıkların bulunması hepsinin de aynı kriterde olmadıklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Mesela İbn Mâce'nin Sünen'inde diğerlerinden farklı olarak hayli uzun bir mukaddime bölümüne yer vermesi, zaman zaman ravi isimlerinin telefuzuna temas etmesi ve hadislerde yer alan garib kelimeler hakkında açıklamalarda bulunması, özellikle Hadis İlimleri alanında çalışma yapanlar için orijinallik arz etmesi açısından önemlidir.

Nesâî'den farklı olarak da İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin Sünen kitaplarında hadis ravileri hakkında bilgi vermeleri, yerine göre cerh-tadil ifadeleri kullanmaları ve hadislerin farklı isnadlarını hadis metinlerine yeniden yer vermeksizin zikretmeleri, bu üç eserin ortak yönü olarak gösterilebilir.

Diğer sünen kitaplarından farklı olarak Tirmizî'nin her hadisin akabinde, o hadisin sıhhat derecesini ifade eden hadis ıstılahlarının yanı sıra, "hasen-sahih", "hasen-garib" ve "hasen-sahih-garib" şeklinde kendine özgü ıstıhlara yer vermesi, onun hadislerin sıhhat derecelerini ifade etmedeki titizliğini ve diğerlerinden farklılığını göstermektedir.

Ayrıca İbn Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin hadisleri rivayet ederken "haddesenâ", Nesâî'nin ise "ahberanâ" ifadesini kullanması, bu eserlerin sağlamlık dereceleri açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan diğer sünen kitaplarına oranla Nesâî'nin Sünen kitabındaki konu çokluğu, onun kendinden önce meydana getirilmiş olan sünenleri irdelleyip, onlarda bulunmayan konuları daha detaylı bir şekilde ele aldığını göstermektedir. Esasen aynı konuda yapılan çalışmalarda bu durum genellikle gözlemlenen bir durumdur. Yani en son kitap telif eden kişi, öncekilere bulunmayan konuları tespit edip onlara da yer vermek suretiyle, eserinin muhtevasını daha da genişletmiş olur. Nitekim o, eserinde, diğer sünen kitaplarında genellikle bir iki ana başlık altında ele alınan namazlar (salât) ile ilgili hadisleri, neredeyse her namaz için ayrı bir ana başlık açmak suretiyle, sıralamıştır. Bu durumda Nesâî'nin, namazlarla ilgili konuların ve Hz. Peygamber'in uygulamalarının birbirine karıştırılmaması için, yeni başlıklar oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Netice itibarıyla yaklaşık elli yıllık bir zaman diliminde ve yakın çevrelerde meydana getirilmiş olan bu dört sünen kitabı, az da olsa birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar da kanaatimizce, sünen türünde en iyiyi telif etmeye yönelik gayretlerin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, A., 1996. İslam'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitab Örf ve Adetleri, Beyan Yayınları, İstanbul, 544s.
- A'ZAMÎ, M. M., 1998. Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı, Çev.: Recep Çetintaş, Usûl Yayınları, İstanbul, 198s.
- AYDINLI, A., 1987. Hadis Istılahları Sözlüğü, Timaş Yayınları, İstanbul, 191s.
- BAĞDÂDÎ, H., trs. Târîhu Bağdat, I-X, Beyrut.
- _____, 1974. Takyîdü'l-İlm, 2. Baskı, Beyrut, 197s.
- BAĞDÂDÎ, M., 1991. el-Fark Beyne'l-Fırak, Çev.: Ethem Ruhi Fırlalı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 177s.
- BİLMEN, Ö. N., 1968. Hukûku İslamiye ve Istılahı Fıkhiye Kamusu, I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul.
- BUHÂRÎ, M., 1992. Sahih, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- CANAN, İ., 1979. "Kütüb'i Sitte İmamlarının Şartları", Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Sayı 3, Ankara, 103-126.
- _____, 1998. Hadis Usulü ve Tarihi, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 613s.
- CEBECİ, L., 1980. "İmam-ı Tirmizî", Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Sayı 4, Ankara, 287- 311.
- ÇAKAN, İ. L., 1993. TDVİA, "Câmiu's-Sahih" mad.VII, İstanbul, 129-132.
- _____, 1996. Hadis Edebiyatı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 330s.
- _____, 2002. Ana Hatlarıyla Hadis, Ensar Neşriyat, 6. Baskı, İstanbul, 260s.
- ÇELEBİ, K., 1943. Keşfü'z-Zünun, I-II, İstanbul.
- ÇETRES, R., 1992. "İmam-ı Tirmizî'nin Şahsiyeti ve İlmi Hüviyeti", Diyanet İlmi Dergi, Sayı 3, cilt 28, Ankara, 67-72.
- DÂRİMÎ, M., 1992. Sünen, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- DEHLEVÎ, A. V., 1997. Büstânu'l Muhaddisin, Çev.: Ali Osman Koçkuzu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 241s.
- EBÛ DÂVUD, S., 1974. Risaletü Ebû Dâvud İlâ Ehli Mekke, Mısır, 48s.
- _____, 1979. Suâlâtü-Ebî Ubeyd el-Acurrî Ebâ Dâvud es-Sicistânî, Beyrut, 184s.
- _____, 1992. Sünen, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- EBÛ REYYE, M., 1995. Edevâü Alâ Sünneti'l Muhammediyyeti, Beyrut, 438s.
- EBÛ ZEHV, M., 1984. el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, Beyrut, 495s.
- ERDOĞAN, M., 1998. Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 496s.
- FIĞLALI, E., 1993. Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, Selçuk Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 383s.
- GÜNALTAY, Ş., 1997. İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 152s.
- HAMEVÎ, Ş., 1957. Mû'cemü'l-Büldân, I-IV, Mısır.

- HIDIR, Ö., 1995. Tirmizî'nin Camiindeki Mevkuf ve Maktu Rivayetler ve Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul, 132s.
- İBN ÂSÂKİR, A., trs. Tezhib Tarîhi Dımışki Kebir, I-VII, Beyrut.
- İBN HACER, A., 1993. Tehzîbü't-Tehzib, I-VI, Beyrut.
- İBN HALLİKÂN, A., trs. Vefâyâtü'l-Â'yan, I-IV, Beyrut.
- İBN İ'MAD, A., trs. Şezarâtü'z-Zeheb, I-IV, Mısır.
- İBN MÂCE, A., 1992. Sünen, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- İBN MANZUR, F., 1994. Lisanü'l-Arab, I-XV, Beyrut.
- İBN SALÂH, A., 1986. Ulûmü'l-Hadîs, Dımeşk, 471s.
- İLHAN, A., 1992. Mehdîlik, Beyan yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 207s.
- KANDEMİR, M. Y., 1992. TDVİA, "Ebû Dâvud" mad.X, İstanbul, 119-121.
- _____, 1997. TDVİA, "Hadis" mad. XV, İstanbul, 27-64.
- _____, 1999. TDVİA, "İbn Mâce" mad. XX, İstanbul, 161-162.
- KEHHÂLE, Ö. R., 1953. Mu'cemü'l-Müellifin, I-IV, Mısır.
- KETTÂNÎ, S., 1994. er-Risâletü'l-Mustatrafe li Beyâni Meşhûri Kütübi's-Sünnetü'l-Müşerreffe , Çev.: Yusuf Özbek, İz Yayınları İstanbul, 555s.
- KOÇKUZU, A.O., 1983. Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi, Dergah Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 480s.
- KOÇYİĞİT, T., 1985. Hadis Istılahları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 508s.
- _____, 1998. Hadis Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 295s.
- KÖYCÜ, E., 1993. Sünenü't-Tirmizî'nin Metod Yönünden İncelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, Ankara, 91s.
- KUR'ÂN-I KERİM, 1993. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- MÜBÂREKFÛRÎ, M., 1963. Tuhfetü'l-Ahvezî, I-IV, 2. Baskı, Kahire.
- MÜSLİM, H., 1992. Sahih, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- NESÂÎ, A., 1992. Sünen, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- _____, 1999. Kitâbu Hasâisu Emîru'l-Mü'minin Ali bin Ebî Tâlib, Çev.: Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 162s.
- ÖZEK, A., 1967. Hadis Ricâli Hadis İlimleri ve Kaynakları, Fatih Matbaası, İstanbul, 270s.
- ROBSON, J., 1956. "Sünen-i Ebû Dâvud Nüshalarının Rivayeti" Çev.: Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, I-IV Ankara, 173-182.
- SANDIKÇI, S. K., 1991. İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadis, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 538s.
- _____, 1991. Sahih-i Buhârî üzerine yapılan çalışmalar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 189s.
- SEZGİN, F., 1991. Tarihu't-Turasi'l-Arabi , I-IX, Çev.: Mahmud Fehmi Hicazi, Riyad.
- SİDDİKÎ, M. Z., 1966. Hadis Edebiyatı Tarihi, Çev.: Yusuf Ziya Kavakçı, İrfan Yayınevi, İstanbul, 175s.

- SOFUOĞLU, M. C., 1989. “Zayıf ve Mevzu Hadisler Açısından Tirmizînin Süneni Üzerine Bir İnceleme” DEÜİFD, Sayı 6, İzmir, 43-87.
- SUBKÎ, T., 1964. Tabakâtü’ş-Şâfiati’l-Kübrâ, I-X, Mısır.
- TAHA, İ.A., 1990. Difâu an’is-Sünneti’n-Nebeviyyeti’ş-Şerife, 1. Baskı, Kuveyt, 318s.
- TAHHAN, M., 1983. Usulü’t-Tahric ve Derâsetü’l-Esânîd, 5. baskı, Riyad, 276s.
- _____, 1996. Teysîru Mustalâhu’l-Hadis, Riyad, 240s.
- TİRMİZÎ, M., 1992. Sünen, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TOKSARI, A., 1994. Delil Olma Yönünden Sünnet, Rey Yayıncılık, Kayseri, 315s.
- UĞUR, M., 1992. Hadis Terimleri Sözlüğü, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 468s.
- _____, 1996. Hadis İlimleri Edebiyatı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 394s.
- UMERÎ, E. Z., 1990. Hadis Tarihi, Çev.: İsmail Kaya, Esra Yayınları, Konya, 220s.
- UTBA, A., trs. el-Hâtübetü’l-Arabiyye, Beyrut, 463s.
- YARDIM, A., 1997. Hadis I-II, Damla Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
- ZEBÎDÎ, M., 1994. Tâcu’l-Ârus, I-XX, Beyrut.
- ZEHEBÎ, A., trs. Mîzânü’l-İ’tidâl fi Nakdi’r-Ricâl, I-IV, Mısır.
- _____, 1998. Tezkiratü’l-Huffâz, I-V, Beyrut.
- ZEHRÂNÎ, M., trs. Tedvînü’s-Sünneti’n-Nebeviyyeti, Beyrut, 327s.

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Afyonkarahisar’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Afyonkarahisar’da tamamladı. 1996 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne kayıt yaptırdı. 2002 yılında bu fakülteden mezun oldu. Aynı yıl KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen burada öğrenim hayatına devam etmekte olup evli ve bir çocuk babasıdır.